

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

3
КЛАС
Частина 1

Інтегрований курс

Державний Гімн України

*Музика М. Вербицького,
слова П. Чубинського*

Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці.
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

Ганна Остапенко

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

Підручник для 3 класу
закладів загальної середньої освіти
(у 2-х частинах)

Частина 1

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Київ • Світич • 2025

УДК 811.161.2:821 (075.2)

О 76

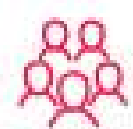
*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 07.01.2025 № 22)*

*За типовою освітньою програмою,
розробленою під керівництвом Р. Б. Шияна*

Умовні позначення

– попрацюйте в парах

– попрацюйте в групах

– попрацюйте всім класом

– уточніть значення виділеного слова в “Тлумачку”

Остапенко Г. С.

О 76 Українська мова та читання : підруч. для 3 кл. закл. загал. серед. освіти (у 2-х ч.). Ч. 1 / Г. С. Остапенко. — Київ : Світич, 2025. — 144 с. : іл.

УДК 811.161.2:821 (075.2)

Електронний інтерактивний
додаток до підручника —
на сайті SvitDovkola.org/um3/2025

Веселі й допитливі мешканці підручника вітають тебе в третьому класі!

Читася

Ти вже прочитав / прочитала стільки книжок, що й на одній полиці не вмістяться. Та я знаю, чим тебе зацікавити!

Мовознай

Хтось розглядає під мікроскопом комашок, а я досліджую слова і тексти.

Пишеня

Створимо книжку разом?
Маю чимало креативних ідей!

Чистомовик

Говорити українською без помилок – це круто!

Дружисловик

Слова можуть надихати, утішати, але також і ображати, принижувати. Чи відчуваєш ти, як твої висловлювання впливають на людей?

Медійка

Сучасний світ неможливо уявити без медіа: новин, реклами, соцмереж, відеоканалів, блогів. Я знаю про них усе! І тобі розповім.

Режисерка

Цього року ми багато імпровізуватимемо, щоб почуватися вільніше та впевненіше не лише на сцені, а й у будь-якій ситуації.

Тема 1. Подорожуємо і відкриваємо світ

Пригадуємо: звуки і букви, склад, наголос

1. Поспілкуйтеся в групах. Поставте одне одному по два запитання про те, як ви провели літо, що робили, де були, як почуваетесь в школі.

Читася, Мовознай, Чистомовик, Медійка, Режисерка та Дружисловик хотіли вигадати щось неймовірне для початку навчання в 3 класі. Аж тут забігло Пишеня з купою кольорових конвертів у лапках та вигукнуло:

- Я приготувало квест!
- Сподіваюся, це щось смачне, – зрадів Чистомовик.
- Та ні! Це цікаві завдання й крутиголовки, які допоможуть зібрати з частин те, без чого неможливо спілкуватися й навчатися.
- Що? – зацікавилися всі.
- Нашу мову!

2. Пригадай, що таке звуки та букви. Запиши українську абетку. Обведи букви, що позначають голосні звуки.

• Тема 1. Подорожуємо і відкриваємо світ •

3. Які твердження істинні? Виправ хибні.

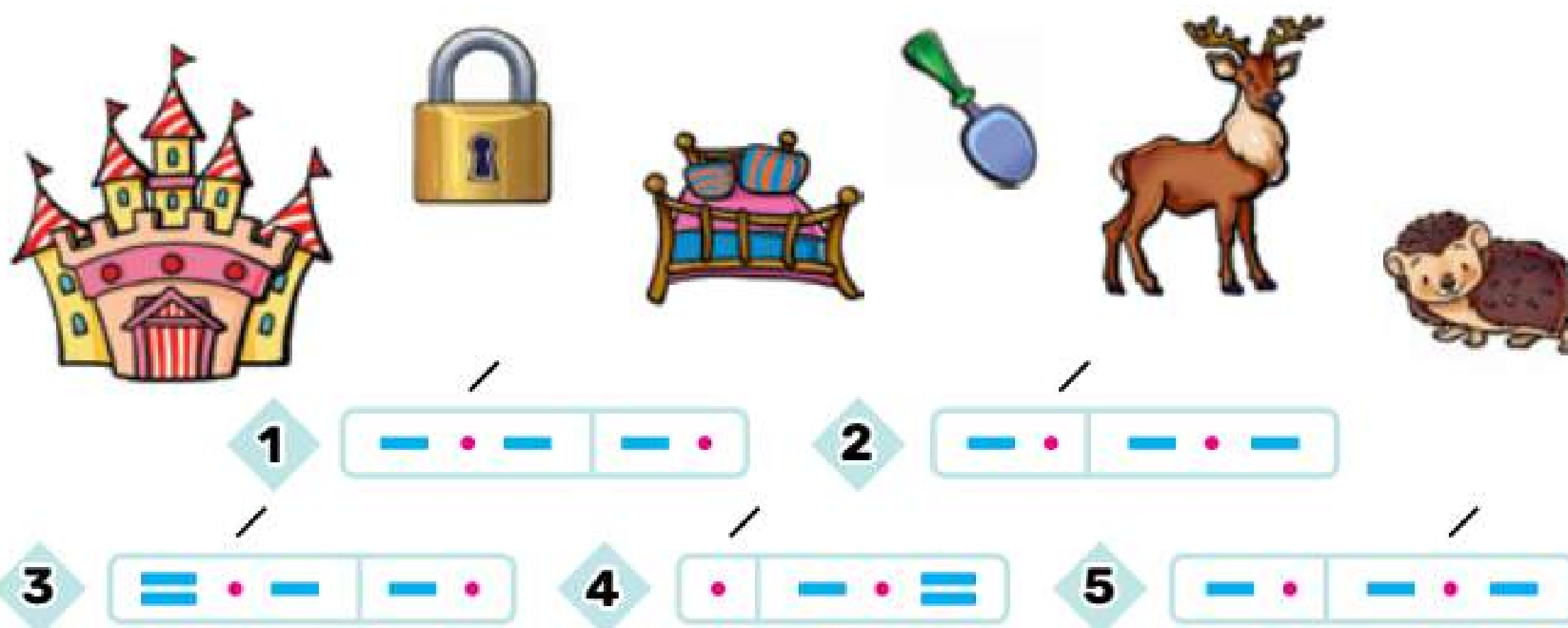
- ⚙️ Голосні звуки не можна проспівати.
- ⚙️ Приголосні бувають дзвінкі й глухі, м'які й тверді.
- ⚙️ Апостроф завжди стоїть перед я, ю, є, ї.
- ⚙️ Апостроф може стояти перед будь-якою літерою.
- ⚙️ М'який знак позначає м'якість наступного голосного.
- ⚙️ Деякі літери позначають два звуки.
- ⚙️ Кожна літера завжди позначає один звук.

4. Поміркуй, які слова загадав Мовознай.

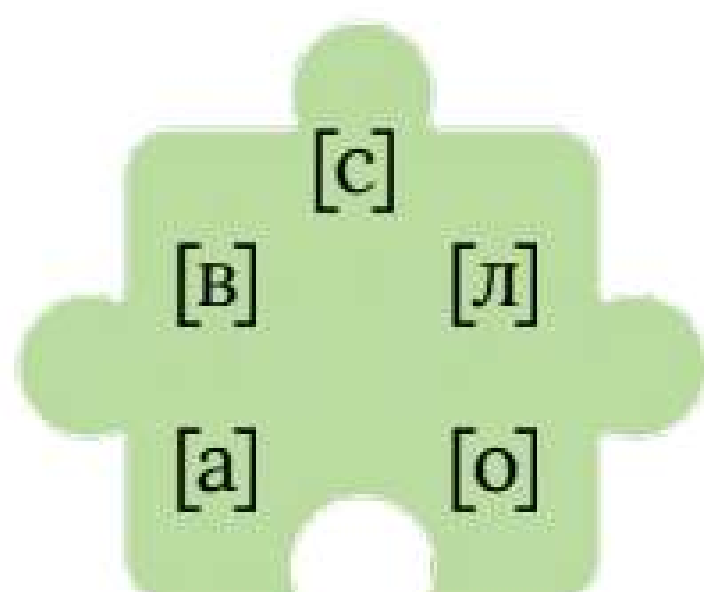
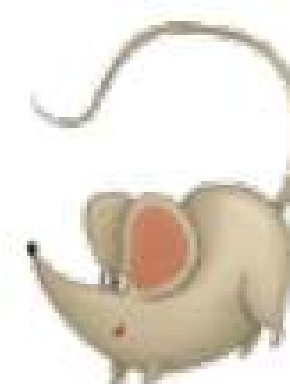
- ⚙️ Це частина слова, яка вимовляється на одному подиху.
- ⚙️ Це вимова певного складу з більшою силою голосу.

5. Яка звукова схема до якого малюнка підходить? Запиши слова в зошиті. Склади звукову схему слова, якої бракує.

6. Поміркуй, що можна скласти із цих звуків.

Перший етап квесту пройдено!

Тема 1. Подорожуємо і відкриваємо світ

Пригадуємо: слова та їхні значення

Квест продовжується! Сьогодні виконаємо завдання із другого конверта.

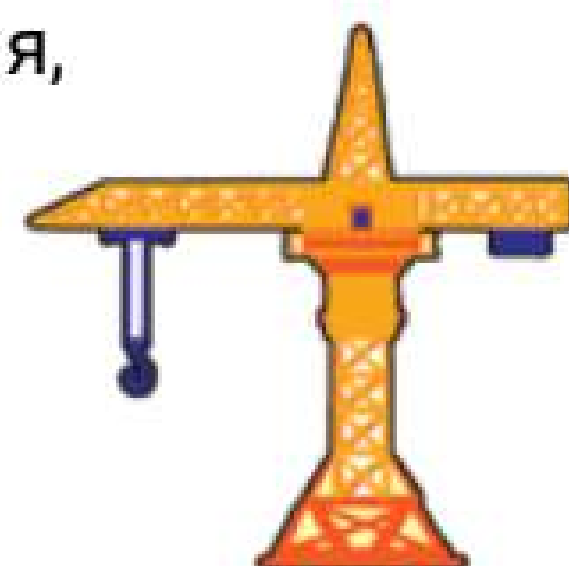
1. Хто, на твою думку, найкраще пояснив значення слова "драбина"? Чому так вважаєш?

- ⚙ Регисерка: Це така штука, щоб лазити.
- ⚙ Чистомовик: Це переносні сходи.
- ⚙ Пишеня: Це в нас біля яблуні стоїть.

2. Пограйте: пояснюйте по черзі значення будь-яких слів, не називаючи їх, а інші хай відгадують.

3. Запиши слова, які мають різне значення, але пишуться однаково.

4. Знайди слова з однаковим значенням. Запиши синоніми парами. Як називають слова з протилежним значенням?

школярка	балакати	говорити	полохливий
сміливий	учениця	хоробрий	мовчати

5. Доповни цю мапу думок у зошиті. Наведи приклади.

Ми рухаємося вперед! І вже маємо слова!

6. Прочитай уривок із повісті про життя школярів.

Знайомство

За повістю Всеволода Нестайка “Одиниця з обманом”

Хто ж вони такі – ті чотирнадцять хлопчиків і десять дівчаток, що схилилися над зошитами? Нумо ближче познайомимося з ними! З кого почнемо? Хоча б з отих двох, що сидять за першою партою перед столом учительки.

Лесик Спасокукоцький і Стасик Кукуєвицький. Обидва маленькі, кругловіди, клаповухі й кирпаті. Тільки той, що в нього на носі руденька блямбочка, – Спасокукоцький. А той, що зі щербатим зубом, – Кукуєвицький.

Так історично склалося, що в перший день у першому класі Ліна Митрофанівна посадила їх за першу парту перед своїм столом. Так сплелися їхні долі.

Спасокукоцький скóса позирав на Кукуєвицького і думав: “Здається, він трохи менший за мене... Оно як на лікті спинається. Таки менший. А, мабуть, думає, що я. Що об мене можна ноги витирати. Не допущу, щоб він так думав!”.

На великій перерві Спасокукоцький раптом сказав:

– А ми цього літа на дачі в селі були. І я виліз на отаке здоровенницьке дерево. На самісіньку верхівку. І там було гніздо шуліки. А в гнізді шуліченята. Дзьобаті такі!.. Але я їх не взяв. Дуже треба! Тільки подивився, поторкав і зліз.

Кукуєвицький закліпав очима і промекав:

– М-меее!..

Задзвенів дзвоник. Спасокукоцький торжествував: “Ага! З’їв? Знатимеш, з ким маєш справу!”.

7. Яке припущення про свого сусіда зробив Спасокукоцький? Чи справедливим було воно? Навіщо Лесик почав розповідати про пригоду на дачі?

Тема 1. Подорожуємо і відкриваємо світ

Пригадуємо: будова слова, іменник, прикметник, дієслово

У новому конверті цікаве завдання — гратимемо зі словами. Гайда з нами!

1. Знайди в кожній групі слів спільну частину. Пригадай, як вона називається: гілка, листок чи корінь? Які ще частини слова ти знаєш?
 - ⚙ Веселитися, веселощі, весела.
 - ⚙ Зима, зимовий, зимувати.
2. Які твердження істинні? Виправ хибні.
 - ⚙ Іменник відповідає на питання хто? що?
 - ⚙ Дієслово відповідає на питання який? яка? яке? які?
 - ⚙ Прикметник називає дію.

3. Запишіть слова із завдання 1 у три групи: іменники, прикметники, дієслова. Доповніть кожну з груп.

Слова в мові такі різні! Їх так багато, і вони всі нам потрібні!

4. Хочеш дізнатися, чи дав Кукуєвицький відсіч Спасокукоцькому? Читай продовження твору.

Подвиги сміливі, та чи правдиві?

За повістю Всеволода Нестайка “Одиниця з обманом”

На наступній перерві Кукуєвицький закліпав пухнастими віями, почервонів і тихо сказав:

– А я... якось узимку пішов на Дніпро – подивитися на підлідний лов. І шмат крижини, де я стояв, одірвався і поплив. Усі кричать. А я не злякався. Кажу: “Швидше рятуйте, бо мені по сметану треба!”. По мене послали катер і виловили аж під Києвом. А сметану я таки купив.

Спасокукоцький крékнув, зібрав усі свої сили і сказав:

– А я... а мені пожежу гасити довелося. О! На дачі. Загорілася солома біля корівника. Але я не розгубився, схопив відро з помями і... Якби не я, згорів би к свиням і корівник, і хата, і все на світі...

– А я... – скромно опустив очі Кукуєвицький, – лишився колись сам у квартирі. Раптом подзвонив злодій. І каже: “Одчиняй! Київгаз!”. А я йому: “Не одчиню! Усі розбійники кажуть “Київгаз”, а тоді заходять, убивають і грабують. Тікайте, бо зараз як візьму татову мисливську рушницю і як стрельну через дірку для ключа!”. Він злякався і пішов.

Настрій у Лесика зіпсувався вкрай. Сидячи на уроці, він спідлоба позирав на сусіда і думав: “Невже він не брехав! І на крижині плавав, і зі злодієм хоробро розмовляв... А я ж усе чисто вигадав – і про шуліченят, і про пожежу”. Але Стасик дивився так ясно і невинно, що нічого не можна було зрозуміти. І Спасокукоцький вирішив не здаватися.

5. Чи прийняв / прийняла ти на віру пригоди хлопчиків? Навіщо вони вигадували дедалі більше?

Тема 1. Подорожуємо і відкриваємо світ

Пригадуємо: речення і текст

Квест наближається до завершення! Спочатку ми зібрали звуки й букви в слова. А тепер об'єднаємо слова в речення, а речення — у текст!

1. Прочитай речення. Визнач, яке з них розповідне, яке питальне, а яке спонукальне. Напиши власні речення трьох видів про хлопчиків на малюнку.

- ⚙ Лесик і Стасик вихваляються.
- ⚙ Лесик і Стасик вихваляються?
- ⚙ Лесику, Стасику, не вихваляйтеся.

2. Запиши ці речення в такому порядку, щоб утворився текст.

З ними легко виконувати навіть складні завдання. Цінуймо дружбу! Добре, коли поряд є друзі. А ще можна грати в ігри, обмінюватися книжками, ділитися емоціями й ідеями.

Мова

Звуки і букви

Слова

Речення

Текст

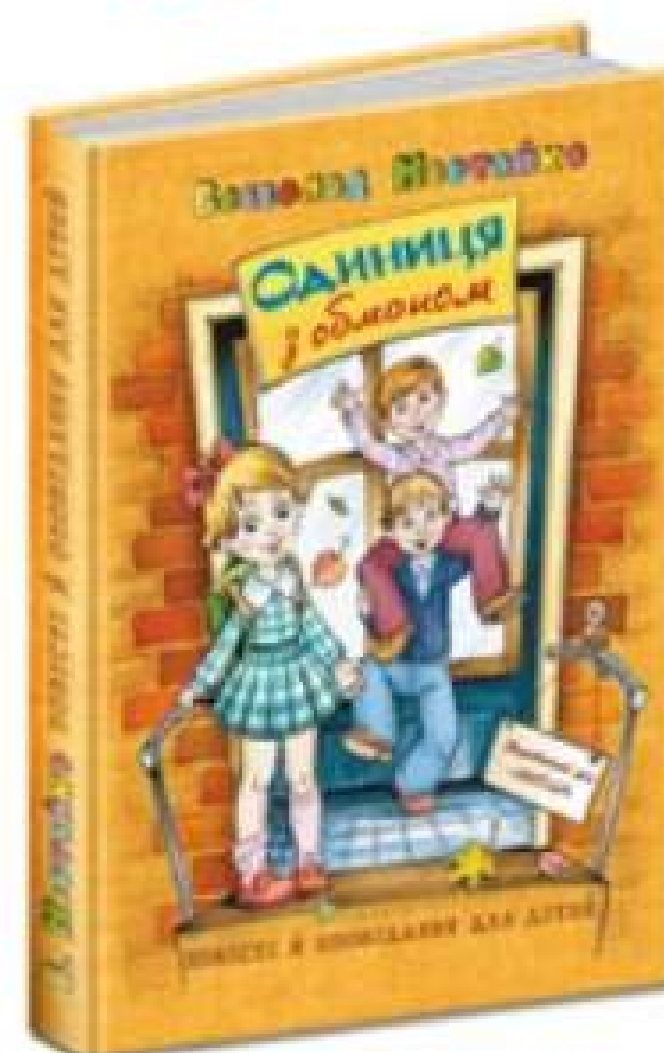
Ми пригадали все, що знаємо про мову!

І пройшли квест!

- **Тема 1. Подорожуємо і відкриваємо світ**

1. Якщо тебе зацікавила повість, візьми книжку “Одиниця з обманом” у бібліотеці та прочитай не лише про Спасокукоцького і Кукуєвицького, а й про їхніх однокласників.
2. Чи підказує тобі назва повісті “Одиниця з обманом” та обкладинка книжки, про що цей твір? Вислови свої припущення.

Знайомся: автор

Всеволод Нестайко визнаний найпопулярнішим українським дитячим письменником. Які його твори ти знаєш?

Автор народився на Житомирщині 30 січня 1930 року, а помер 16 серпня 2014 року. Скільки років він прожив?

Протягом 30 років Нестайко працював редактором у київському видавництві дитячої літератури “Веселка”. Як гадаєш, що саме він робив?

- 3.** Подивись фільм про письменника та запиши в зошит три цікаві факти про нього.

svitdovkola.org/um3/2025/media1

..... Секретный код

Скористайся ключем на ф́орзаці підручника та розгадай шифровку. Запиши вислів. Чи погоджуєшся ти з ним?

٠ ١٢٣٤٥٦٧٨٩١٠١١١٢١٣١٤١٥١٦١٧١٨١٩٢٠٢١٢٢٢٣٢٤٢٥٢٦٢٧٢٨٢٩٣٠٣١٣٢٣٣٣٤٣٥٣٦٣٧٣٨٣٩٤٠٤١٤٢٤٣٤٤٤٥٤٦٤٧٤٨٤٩٥٠٥١٥٢٥٣٥٤٥٥٥٦٥٧٥٨٥٩٦٠٦١٦٢٦٣٦٤٦٥٦٦٦٧٦٨٦٩٧٠٧١٧٢٧٣٧٤٧٥٧٦٧٧٧٨٧٩٨٠٨١٨٢٨٣٨٤٨٥٨٦٨٧٨٨٨٩٩٠٩١٩٢٩٣٩٤٩٥٩٦٩٧٩٨٩٩

Тема 1. Подорожуємо і відкриваємо світ

Складаємо списки

1. Розкажіть одне одному, у яких цікавих місцях нашої країни ви бували. Знайдіть їх на мапі України.
svitdovkola.org/um3/2025/media2

2. Перед тим, як прочитати вірш, дай відповідь на запитання в його назві.

Знаєш рідний край?

Гриць
 розлігся **горілиць**,
 та й уголос
 мріє Гриць:
 – Я пішов би
 в довгі мандри,
 якби світ був
 без границь.
 Звідав би
 незнані далі,
 де смачні ростуть
 мигдалі,
 Африку,
 де вічна спека...
 Ех,
 чому я не лелека!
 Грицеві кажу:
 – Стривай,
 а ти знаєш
 рідний край?

Марія Хоросницька

● Тема 1. Подорожуємо і відкриваємо світ ●

3. Що могло б зацікавити Гриця в мандрівці Україною?
4. Поміркуй, чому люди кажуть: "Добре там, де нас немає". Чи це справді так?
5. Випиши з вірша слова, що римуються. Обведи іменники.
Гриць – горілиць. Далі – Спека – Стривай –
6. Поміркуй, що тобі подобається робити в мандрівках, а що – ні. Склади два списки. Який із них довший?

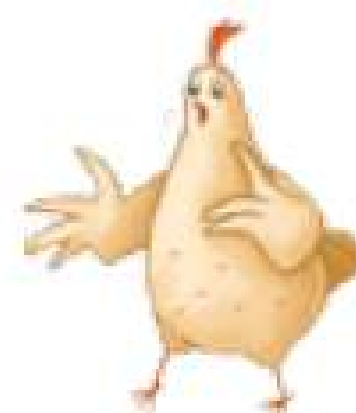
<u>Подобається</u>			
1. Зустрічати нових людей.			
2. Бачити цікаві місця.			
	<u>Не подобається</u>		
	1. Носити валізи.		
	2. Чекати транспорт.		

7. Прочитайте свої списки одне одному. Чи є в них щось спільне? Чи є те, що комусь подобається, а комусь – ні?

8. Пограйте в гру "Диригент".

- Згадай свою улюблену пісню та заспівай її партнераві / партнерці в грі.
- Нехай він / вона як диригент рухає руками то швидше, то повільніше, а ти відповідно змінюй темп свого співу.
- Завершивши гру, обміняйтеся враженнями від неї з іншими парами.

Тема 1. Подорожуємо і відкриваємо світ

Українська мова. Моє мовлення

1. Розглянь малюнок. Яку мову ти вважаєш рідною?

У світі існує понад сім тисяч різних мов. Одна з них є для тебе **рідною** — мова твоєї сім'ї, твого народу. Для українців рідна мова — українська. Українська мова — це **державна мова** України: мова освіти, науки, офіційних документів, радіо, телебачення тощо. Кожен громадянин має володіти державною мовою країни, у якій живе.

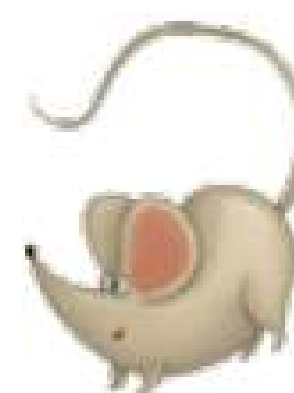
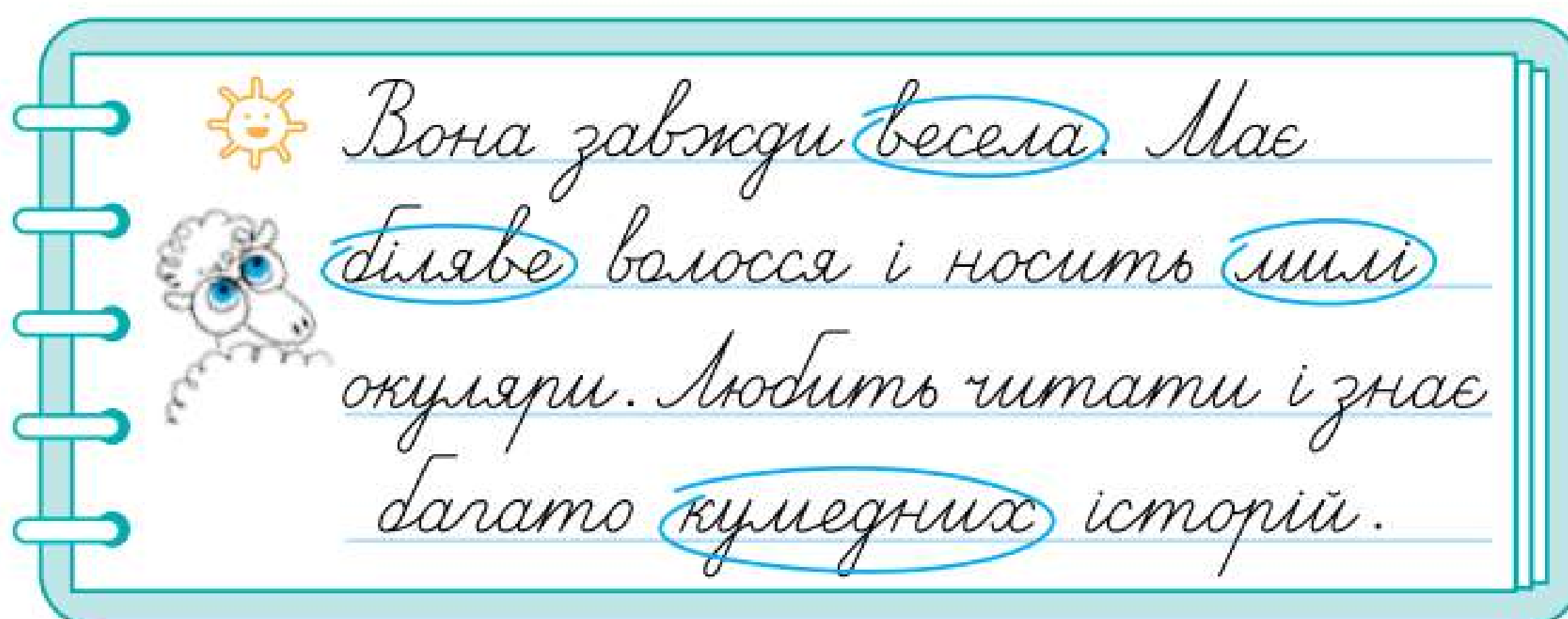
2. Запиши в зошиті відповіді на запитання.

- ☀ Якою мовою спілкуються у твоїй родині?
- ☀ Яка мова твоя рідна?
- ☀ Які мови ти ще знаєш? А яку хочеш вивчити?

• Тема 1. Подорожуємо і відкриваємо світ •

3. Чи добре ти знаєш своїх однокласників та однокласниць? Який у кожного характер, які вподобання? Напиши про когось із них короткий текст, не називаючи імені. Обведи прикметники.

4. Прочитайте в групі свої тексти. Чи вдалося іншим угадати, про кого йшлося? Чи було мовлення гравців виразним і зрозумілим?
5. Обери фрази, які можна сказати як відгук.
- ☀ Мені було цікаво почути твої ідеї.
 - ☀ Тобі вдалося цікаво написати текст.
 - ☀ Можна було й краще постаратися.

Мовлення — це спілкування людей за допомогою мови. Воно буває **усне** й **писемне**. Дбай, щоб твоє мовлення було правильним, виразним, зрозумілим.

Привіт!

6. Пригадай, у яких ситуаціях ти використовуєш усне мовлення, а в яких — писемне.

Тема 1. Подорожуємо і відкриваємо світ

Вірші та проза

1. Поміркуйте, чи подорожують тварини. Чи використовують вони для цього якісь засоби? Зробіть нотатки своїх ідей.
2. Прочитай вірш про павука-мандрівника.

Мрійник

Жив маленький павучок,
мав клубочок і гачок,
плів кругленьке павутиння
аж до самих днів осінніх.

Як настала тепла осінь –
задивився в неба прósинь.
Захотілося в політ –
подивитися на світ.

День і ніч він без упину
плів довгеньку павутину
і на бабиному літі
облетів усе на світі.

Як чудово мрію мати,
що навчить тебе літати!

Віра Правоторова

3. Чи ти бачив / бачила колись павучків, що літають на павутинках? Як гадаєш, це факт чи вигадка?
4. Чому вірш має таку назву? Чи є в тебе мрія? Що варто зробити, аби вона здійснилася?
5. Випиши з тексту речення, що надихає мріяти і діяти. Обведи в ньому дієслова.

● Тема 1. Подорожуємо і відкриваємо світ ●

6. Для чого ще павуки використовують павутиння? Прочитай про це в жартівливому вірші.

Хитрунець

Із тоненьких ниточок
шиє одяг павучок:
і сорочку
із листочка,
і спідничку
із травички.
Кличе мушку в павутину:
– Вибирай собі хустину!

Леся Мовчун

7. Як гадаєш, чи погодиться мушка на запрошення павучка? Чи страшний він у цьому вірші? Які слова допомагають нам уявити його милим?

Віршовані твори ще називають поетичними, або **по́езією**. А невіршовані — прозівими, або **про́зою**.

8. Поставте одне одному запитання, використовуючи ці нові слова.

- ☀ Чи подобається тобі поезія?
- ☀ Який прозовий твір ти нещодавно прочитав?
- ☀ Що тобі більше подобається проза чи поезія?
- ☀ Яку поезію ти знаєш напам'ять?

9. Вивчи напам'ять вірш, який тобі більше до вподоби, а потім запиши його з пам'яті.

Про кого буде моя книжка?

Головним персонажем може стати будь-хто: чарівна істота чи тварина, дитина чи супергерой, а хоч би й ліва шкарпетка дідуса Миколи.

З чого почати?

- Візьми альбом для малювання. За рік ти перетвориш його на книжку!
- На першій (титульній) сторінці книжки вгорі напиши ім'я та прізвище автора / авторки та ілюстратора / ілюстраторки (тобто своє!). По центру — назву книжки. Унизу — місто й рік створення.

Автор

Місто й рік

Назва книжки

Привіт, мене звати Дора,
я люблю грати з друзями
в хованки. Я трав'яний
динозавр. Я маю двох друзів,
які теж їдять зелену їжу,
в мене є мама, яка навчає
мене втікати від м'ясоїдних
динозаврів. Я найкращий ди-
нозавр у нашому районі!

● Тема 1. Подорожуємо і відкриваємо світ ●

Розповідь персонажа про себе

- Придумай чи обери персонажа та намалюй його чи її на другій сторінці.
- Уяви, що саме твій персонаж хоче розповісти про себе читачам. Чи все буде правдою?
- Запиши розповідь персонажа на окремому аркуші. За бажання додай дрібні малюнки.
- Уважно прочитай написане. Якщо є помилки, охайно виправ їх. Якщо сумніваєшся, чи все правильно, можеш попросити когось із однокласників чи дорослих перевірити твою роботу.
- Прикрась тло і наклей текст поряд із зображенням персонажа.

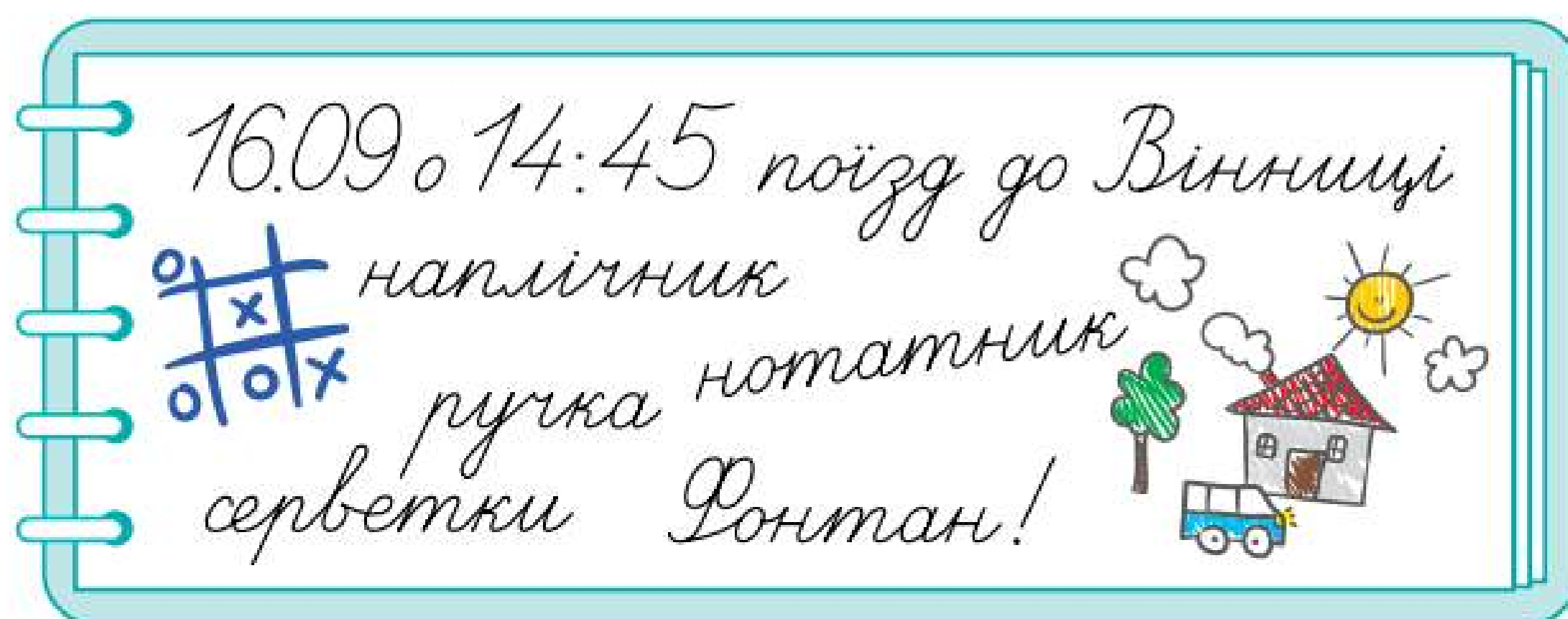
Коли все буде готове, обміняйтеся книжками з однокласниками. Прочитайте перші сторінки, які ви створили. Що можна сказати авторові після читання? Варто лише похвалити? Чи можна давати поради? Поміркуй, що тобі хотілося б почути від друзів.

Тема 1. Подорожуємо і відкриваємо світ

Текст

1. Прочитай запис у нотатнику Пишеняти. Чи можна назвати його текстом? Чому?

..... Пригадай!

У **тексті** речення розміщені в певній послідовності й пов'язані за змістом. Тексту притаманні цілісність і завершеність.

2. Дослідіть іще два записи. Який із них не можна вважати текстом? Чому? Яке речення треба додати, щоб це виправити? Запиши його.

10:30

85%

Читасю, привіт! Пишу тобі з самої Вінниці! Тут дуже круто! Уже оглянув зоопарк. Їду на центральну площу. А ти що робиш? 😊

Улюбленим місцем для сімейного відпочинку та дозвілля у Вінниці є Подільський зоопарк! Одних купують, інших вимінюють на **приплід**. На території є й дитячі майданчики та зелені куточки.

● Тема 1. Подорожуємо і відкриваємо світ ●

Кожен текст має тему й головну думку. Вони зазвичай відображаються в назві тексту — **заголо́вку**.

Тема — це те, про що йдеться в тексті.

Головна думка (ідея) — те основне, що автор / авторка прагне донести до читачів.

3. Визнач теми текстів, які є в завданні 2.

4. Напишіть текст про мандрівку Пишеняти до вашого населеного пункту. Скористайтесь хмарою слів. Що спільного в усіх цих слів?

побачило
пообідало
запам'яталося
відвідало
зустріло
сподобалося
вирушило

5. Пограйте в гру “Що чую, те й роблю”.

● Складіть список можливих команд. Ось кілька ідей:

— Кружляйте.	— Чхайте.
— Плавайте.	— Спіть.
— Плачте.	— Вклоняйтеся.
— Плескайте в долоні.	— Танцюйте.

● Гравці довільно рухаються кімнатою. Будь-якої миті хто завгодно вигукує одну дію зі списку. І всі (разом із тим, хто вигукнув) виконують цю дію, поки хтось інший не дасть наступну команду.

● Після кількох раундів додайте до списку більше дій.

Тема 1. Подорожуємо і відкриваємо світ

Абзац. План тексту

1. Прочитай уривок. Доведи, що це — текст.

Дивовижні мандрівки тварин

За твором Кріса Пакхема

Щороку мільярди тварин подорожують нашою планетою. Ссавці, земноводні, плазуни, риби, птахи й комахи йдуть, плывуть або летять з одних місць до інших. Це явище називають міграцією. Деякі тварини мігрують узимку на південь, щоб перечекаати там до весни. Інші мандрують, щоб знайти собі пару або вивести потомство.

Сині кити мігрують до теплих тропічних вод, щоб народити дитинчат. Коли маленькі китенята підростають, разом із родиною вони повертаються в полярні моря, щоб досхочу наїстися планктону та риби.

У печерах в американському штаті Техас мешкає близько 20 мільйонів бульдогових кажанів. Щоночі вони вилітають із печери, щоб поживитися жуками та іншими комахами. А взимку всі кажани мігрують на південь, де тепло та вдосталь їжі.

Донедавна багато птахів на зимівлю відлітали до Африки. Однак через зміну клімату деякі пернаті, наприклад центральноевропейські чорноголові кропив'янки, тепер летять до Великої Британії.

● **Тема 1. Подорожуємо і відкриваємо світ** ●

Зміна клімату впливає на міграцію тварин у всьому світі... Можливо, невдовзі деякі з них зовсім припинять подорожувати, а інші, навпаки, розпочнуть свої мандрівки.

Переклад з англійської Валерії Делегач

2. Яка інформація з тексту вже була тобі відома? Яка виявилася новою? Про що хочеться дізнатися більше? Як це можна зробити?

3. На скільки частин розділений цей текст? Про що розповідає кожна частина — абзац? Як абзаци відокремлені один від одного? Поміркуй, навіщо текст розділяють на абзаци.

● ● ● ● ● ● ● ● **Пригадай!** ●

Абза́ц — це частина тексту, яка містить одне або кілька речень, пов'язаних однією думкою. Кожен абзац починається з нового рядка.

4. Придумайте й запишіть свій заголовок до тексту Кріса Пакхема, а потім до кожного абзацу. Це буде план тексту. План допоможе згадати, про що йдеться у творі, і переказати його.
5. Перекажи текст про міграцію тварин комусь із рідних чи друзів, які його не читали.

● ● ● ● ● **Знайомся: автор** ●

Кріс Пакхем — фотограф і дослідник природи з Великої Британії. Він випустив серію телепередач для дітей про дику природу на каналах BBC та National Geographic.

4 травня 2011 року досліднику виповнилося 50 років. Коли він народився?

Тема 1. Подорожуємо і відкриваємо світ

Стилі текстів. Науково-популярний текст

1. Чи цікаво тобі дізнаватися про мандрівки інших людей? Що найбільше захоплює — розповіді, читання текстів чи перегляд фотографій і відеоблогів?
2. Прочитай текст про відому українську репортерку минулого століття.

Софія Яблонська

За статтею Анни Хромової зі збірки “Це зробила вона”

Донька сільського священника зі Львівщини не надто захоплювалася “дівчачими” справами. Вона марила фотографією, кіномистецтвом і подорожами. Її родина була змушена покинути домівку через Першу світову війну й поневірятися містами. Мрія була далеко, але глибоко в серці Зося знала: саме для неї щоранку сходить сонце.

У вісімнадцять років Софія разом із братом узялися керувати двома кінотеатрами в Тернополі. Справа розвивалася й давала прибуток. На зароблені гроші можна було б облаштувати спокійне життя, але не цього хотіла Софія. Натомість вона зібралася й поїхала до Парижа. Учитися.

Було нелегко. Зося вивчала мистецтво кінодокументалістики і водночас працювала прибиральницею. За кілька років таки стала кіножурналісткою. І вирушила у свою першу подорож — до Марокко.

Софія знайшла своє покликання. Вона діставалася найвіддаленіших закутків світу. Її цікавили не торóвані туристичні шляхи та відомі пам'ятки, а справжнє життя в найпотаємніших і часто небезпечних місцях Землі. Південно-Східна Азія, Африка, Австралія, Нова Зеландія, Північна Америка.

● **Тема 1. Подорожуємо і відкриваємо світ** ●

У своїх подорожах Софія знімала відверті кінорепортажі для європейських глядачів. І писала сповнені вражень нариси українською мовою. Її подорожні нотатки виходили друком у галицьких часописах. Молодь із нетерпінням чекала на нові оповіді про пригоди Софії Яблонської.

3. Поділіться враженнями від тексту. Прочитайте одне одному абзац, який здивував найбільше. Що могла б робити Софія Яблонська, якби жила в наш час?
4. Читася склала такий план тексту про Софію Яблонську. Який пункт вона пропустила?
 1. Дитячі мрії Софії.
 2. Творчість кінорежисерки Яблонської.

Тексти бувають різних стилів.

Науково-популярні тексти доступно розповідають про достовірні події чи наукові факти. Їхня мета — зробити науку зрозумілою для всіх.

Художні тексти можуть містити вигадку автора, його ставлення до описаних подій. Їхня мета — викликати в читачів певні емоції та думки, розважити їх.

5. Як ти гадаєш, тексти зі збірки “Це зробила вона!” — художні чи науково-популярні? А тексти Кріса Пакхема?

Тема 1. Подорожуємо і відкриваємо світ

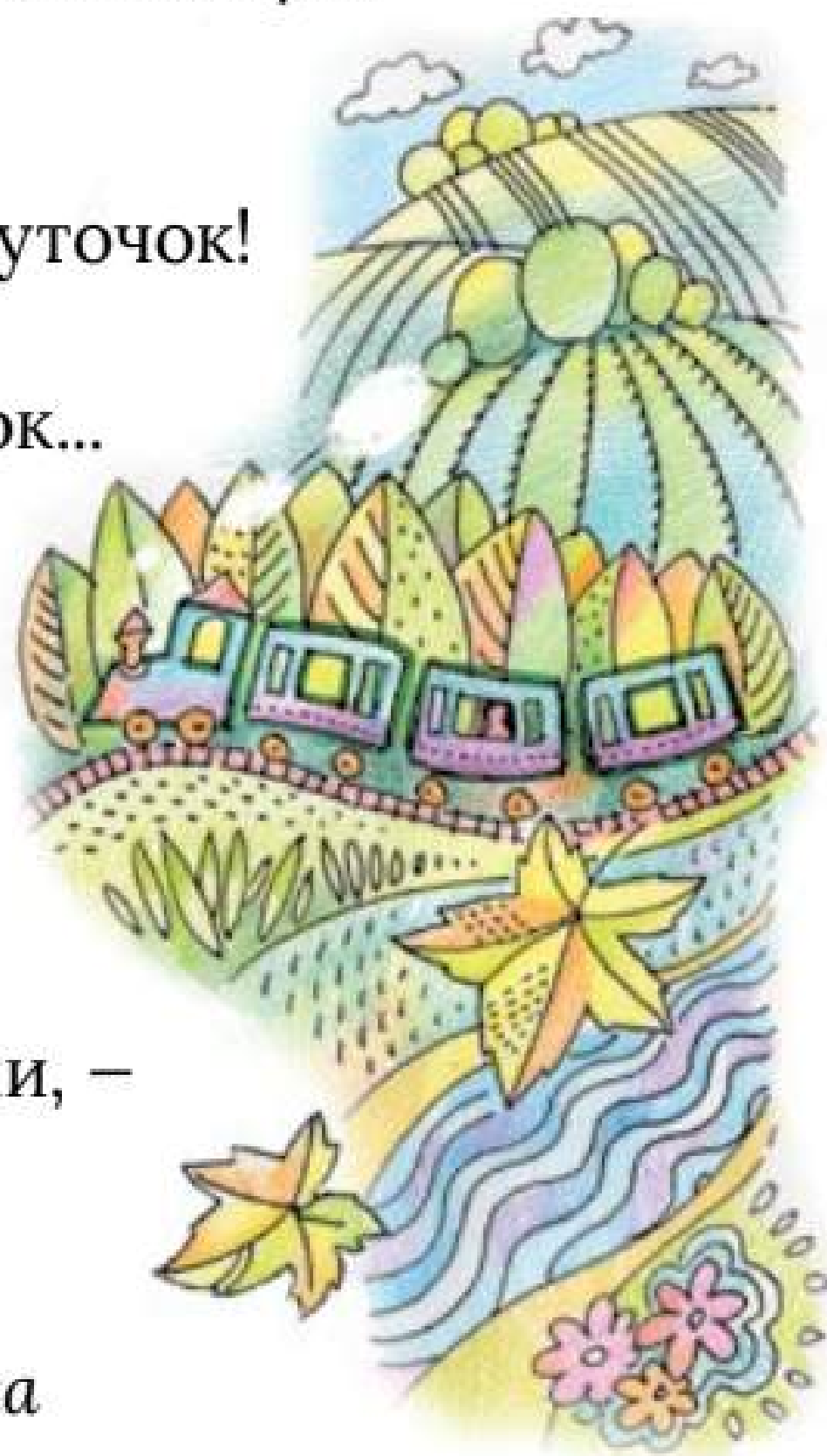
Художній текст

1. Прочитай вірш і спробуй відчувати його настрій.

Прощай, Волинь!

Прощай, Волинь! Прощай, рідний куточок!
Мене від тебе доленька жене,
немов од дерева одірваний листочок...
І мчить залізний велетень мене.
Передо мною килим чудові
натура стеле – темні луги,
Славути красної бори соснові
і Случі рідної веселі береги.
Снується краєвидів плетениця,
розтопленим сріблом блищать річки, –
то ж матінка-натура чарівниця
розмотує свої стобарвні нитки.

Леся Українка

2. Як гадаєш, чи давно був написаний цей вірш? Яких слів ти не чув / не чула раніше? Чи вдалося здогадатися, що вони означають? Склади та запиши речення з одним із цих слів.
3. Як почувається авторка в мандрівці? Які слова передають її настрій?
4. Що це за “залізний велетень” і “килими”, згадані у вірші? Знайди в ньому інші художні образи.

Секретний код

Скористайся ключем на форзаці підручника та розгадай шифровку. Запиши вислів. Чи погоджуєшся ти з ним?

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

● Тема 1. Подорожуємо і відкриваємо світ ●

●..... Пригадай! ●

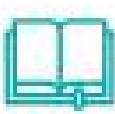
Слова або фрази, ужиті в переносному значенні, описують предмет через подібність до інших речей. Вони створюють у нашій уяві **художні образи**.

5. З чим можна порівняти гори, дорогу, річку? Запиши речення з одним із придуманих тобою художніх образів.
6. Які іменники у вірші написані з великої літери? Чому? Випиши їх у зошит.
7. Яка фраза точніше передає тему твору?
 - ☀ Україна дуже гарна, не хочеться їхати звідси.
 - ☀ Цікаво їхати в потязі і розглядати краєвиди у вікно.

●..... Знайомся: авторка ●

Леся Українка – це **псевдонім** поетеси. Її справжнє ім'я – Лариса Косач-Квітка. Як гадаєш, чому вона взяла псевдонім?

Поетеса народилася 25 лютого 1871 року на Волині, у місті Звягель Житомирської області. Померла 1 серпня 1913 року.

Окрім рідної мови, Леся знала багато іноземних: болгарську, польську, англійську, німецьку, французьку, італійську. Які мови хочеш вивчити ти?

8. Зробіть фотостенд "Наші мандри". Нехай кожен принесе одне фото із сімейної подорожі і вигадася до нього влучний підпис. Розмістіть світлини на ватмані, прикрасьте малюнками. Чи захотілося дізнатися про якесь місце більше?

Казкова повість

1. Згадайте, які повісті про мандрівки ви читали. Розкажіть про них одне одному. Чи захотілося прочитати щось із почутого? Де можна взяти ці книжки?
2. Прочитай уривок з повісті про симпатичних казкових істот — мешканців Долини Мумі-тролів.

Велика Подорож Мумі-троля

За повістю Туве Янссон “Комета прилітає”

У день Великої Подорожі Мумі-троль прокинувся дуже рано й відразу кинувся до вікна — подивитися, яка погода. Надворі було похмуро. Хмари низько нависали над горами, у саду не ворушився жодний листочок.

— Чмиху! Вставай! Час у дорогу! — гукав Мумі-троль. Він збіг униз сходами в чудовому настрої — почувався неймовірно хоробрим і страшенно сильним.

Мама саме споряджала дітей у мандрівку — загортала канапки. У вітальні стояла купа наплічників і кошиків.

— Люба мамусю, — заблагав Мумі-троль. — Ми ніяк не зможемо все це забрати із собою. Нас засміють!

— У Самотніх Горах холодно, — незворушно відказала Мумі-мама, запихаючи до наплічника ще два светри і пательню. — Компас не забув?

— Ні. Не забув. Але хоч тарілки не клади! Ми планували замість них використовувати зелене листя.

● Тема 1. Подорожуємо і відкриваємо світ ●

– Як хочеш, любий, – погодилася мама і вийняла з наплічника посуд. – Тато саме майструє пліт. Ондатр спить. А де Чмих?

– Тут, – буркотливо озвався Чмих, який зранку рідко бував у гуморі.

Біля берега річки стояв наготові пліт з піднятими вітрилами.

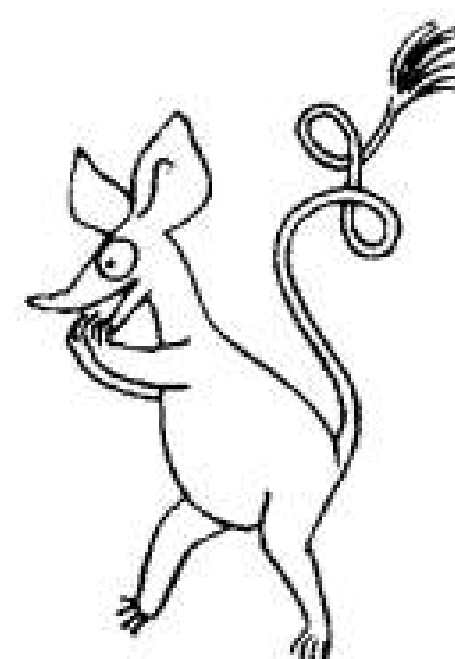
– Тримайтеся середини річки, – напучував Мумі-тато. – Як побачите дивну будівлю з круглим дахом, знайте – то і є **обсерваторія**. Хапайте шворку! І бувайте здорові!

– Бувайте! – кричали Мумі-троль і Чмих.

Пліт поволі рушив униз течією.

– Хай вам щастить! – гукала вслід мама Мумі-троля. – Повертайтеся до неділі, пудинг чекатиме! Не забудьте одягнути вовняні штани, якщо похолоднішає!..

Але пліт саме увійшов у перший закрут **русла**, і перед мандрівниками розкинулася річка, яка манила в незвіданий світ.

3. Куди вирушили Мумі-троль і Чмих? Як це може бути пов'язано з назвою повісті?

4. Яка тема цього тексту? Добери свій заголовок до уривка.

5. Що ти дізнався / дізналася про персонажів казки з цього уривка? Чи можна зробити висновки про характер Мумі-троля, його мами, тата, Чмиха? Які саме?

6. Складіть список речей, які Мумі-троль і Чмих узяли із собою в мандрівку.

7. Обери фрази, які слід сказати тому, хто рушає в мандри.

– Бувай. А що ти мені привезеш?

– Щасливої дороги!

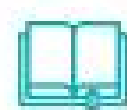
– Бажаю приємної мандрівки!

– Ми чекатимемо зустрічі!

Пишемо смс

1. Висловіть свої припущення про те, що чекає на Мумі-троля та Чмиха в мандрівці. Перевірте їх, прочитавши наступний уривок.

Несподівана зустріч

За повістю Туве Янссон “Комета прилітає”

Поступово береги річки ставали стрімкішими, далеко попереду виднілися Самотні Гори, що немов затіняли небо. Річка була такою ж сірою, як і хмари. Навколо панувала німотна тиша. Ані пташиного співу, ані плюскотіння рибок на плесі. І жодної обсерваторії...

Чмих захотів кермувати плотом, але швидко втомився.

– Ще довго нам плисти? – запитав він.

– Це велика і важлива подорож, – мовив Мумі-троль. – Не кожній крихітці дозволено брати в ній участь.

– Але ж нічого не відбувається, – виправдовувався Чмих. – Лише сірі, схожі один на одний береги і нудьга...

Мумі-троль зітхнув і скерував пліт у наступний закрут русла. Раптом він помітив якусь дивну річ на березі річки, схожу на ясно-жовту головку цукру.

Уперше за день вони побачили щось яскраве і веселе.

– Що це там? – пожвавився Чмих. – Обсерваторія?

– Ні. Намет. Жовтий намет. А всередині горить світло...

Підійшовши ближче, вони почули, як у наметі хтось грає на губній гармонії.

– Агов! – неголосно гукнув Мумі-троль.

Музика вмовкла. З намету вийшов мумрик у старому зеленому капелюсі.

– Привіт! Кидайте шворку! Чи не знайдеться на вашому судні трохи кави?

– Повна бляшанка! – зрадів Чмих. – І цукор теж. Мене звати Чмихом, я подо-

● **Тема 1. Подорожуємо і відкриваємо світ** ●

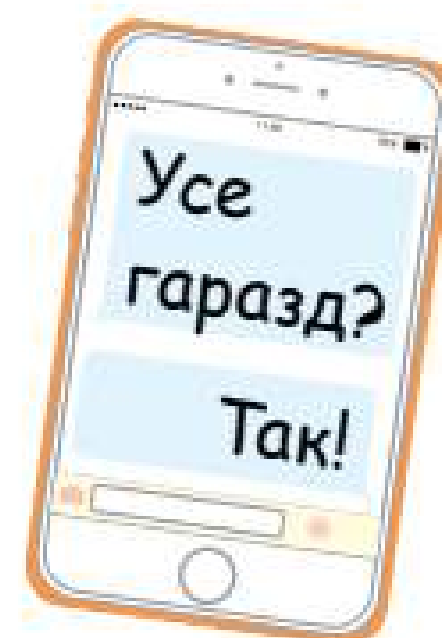
лав щонайменше сто миль і майже всю дорогу **стерну́вав**.
А це – Мумі-троль. Його тато сам збудував будинок!

– Он як! – мумрик зацікавлено поглянув на гостей. –
А я – Нюхмумрик.

2. Перечитай перший абзац уривка. Який настрій створює цей опис? Перепиши його в зошит, змінивши деякі слова так, щоб мандрівка стала радісною.
3. Прочитайте свої тексти одне одному. Чи вдалося зробити опис веселішим? Завдяки чому?
4. Що ти дізнався / дізналася про характер Чмиха з цього уривка? А про Нюхмумрика? Намалюй мапу думок.

5. Придумай і запиши смс-повідомлення, яке могли б надіслати Мумі-тролю його батьки. А що він міг би написати у відповідь? Чим відрізняється смс-повідомлення від листа? Що люди надсилають частіше?

6. Пограйте в гру “Танок Мумі-тролів та їхніх друзів”.
 - Станьте в коло. Розподіліть ролі: Чмих, Нюхмумрик, Мумі-троль, Мумі-мама, Мумі-тато. Придумайте кожен для свого персонажа рух і звук.
 - Перший гравець показує рух і звук 4 рази поспіль, а інші одночасно з ним повторюють. Наступний гравець повторює те, що показали попередні гравці та додає свої рух і звук. Зрештою вийде запальний казковий танок.

Сюжет художнього твору

1. Поміркуйте, як зміниться мандрівка Мумі-троля та Чмиха, коли до них приєднається Нюхмумрик.
2. Прочитай уривок з повісті.

Небезпечна пригода

За повістю Туве Янссон “Комета прилітає”

З Нюхмумриком подорож стала набагато веселішою. Він виводив на губній гармонії пісеньки, яких Мумі-троль і Чмих ніколи раніше не чули, навчив їх рибалити вудкою. Навіть річка звеселіла, поплинула собі прудкіше. Раптом течія стала дуже швидкою. Пліт рвонув уперед, наче істота, яка довго подорожувала світами і ось відчула близькість домівки. Береги поступово сходилися до купи, гірські кряжі обабіч пнулися вгору, усе вищі й крутіші.

– Здається, мені хочеться опинитися на суходолі, – пробурмотів Чмих.

– Ми не можемо зараз пристати до берега, – сказав Нюхмумрик. – Доведеться покластися на волю річки, доки вона вгамується.

Але річка й не думала вгамовуватися. Береги ще тісніше зійшлися до купи, втиснувши бурхливі хвилі у вузьке русло. Десь у горах грізно гуркотіло. Чорні, зрошені водою скелі пролітали повз них, гуркіт набирав сили,

пліт хитнувся і раптом злетів у повітря...

– Тримайтеся щосили! Ми летимо вниз! – закричав Нюхмумрик.

Мить – і лише клекіт білого шумовиння та рокотання річки. Маленькій пліт затрі-

● Тема 1. Подорожуємо і відкриваємо світ ●

щав, а коли водоспад залишився позаду, знову випро-
стався. Далі вони вплили в п'ятьму.

– Чому так темно? – заскімлив Чмих.

Ніхто йому не відповів. Навколо стало зовсім чорно,
лише біло-зелено мерехтіли на гребенях хвиль баранці.
Скелясті стіни стулилися над ними склепінням, безпо-
радний пліт далі несло, обертаючи на круговертях.

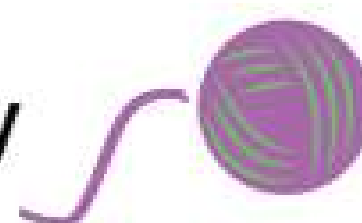
3. Як гадаєш, куди потрапив пліт? Чи вдасться його пасажирів лишитися неушкодженими?
4. Зверни увагу, як розгортаються події в тексті. Про що йдеться на початку, у зачині? Про що – в основній частині? А про що – у кінцівці?

Послідовність подій, у яких розкриваються
зміст твору, характери персонажів – це **сюжет**
художнього твору.

5. Розглянь схему. Як гадаєш, який з елементів сюжету виділений у тексті?

Елементи сюжету

Зав'язка – обставини, за яких починається дія.

Розвиток дії – послідовність подій.

Кульмінація – момент найвищого напруження.

Розв'язка – завершення подій, результат.

6. Знайди всі елементи сюжету в тексті уривка.

Розповідаємо про емоції

1. Припустіть, що відбувалося з мандрівниками після зустрічі з водоспадом.

2. Дізнайся про ще одну пригоду друзів.

Загроза з небес

За повістю Туве Янссон “Комета прилітає”

Наступного ранку в наметі було страшенно холодно. Нюхмумрик саме заварював чай, коли повідомив:

– **Нині ми видряпаємося на найвищу вершину.**

Усі троє спиналися вгору вузькою крученою стежкою, пов'язані між собою страховою мотузкою. Над ними здіймалися гігантські гори, а навколо було пустельно й жахливо самотньо. Поміж голими скелястими вершинами ширяв, широко розпроставши крила, **кóндор** – єдина жива істота в цьому безгомінні. Час від часу птах повертав голову з гачкуватим дзьобом і зиркав холодними очима.

– Що він замислив? – стурбувався Чмих.

– У нього лютий вигляд, – пробурмотів Мумі-троль. – Боюся, він надумав нас...

– Летить сюди! – несамовито зойкнув Нюхмумрик.

Усі троє кинулися до скелі. Із пронизливим свистом кондор шугонув на них. Друзі втиснулися в крихітну западинку в прямовисній стіні, міцно вчепившись один в одного і в безпорадному жаху чекаючи найгіршого. Ось знову! Птах налітав, наче буря. Раптом усе стихло. Дрібно тремтячи, вони висунули носи зі свого сховку. Далеко внизу під ними ширяв, широко кружляючи, кондор.

– Засоромився своєї невдачі, – пояснив Нюхмумрик. – Кондори дуже горді. Удруге сюди не поткнеться.

● **Тема 1. Подорожуємо і відкриваємо світ** ●

– Кондор! Водоспад, що падає під землю! – гарячкував Чмих. – Забагато колосальних пригод для такого крихітного звірятка, як я!

– Найколосальніша пригода ще попереду, – заспокоїв його Мумі-троль.

Переклад зі шведської Наталі Іваничук

3. Яке враження справляють на тебе пригоди Мумі-троля та його друзів: тобі цікаво чи надто страшно? Чи хотілося б тобі пережити такі моменти в мандрівці?
4. Який елемент сюжету виділений у тексті? Вибери з нього одне речення, запам'ятай його та продиктуй напарнику / напарниці. Перевірте, чи все записано без помилок.
5. Знайди в тексті фрази, які передають страх персонажів.

•••••Ось як можна ще сказати!•

Висловити почуття також допомагають **фразеологізми** (вислови з прихованим значенням).

Страшно – душа в п'яти тікає, волосся дибки стає,
кров холодне, мороз іде спиною, жах проймає.

6. Опиши себе чи будь-кого іншого в лячній ситуації так, щоб читач зрозумів, що відчуває персонаж.

Знайомся: авторка

Туве Янссон – фінська письменниця та художниця. Вона сама малювала ілюстрації до своїх книжок. А вперше зобразила Мумі-троля як маленького бегемотика вдома на стіні, коли передражнювала брата.

Народилася авторка 9 серпня 1914 року і прожила майже 87 років. Дізнайся, скільки творів про Мумі-троля вона написала за своє життя.

Пластилінова вистава

Об'єднайтеся в групи та підготуйте виставу за повістю Туве Янссон "Комета прилітає".

Підготовка акторів

- Згадайте три гри, які пропонувала Режисерка цього місяця. Пограйте в них знову, але з іншими партнерами. Чи однаково грають різні люди?
- Оберіть для інсценування один із чотирьох уривків, які ви прочитали. Що можуть говорити персонажі? Як вони мають рухатися?
- Розподіліть ролі.
- Продумайте репліки своїх персонажів. Не обов'язково дослівно повторювати написане в тексті, головне — передати зміст і емоції.
- Проведіть гру-репетицію, а потім покажіть мінівиставу глядачам з інших груп.

●●●●●●●● Майстерня лялькаря ●●●●●●●●

Пластилінові ляльки

- Зліпіть із пластиліну персонажів казкової повісті. Наприклад, таких, як на фото.

● Тема 1. Подорожуємо і відкриваємо світ ●

Підготовка декорацій

- Створіть прості декорації. Наприклад, відріз синьої тканини може бути річкою, коробка — скелею, а складений аркуш — наметом.

Обмін враженнями

- Обговоріть інсценівки. Чи однаковий вигляд мають Мумі-тролі, яких зліпили різні діти? Чому?
- Коли кілька груп інсценували один і той самий уривок, чи були їхні вистави однаковими? Чому? Чим вони відрізнялися? Які вдалі ідеї втілила кожна група?

Тема 2. Між минулим і майбутнім

П'єса

1. Розкажіть одне одному відомі вам історії про людей, які боронили Україну в різні часи.
2. Прочитай початок п'єси. Поміркуй, чим цей твір відрізняється від казки, а що в них спільного.

Погані новини

За п'єсою Олександра Олеся
“Микита Кожум'яка”

Картина перша

Князь і князівна в палаці. Входить **джуро**.

Князь

Що сталося, джуро?
Чийсь гонець?

Джура

Атож! Від змія посланець.

Князь

Хм! Посланець?.. Від змія?..
Клич!

Джура

Такий він чорний, як та ніч!
Такий зубатий та окатий...

Князь

Дарма! Іди, зови в палати!

Посланець (входить)

Наш пан, великий володар,
землі й самого пекла цар,
прислав мене тобі сказати,
що мушиш ти дочку віддати.

Посланець виходить.

Князівна

Хай я згину в пащі змія,
та в мені живе надія,
що загине й він колись,
і потоки людських сліз
згодом висохнуть росою...

Князь

Ні, до зброї, до двобою!
Щоб нарешті ката-гада
наш позбавився народ,
джуро, скликать воєвод!
Нині ввечері нарада!

Тема 2. Між минулим і майбутнім

Джура

Воєводи у дворі
ходять, радяться, міркують,

а у змія на горі,
кажуть, зранку бенкетують.

Джура йде.

П'єса — літературний твір, за яким у театрі створюють виставу. Текст п'єси складається з **реплік** (мовлення) персонажів і **ремáрок**, що описують декорації та дії акторів. Розділи в п'єсі можуть називатися **картинами** чи **діями**.

3. Який настрій у тебе після читання уривка? Чи сподіваєшся ти на позитивний фінал твору?
 4. Назви персонажів твору. Зверни увагу, як записане їхнє мовлення.
 5. Прочитай ремарки (написані курсивом фрагменти п'єси).
 6. Продовжіть короткий переказ подій першої картини.
- Одного дня до палацу князя увійшов джура та...

Знайомся: автор

Як лагідно називають Олександрів? Сашко або Олесь. Це ім'я й обрав собі за псевдонім Олександр Кандиба, відомий як поет **Олександр Олесь**.

Він народився 5 грудня 1878 року на Сумщині. Учився на ветеринара і писав вірші. Однак, познайомившись із Лесею Українкою та іншими українськими митцями того часу, остаточно вирішив стати поетом і плекати українську мову. Як гадаєш, що саме на нього так вплинуло?

Помер поет 22 липня 1944 року.

Тема 2. Між минулим і майбутнім

Роди літератури

1. Уяви п'єсу Олександра Олеся "Микита Кожум'яка" на сцені драматичного чи лялькового театру. Яку роль ти б міг / могла виконувати?
2. Прочитай продовження твору.

Нарада воєвод

За п'єсою Олександра Олеся "Микита Кожум'яка"

Картина друга

Велика світлиця в палатах князя.
За столами сидять князь і воєводи.

Князь

Воєводи, в гóрі, в тузі
вас, мої і слуги, й друзі,
скликав я на раду тут...
Я не сам, увесь наш люд
просить вас пораду дати,
як державу врятувати,
як скрутити змія злість,
бо він всіх нас переїсть.

Перший воєвода

Гнулись ми,
та досить гнутись —
час до вітру
обернутись!...

Другий воєвода

Мусить статися двобій!
Хай загине лютий змій!
Мусить край настати змію!

Князь

Бачу, слухаю, радію.
Але хто себе і зброю
вкриє славою ясною?

Тиша.

Дід (заходить)

Воєводи! Не годиться,
щоб оддав дочку наш князь.
Треба з лютим змієм битися,
щоб не жер він більше нас.
Князю, треба вбити гада!

Князь

Ось про це і йде нарада...
Але хто б на бій пішов?

Дід

Змія б син мій поборов.

Князь

Ах, коли б він гада вбив,
я б тебе озолотив!

● **Тема 2. Між минулим і майбутнім** ●

Дід
Не прошу нічого в тебе,
та мені його й не треба.
Я хотів лише тобі
помогти в тяжкій журбі...

Перший воєвода
Цей уб'є, напевно, гада!...

Князь
Що ж... Скінчилася нарада,
дуже ви допомогли...

Але є ще в нас орли,
та не тут, не в цій палаті,
а в мужицькій простій хаті!
Князь іде, за ним і воєводи
з ніяково похиленими
головами.

Картина третя

Подвір'я Кожум'яки.
Сини та батько при
роботі.

Гонець (забігає)
Люди добрі! Лихо в нас!
Прилетів на крилах гад
і князівну вкрав з палат!..
Усі наче закам'яніли.

3. На що розраховував князь, коли скликав раду? Чому воєводи не зголосилися вийти на бій зі змієм? Які слова сказав князь воєводам, маючи на увазі протилежне?

Усі літературні твори можна поділити на три роди.

Епос

події, взаємодії

проза

повість, казка

Лірика

почуття, роздуми

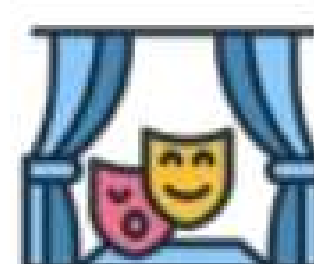

поезія

вірш, пісня

Драма

діалоги, конфлікт

п'єса

комедія, трагедія

4. Знайди в підручнику приклади епосу, лірики та драми.

Тема 2. Між минулим і майбутнім

Порівнюємо мультфільм і п'єсу

1. Дізнайся, як закінчилася п'єса про змія.

Добро перемагає!

За п'єсою Олександра Олеся “Микита Кожум'яка”

Картина четверта

Майдан за містом. Удалині на горі химерний замок змія.

Чоловік

Посеред дня
на крилах змій прилинув,
князівну ухопив
і, наче в прірву, згинув.

Перша дівчина

Я бачила в дворі
Микиту Кожум'яку:
сміється, крутить вус –
ні крихти переляку!

Друга дівчина

В палац! До замку йде!
Ой лишенько! Ой горе!
Та що ж це буде з ним?
Та він же не поборе!

Перший парубок

Погляньте! Став, як дуб,
і стукає в ворота...
Змій виглянув з вікна
і сипле іскри з рота!

Другий парубок

Посипав іскри змій,
горять, вгорі літають,

мов снігом золотим,
вітри у полі грають.

Третій парубок

Дивіться, буде щось:
Микита наступає,
тримає булаву,
змій лапи потирає.

(Чути гук від удару.)

Ага! Ото дістав!

Четвертий парубок

Дісталось і Микиті!

Дід

Це, мабуть, перший бій
такий на цілім світі.

Чоловік

О, як розгнівався змій!

● **Тема 2. Між минулим і майбутнім** ●

Пустив, дивіться, пару,
мов курява знялась...
О, знову кинув жару!

Перший парубок

Не видно ані-ні!
Вся площа димом вкрита...

(Пауза.)

Дивіться: змії упав!

Другий парубок

Спіткнувся і Микита.

Третій парубок

Погляньте: змії звалився!
Це, певно, добре вшкварив!
Микита змія взяв,
ще раз об землю вдарив.

Четвертий парубок

Як мертвий змії лежить...
Лежить і не здригнеться....
Микита в боки взявсь,
стоїть собі й сміється.

Народ

Слава, слава, слава!
Слава, слава Микиті!
Хай живе князь!
Хай живе Микита!

Перший парубок

Микита вже з палацу йде
і на руках виносить...

Народ

Князівну! Слава, слава!

Микита сходить з гори з князівною на руках.
Усі радіють.

2. Який прийом використав автор, щоб показати в п'єсі двобій Микити і змія? Як про це було б написано в казці?
3. Знайди кульмінацію твору. Що ти відчуваєш, читаючи її?
4. Продовж речення.
 - ☀ Микита Кожум'яка був...
 - ☀ Він зміг...
 - ☀ Мешканці міста...

5. Подивись **тїзер** до мультфільму
 "Микита Кожум'яка".

svitdovkola.org/um3/2025/media3

Чим сюжет мультфільму відрізняється від сюжету п'єси?
Як відрізняються образи головного героя?

Лялькова вистава

Підготуйте всім класом лялькову виставу за п'єсою, яку щойно прочитали. Запросіть на прем'єру глядачів — батьків, учнів інших класів, військових.

Підготовка акторів

- Потренуйтеся читати вголос репліки різних персонажів. Доберіть інтонації.
- Розподіліть ролі. Вивчіть свої слова.
- Проведіть кілька репетицій: спершу без ляльок, потім із ляльками, тоді додайте музику, і насамкінець — із декораціями.

Підготовка атрибутів і декорацій

- Нехай кожен зробить собі персонажа — ляльку на пальчик. Це може бути Микита, князь, дід, князівна, джури, воєводи, чоловіки та жінки (народ).
- Разом змайструйте страшного змія та підготуйте декорації для вистави: княжий палац, палац змія, площу перед палацом змія. Виріжте з пакета з-під соку мечі для воїнів; зробіть корону чи шолом.
- Послухайте композиції і використайте їх для музичного супроводу вистави.
svitdovkola.org/um3/2025/media4

Поміркуйте, коли їх варто вмикати і хто за це відповідатиме під час виступу.

- Намалюйте афішу та роздайте запрошення глядачам.

Тема 2. Між минулим і майбутнім

Майстерня лялькаря

Лялька на пальчик

Підготуй: квадрат білої тканини приблизно 12 на 12 см; синтепон, вату чи інший наповнювач; гумку для волосся; фломастери; нитки; клей; обгортки від цукерок, фольгу та інші прикраси.

- Розклади тканину на столі, у її центр поклади наповнювач.
- Постав вказівний палець однієї руки в центр заготовки, а другою накинь тканину на руку.
- Обмотай палець гумкою так, щоб утворилася голова. Стеж, аби гумка не тиснула.
- Намалюй фломастером обличчя. Приклей на голову нитки — “волосся”, за бажання додай прикраси.

Вдалої прем'єри!

Легенда

1. Прочитай і порівняй дві легенди зі збірки “Легенди та перекази Нижньої Наддніпрянщини” (упорядник — Віктор Чабаненко). Легенди записані у 1886 і 1887 роках від мешканців двох сіл Дніпропетровщини.

Діти Лимана

У Лимана було двоє дітей: син Дніпро і донька Десна. Постарів Лиман і осліп. Брат був старшим, але Десні кортіло першою вирушити з дому.

У Дніпра руки були волохаті, а в Десни — ні. Вона наділа вовняні рукавички і пішла просити в батька благословення на дорогу. Лиман взявся за її руки і благословив.

Десна тоді пішла вперед і давай ставити високі гори та скелі, щоб не було братові проходу.

Прийшов до Лимана Дніпро.

- Благословіть, — каже, — тату, в дорогу!
 - Я ж тебе, синку, вже благословив...
 - Ні. Я не приходив. То вас обдурила сестра!
- Поблагословив Лиман і каже:
- Ну, доганяй же сестру!

Дніпро порозвертав гори, скелі, догнав сестру і пішов із нею поруч: він — по правий, вона — по лівий бік...

Дніпро по правді робить: прочищає глиб, дає дорогу суднам, а Десна — ні: вона ставить коси і засипає річку піском. У Дніпра вода бистра, а в Десни — тиха.

Дніпро і Десна

Дніпро і Десна – це брат і сестра. Вони були колись людьми. Як вирости, батько й мати благословили їх у дорогу. Змовились брат і сестра вийти вранці й лягли спати.

Десна любила спати – і проспала ранок, а Дніпро прокинувся на світанку, порозвертав гори, порозчищав **гірла** і пішов степами. Десна прокинулася – аж брата немає. Вона тоді пустила ворона вперед і побігла слідом.

Ворон Дніпро наздоганяє і Десні карканням сповіщає. Що поверне Десна до Дніпрового гирла, то брат убік – і подався далі. Багато разів Десна підвертала до Дніпра, багато разів повертав він убік: тому він такий і кручений...

На ворона напав **рябéць**. Чи довго вони билися, чи ні – Дніпро добіг до моря. Як почула Десна, що Дніпро далеко, – прихилилася до брата і злилася з його гирлом. Тепер вона тече лівою стороною, а Дніпро – правою.

Де є острови і скелі, там розходяться Дніпро з Десною. Ясного дня видно, де Дніпро, а де Десна: у Дніпрі вода синя, у Десні – жовтава; Десна тече тихо, Дніпро – прудко.

2. Намалюй у зошиті два кола, що перетинаються. У лівому запиши відмінні риси першої легенди, у правому – другої, а посередині – те, що в них спільного. Чому можуть існувати кілька версій однієї легенди?

● ● ● ● ● ● ● ● ● Пригадай! ● ● ●

Легенда – усна народна поетична розповідь про певну місцевість, героя / героїню чи подію.

3. Які особливості легенд можна помітити в цих текстах?
4. Які слова в тексті написані з великої літери? Чому? Випиши географічні назви в зошит.
5. Дізнайтеся легенди свого краю і розкажіть їх у класі.

Тема 2. Між минулим і майбутнім

Ілюстрації

1. Поміркуйте, що в прадавні часи було так само, як зараз, а що — геть інакше. Поділіться одне з одним своїми міркуваннями.
2. Розглянь ілюстрації до казки, яку читатимеш. Про що буде цей твір? Прочитай та перевір свої припущення.

Випадок на риболовлі

За казкою Редьярда Кіплінга “Як було написано перший лист”

Давно-давно, ще за непам'ятних часів ходив собі по землі звичайний первісний чоловік. Він жив у печері, майже не носив одягу, не вмів ні читати, ні писати, ще й не хотів цього вчитися, і коли не знав голоду, почувався цілком щасливим. Звали його Тегумай Бопсулай, що означає “Чоловік-який-і-кроку-не-ступить-спохвату”, одначе ми, серденько моє, зватимемо його просто Тегумай, бо так коротше. Жінку того чоловіка звали Тешумай Тевіндро, що означає “Жінка-яка-забагато-питає”, одначе ми зватимемо її просто Тешумай. А свою донечку вони нарекли Таффімай Металлумай, що означає “Неслухняна-дівчинка-яку-годиться-виховати”, але я зватиму її просто Таффі.

А тепер наставляй вушка і слухай!

Одного дня Тегумай узяв **остень** та й пішов через болото до річки Вегай набити на вечерю коропів, а з ним пішла й Таффі. І не встиг він упіймати й рибини, як ненароком поламав остень, надто сильно ткнувши ним у річкове дно.

● Тема 2. Між минулим і майбутнім ●

– Отакої! – вигукнув Тегумай.

– У тебе ж є вдома ще один, – сказала Таффі. – Дозволь мені збігати до печери й попросити його в мамі.

– Це надто далеко для твоїх пухкеньких ніжок, – відповів Тегумай. – До того ж ти можеш провалитися в болото й потонути. Зараз ми щось придумаємо.

Він сів, дістав шкіряну торбинку, повну ремінців, кавалочків воску та шматочків смоли, і заходився лагодити остень. Таффі й собі вмостилася на березі, спустила ноги у воду і замислилася.

– Слухай, татку, – раптом озвалася вона, – а це збіса прикро, що ми з тобою не вміємо писати, правда? От якби вміли, то послали б записку, щоб нам принесли остень.

– Таффі, скільки разів я просив тебе говорити культурно?! “Збіса” – негарне слово, хоч було б і справді зручно, коли б ми могли, як ти кажеш, написати додому.

Саме о цій порі понад річкою йшов Незнайомець. Він походив із далекого племені тевара, а тому ні слова не зрозумів із Тегумаєвої мови, але зупинився й усміхнувся до Таффі, бо вдома на нього теж чекала маленька донечка.

– Ходи-но сюди, – сказала Таффі, звертаючись до Незнайомця. – Ти знаєш, де живе моя мама?

– Гм! – відповів теварець.

– От недогадко! – вигукнула Таффі й тупнула ніжкою.

3. Які особливості імен людей ти помітив / помітила?
4. Яким видом мовлення не володіли персонажі казки? Які незручності це спричиняло?
5. Запиши в зошит речення, яке тебе насмішило.
6. Намалюй ілюстрацію до цього уривка.

Тема 2. Між минулим і майбутнім

Інструкція без слів

1. Уявіть, як можуть спілкуватися Таффі та Незнайомець.
 По черзі спробуйте пояснити щось одне одному без слів.
 Чи вдалося вам порозумітися?
2. Прочитай продовження твору.

Перший лист

За казкою Редьярда Кіплінга “Як було написано перший лист”

– Я хочу, щоб ти подався до моєї матусі по татів остень, – вела Таффі. – Писати я, звісно, не вмію, але можу малювати, коли маю напихваті щось гостре. Позич-но мені, будь ласка, оцей акулячий зуб зі свого намиста.

Таффі простягла руку й шарпнула акулячий зуб, що висів серед кульок і зерен.

“Дуже-дуже дивна дівчинка, – вкотре подумав Незнайомець. – Акулячий зуб на моїй низці зачарований, і мені завжди казали, ніби той, хто торкнеться його без мого дозволу, тут-таки розпухне чи лусне, але ця дівчинка не розпухає й не лускає. Краще я буду ще привітніший”.

Незнайомець дав Таффі акулячий зуб, і вона почала малювати на шматку березової кори:

– Зараз я намалюю кілька гарних картинок! На першій тато і зламаний остень. А ось інший остень, який йому потрібен. Здається, наче другий остень устромився татові в спину, але це тому, що акулячий зуб спорснув. Тепер я намалюю тебе. Насправді ти дуже милий, хоч вийшов не красенем... Ти ж не ображаєшся?

“Буде, певно, грізна битва, – подумав Незнайомець, – і ця надзвичайна дівчинка велить мені покликати на допомогу великому ватажкові все його плем'я”.

● Тема 2. Між минулим і майбутнім ●

– Поглянь сюди, – правила далі Таффі, малюючи. – Оце ти. У твою руку я вклала запасний остень, щоб ти не забув його принести. Тепер я покажу тобі, де живе моя мама. Іди вперед, аж поки дістанешся до двох дерев (ось вони), потім перейди гору (ось вона), а тоді рушай через болото, яке аж кишить бобрами. Я не зображала цілих бобрів, бо не вмію їх малювати, але ось їхні голови. Ну а це наша печера. І моя мама. Про всяк випадок, якщо ти забудеш, я намалювала коло печери запасний остень. Насправді він у печері, та коли ти покажеш картинку мамі, вона тобі його дасть. Бачиш, мама піднесла руки, бо я знаю, що вона зрадіє вашій зустрічі. Правда, гарний малюнок? Ти все зрозумів?

Незнайомець подивився на картинку і жваво закивав головою. І метнувся, як вітер, у кущі, а дівчинка всілася на землі, неабияк звеселена.

Ось картинка, яку намалювала Таффі!

3. Чи зрозумілий малюнок Таффі без її пояснень? Чому?
4. Вибери фрази, якими варто скористатися, коли тобі потрібна чиясь річ. Запропонуй свої варіанти.
 - Позич-но мені, будь ласка, ...
 - Дай сюди ... !
 - Чи можна я візьму ... ?
 - Тобі це потрібне зараз? Можеш позичити?
5. Запиши 3 запитання до тексту, а напарник / напарниця нехай напише відповіді на них.
6. Зроби інструкцію в малюнках і передай її комусь із друзів. Чи виконали завдання?

Обкладинка книжки

1. Припустіть, як розвиватимуться події в казці Р. Кіплінга.

Перевірте свої припущення, прочитавши уривок.

Відкриття!

За казкою Редьярда Кіплінга “Як було написано перший лист”

Тегумай уже полагодив остень і пішов ловити рибу.

Тим часом Незнайомець дістався до Тешумай: вона стояла біля входу в печеру й теревенила з іншими панями. Таффі була дуже схожа на маму, тож Незнайомець усміхнувся привітно й простяг березову кору.

Побачивши малюнок, Тешумай несамовито заверещала й накинулася на Незнайомця. Інші пані збили його з ніг і всілися на нього, а Тешумай почала тягати його за волосся.

– Тут усе добре видно, – кричала вона. – Він сколов мого Тегумая списами і так налякав Таффі, що в неї волосся стало дибки. Ще й наважився принести мені моторошний малюнок, аби похвалитися. Ось Тегумай зі зламаною рукою, а ось згряя лиходіїв (то були бобри Таффі).

– Це жахливо! – пані забили в племінні барабани.

Зібралось все плем'я і постановило: Незнайомцеві треба відтяти голову, але спершу нехай покаже, де він сховав бідолашну Таффі.

Незнайомець відвів усе плем'я на берег Вагаю. Там вони побачили, що Таффі плете віночки, а Тегумай обережно цілить полагодженим остенем у коропа.

– Ну ти й прудкий! – зраділа Таффі. – Але навіщо ти привів із собою стількох людей?

● Тема 2. Між минулим і майбутнім ●

Тешумай розцілувала Таффі, а тоді спитала Тегумая:

– Любий, де ті лиходії, які поштрикали тебе списами?

– Ніяких лиходіїв тут не було, – відповів Тегумай. – Лише цей бідолаха, якого ви намагаєтеся задушити.

– Він приніс нам жахливий малюнок, – мовив ватажок.

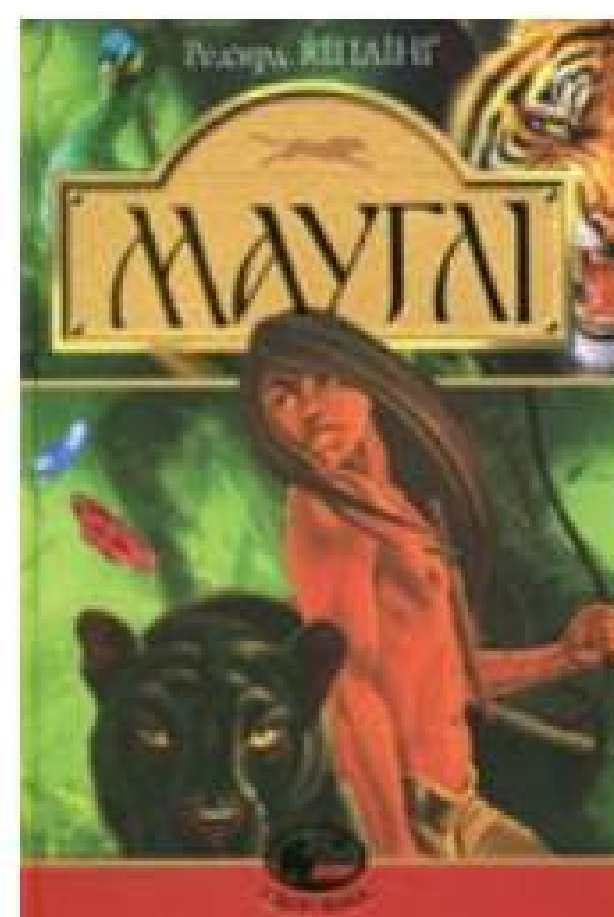
– Я хотіла, щоб Незнайомець приніс татові остень, от і намалювала його, – сказала Таффі. – Ви, здається, найдурніші люди на світі. А цей Незнайомець дуже милий.

Запала тривала мовчанка. Нарешті ватажок зареготав, потім засміявся Незнайомець, опісля розлігся реготом Тегумай і реготав так, що аж беркицьнувся на землю, далі зайшлося все плем'я. Врешті ватажок сказав:

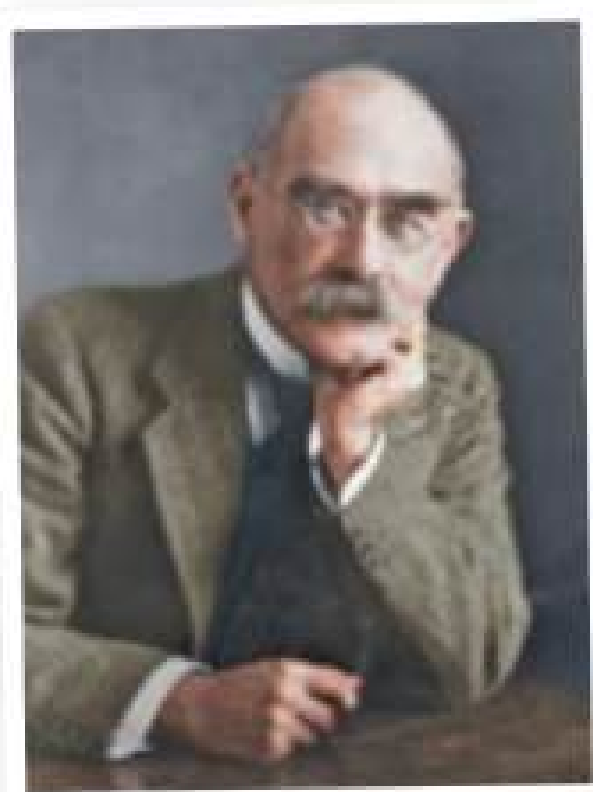
– О, Неслухняна-дівчинко-яку-годиться-виховати, ти зробила велике відкриття! Колись його назвуть письмом.

Переклад з англійської Леоніда Солонька

2. Які непорозуміння спричинив лист Таффі? Про яке відкриття сказав ватажок?
3. Перекажи розв'язку казки і запропонуй свою версію.
4. Випиши з тексту всі синоніми слова "говорити". Склади речення з двома з них.
5. Розглянь обкладинку книжки. Що з неї можна дізнатись?

●●●●● Знайомся: автор ●

Редьярд Кіплінг – англійський письменник, автор відомої казки про Мауглі.

Він народився 30 грудня 1865 року в Індії, яка була тоді частиною Британської імперії. Помер 18 січня 1936 року.

Чи мав він шанс зустрітися з Всеволодом Нестайком?

Типи текстів

Якось до Мовознай завітало Пишеня з новим м'ячем. І взялося розповідати:

– Цей м'яч одразу мені сподобався! Він легкий і гарний! А глянь, як розмальований: на одній смужці рожеві метелики, на другій – блакитні бабки, на третій – оранжеві квітки, на четвертій – жовті грибки, на п'ятій – зелені листки. А який слухняний – стрибає лише туди, куди треба. Просто як чарівний!

У мене колись був інший м'яч. Я любив ним грати у дворі з друзями. Та одного разу хтось так сильно його вдарив, що він вилетів на дорогу, впав на самоскид і поїхав геть. Я аж заплакало. Так було м'яч шкода.

Добре, що в мене тепер є новий м'яч. З ним стільки всього можна робити. І самому гратися, і з друзями. Навіть плавати з ним можна. Тільки у футбол я ним не гра тиму. Не хочу, щоб він знову потрапив на дорогу.

Мовознай уважно вислухав Пишеня і сказав:

– Дуже радий твоїй онові. А ще цікаво, що в тебе вийшло аж три оповідки, які мали різну мету.

За метою висловлювання тексти можна поділити на типи.

Розповідь

Розповідаємо
про подію

Що сталося?

Опис

Описуємо ознаки

Які?

Міркування

Доводимо думку

Чому?

● Тема 2. Між минулим і майбутнім ●

1. Знайдіть у розповіді Пишеняти кожен із типів тексту. Поясніть одне одному, як ви їх визначили.

2. Читася побувала в осінньому лісі й вирішила написати про це. Поміркуй, які запитання допоможуть їй скласти розповідь, опис, міркування.

☀ Чи сподобалася тобі прогулянка лісом? Яка була погода? Який вигляд мали дерева, трава, небо?

☀ Що ти робила в лісі? Де побувала спочатку, а де потім? Чи зустріла там когось?

☀ Чому ти вирішила піти до лісу? Як змінився твій настрій?

3. Згадай свою мандрівку до осіннього парку чи лісу та розкажи про неї, даючи відповіді на запитання із завдання 2. Склади усно спершу міркування, потім — опис і розповідь.

4. Прочитай початки різних текстів. У якому з них треба описувати павутинку, у якому — розповідати про пригоди павучка, а в якому — розмірковувати, чому павучкові страшно?

☀ Летить павучок на павутинці.
Раптом здійнявся вітер...

☀ Летить павучок на павутинці.
І летіти йому страшно, тому що...

☀ Летить павучок на павутинці.
А павутинка така...

5. Продовж письмово один із текстів із попереднього завдання. Придумай цікавий заголовок і презентуй текст у класі.

Тема 2. Між минулим і майбутнім

Пишемо текст

1. Прочитай тексти, які діти написали про осінь.

Я люблю осінь. Вона обдаровує людей смачними фруктами, овочами, а ще грибами. Ми з дідусем любимо збирати їх у бору в погідні дні після дощу. У лісі тихо, лише листя шарудить. А як хтось із нас знайде грибочок, то дуже радіє і гукає іншого подивитися.

Мені подобається осінь. Хоча багатьох вона засмучує. Я люблю навіть дощ, тішуся, коли він шурхотить за вікном. Але мені не до вподоби потрапляти під зливу, особливо дорогою до школи.

Я люблю, коли восени зелений гай непомітно перетворюється на помаранчевий. Такого ніколи більше не буває! Осінь – дивовижна пора!

2. Чи можеш ти визначити тип кожного тексту?

Іноді в одному тексті є ознаки різних типів: розповіді, опису й міркування.

● Тема 2. Між минулим і майбутнім ●

3. Підготуйся написати свій текст про осінь. Згадай приємну прогулянку, коли тобі вдалося поспостерігати за природою восени. Намалюй те, що найбільше запам'яталося.
4. Виконай завдання 5–9 і збери хмару слів для свого тексту.
5. У кожній групі синонімів знайди зайве слово.

- ☀ Ошатна, нова, мальовнича, гарна.
- ☀ Голосно, прудко, стрімко, щодуху.
- ☀ Мрячить, крапає, дощить, летить.

6. Обери з кожної групи синонімів по одному слову. Усно склади речення з ними, а потім заміни їх на синоніми. Запиши в хмару слова, які тобі більше сподобалися.
7. Добери до кожного слова з першого рядка синонім серед слів із другого.
 - ☀ Настає, обдаровує, тішить, засмучує, закінчується.
 - ☀ Звеселяє, минає, починається, дає, пригнічує.
8. Усно склади речення про осінь, спочатку використавши слова з першого рядка завдання 7, а потім з їхніми синонімами з другого рядка. Відчуваєш, як змінюється настрій? Запиши в хмару по одному слову з кожної пари синонімів.

9. Прочитай слова та розподіли їх на три групи:
 - 1) ознаки, що підкреслюють багатство осені;
 - 2) ознаки, пов'язані з частими опадами восени;
 - 3) слова, що передають красу й принади золотої пори.

- ☀ Волога, похмура, урожайна, багата, плодоносна, тепла, безхмарна, мокра, сонячна, дощова, щедра, погідна.

10. Додай у хмару по одному слову з кожної групи.

11. Розглянь свій малюнок, прочитай слова у хмарі слів і напиши текст про осінь.

Осінні вірші

- 1.** Прочитай вірш, у якому до тебе промовляє Осінь.

Осінь

Ось я, за сосною...
Ось і листя в'яне...
Осінь я... За мною
йдуть густі тумани.
Осінь я. Осóння
листям засипаю.
Осінь... Трави сонні
долу нагинаю.

Андрій М'ястківський

2. Якою ти уявляєш осінь із цього вірша? Ось вона виходить до тебе з-за сосни. Який у неї настрій?
3. Прочитай вірш уголос. Сполучення яких звуків у ньому повторюється найчастіше? Повтори слова з вірша зі звуками [о] та [с]. Яке враження справляє це повторення? У якому темпі хочеться читати цей вірш?
4. Прочитай перше слово в кожному рядку. На який склад падає наголос у цих словах?

● ● ● ● ● ● ● ● ● ● Пригадай! ●

У віршованих текстах зазвичай є **ритм** (рівномірне чергування ненаголошених і наголошених складів) і **рима** (однакове чи схоже звучання закінчень слів). Але бувають і неримовані вірші — **білі вірші**, а також **верлібри**, у яких навіть ритм є необов'язковим.

- 5.** Випиши з вірша слова, які римуються.

Сосною – мною. В'яне – Осоння – Засипаю –

- ## Осінній вірш про прогноз погоди

Зоряна Живка

7. Якою стає погода, коли осінь надіває свій солом'яний капелюшок? А якою, коли бере парасольку?
-
8. Чому попри неприємну подію, яка описана у вірші, він не видається сумним? Зверни увагу на майстерну побудову вірша: перший рядочок довгий, у ньому відразу повідомляється про неприємність. Але наступні рядочки зосереджують нашу увагу вже не на ній, а на чудовому капелюшку. А чим закінчується вірш? Чому осінь не стала шукати капелюшок, а взяла парасольку?
9. Намалюй осінь з одного з віршів і вивчи його напам'ять.

● ● ● ● ● ● ● ● ● ● Обережно: суржик! ●

Запам'ятай:
правильно казати **“восені́”**, а не **“осінню”**.
Не засмічуй своє мовлення суржилом!

- 10.** Придумайте і запишіть речення зі словом "восени", а також із подібними, що називають інші сезони.

Минуле персонажа

Настав час писати наступний розділ твоєї книжки. Розкажи про минуле свого персонажа. Бракує ідей? Можеш скористатися моїми підказками.

Дитинство

- ▶ Як твій персонаж народився? Хто його чи її батьки?
 - ▶ Яким було дитинство персонажа? Що він чи вона любив / любила робити, коли був маленьким / була маленькою?
- ▶ Яка цікава, кумедна чи небезпечна пригода трапилася з твоїм персонажем у дитинстві?
 - ▶ Які страхи чи неприємності були в нього / неї? Як вдалося їх подолати?
- ▶ Як він чи вона навчався / навчалася в школі? Які там були уроки, які вчителі й однокласники?

Привіт, я Дора, я народилася в літку з великого . В той же день з вилупилися мої брати і сестри. У мене є дві сестри і троє братів, ми грали з ними в Кеча та Заморозку, навчалися діставати з високих і поскокитися у до 7 років. Потім ми пішли у динозаврячу школу.

Тема 2. Між минулим і майбутнім

Як написати розділ книжки

- Придумай усю пригоду або лише її початок. Починай записувати історію на аркуші.
- Не переривайся на інші справи, поки не завершиш.
- Тепер відклади роботу й перепочинь.
- Згодом прочитай свій твір і виправ усе, що хочеться.
- Зверни увагу, чи не повторюються однакові слова. Заміни їх синонімами.
- Перевір правопис слів. Якщо сумніваєшся, перепитай у когось або скористайся словником.
- Подбай про оформлення: гарні шрифти, малюнки.
- Перепиши текст на сторінку своєї книжки.
- Запропонуй прочитати розділ своїм близьким і друзям.

Цікава ідея

Можеш замінювати деякі слова в тексті малюнками. Так його буде цікавіше читати, а сторінка книжки матиме яскравіший і привабливіший вигляд. Порівняй:

Сонце вийшло з-за хмари. /

вийшло з-за

Уживай яскраві слова у своїй розповіді!

крихітка
холоднеча
начувайся
гайнути набурмосилася
карколомний
кремезний **шкода**
ВИГУЛЬКНУВ
спантеличено

Тема 2. Між минулим і майбутнім

Речення. Члени речення

..... Пригадай! ●

Речення — одне чи кілька слів, що виражають завершену думку. Усі слова в реченні пов'язані між собою за змістом і граматично.

Пишеня збентежено розглядало речення в зошиті.

— Режисерко, іди-но сюди! Я тут таке помітило! Слова в реченні виконують різні ролі. Як у театрі!

Режисерка дуже зраділа й запросила речення на сцену.

Усі слова в реченні виконують свої ролі. Одні — головну, інші — другорядну. Щоб дізнатися, яку саме, треба поставити до слів питання.

На питання *хто?* або *що?* відповідає **підмет**, а на питання *що робить?* *що зробив?* *що робитимуть?* тощо — **присудок**.

Підмет і присудок — це **головні члени речення**. Найчастіше **підмет** називає того, хто виконує дію, а **присудок** — саму дію.

Решта членів речення дають нам додаткову інформацію. Вони відповідають на питання *який?* *де?* *куди?* *коли?* *скільки?* *кому?* *чим?* тощо. Це — **другорядні члени речення**.

● Тема 2. Між минулим і майбутнім ●

1. Прочитай речення. Визнач у кожному головні члени: підмет (хто? що?) та присудок (що робить? що робитиме?). Запиши 2 речення на вибір та підкресли головні члени.

- ☀ У вівторок непосидюче Пишеня каталося на гіроборді.
- ☀ Чемний Дружисловик завітає до третьокласників у середу.
- ☀ У четвер Читася відвідає бібліотеку.
- ☀ У п'ятницю втомлений Мовознай відпочиває.

2. Складіть речення про те, що роблять персонажі підручника на вихідних, або про те, що робите ви. Запишіть їх та підкресліть у кожному підмет і присудок. Що допомагає їх знайти?

3. Визнач істинні твердження. А хибні виправ.

- ☀ У реченні звуки пов'язані між собою за змістом і граматично.
- ☀ Є головні члени речення і другорядні.
- ☀ Усі слова в реченні головні.
- ☀ Підмет і присудок – це другорядні члени речення.

●..... Секретний код ●

Скористайся ключем на форзаці й розгадай шифровку. Запиши вислів. Як ти його розумієш?

⌂⊙▽ » ∕∧▽~ <ξ ∕√α⊙⊙ =ξ7<ξ&

Зашифруй за допомогою ключа чотири назви тварин. Чи розгадають друзі твої шифровки?

Підмет і присудок

1. Розкажіть одне одному про своїх улюблених тварин. Які твори про них ви читали? Це були наукові тексти чи художні? Прозові чи віршовані?
2. Прочитай текст і намалюй описану в ньому сім'ю.

Розділ I, у якому бобрів стає більше За повістю Ольги Купріян “Боброго ранку”

В одній країні на березі однієї не надто глибокої річки, чи то заплави, а точніше під великою старою вербою, жило собі сімейство бобрів. Усього їх було восьмеро, а саме: баба-бобриха, дід-бобер, їхні троє неповнолітніх дітей, а також молода подружня пара бобрів із малим бобреням.

Ось про цю ще поки молоду сім'ю Бобренків і буде наша повістинка.

Маму-бобриху звуть Барбара Борисівна, тата-бобра – Борис Борисович (за бобрячою традицією, син-бобер отримував таке саме ім'я, що й у батька), а малу дівчинку-бобрення називають просто – Мартуся.

Отож було їх спочатку троє: мама, тато й Мартуся. Жили вони в малій нірці за книжковою шафою всередині старої родинної нори. Аж поки одного ранку Барбара Борисівна не вирішила повідомити щось украй важливе:

– Борисе-е-е! Борисе-е-е-е-е!!!

У цю мить прокинулася й сердито закумкала жаба, а в нору просунулася татова вусата морда.

– Що сталося? Я лагодив греблю, яку вчора прорвало.

● Тема 2. Між минулим і майбутнім ●

– Борисе! У нас буде бобренья! – прошепотіла Барбара Борисівна на вухо Борису Борисовичу й узялася за живіт.

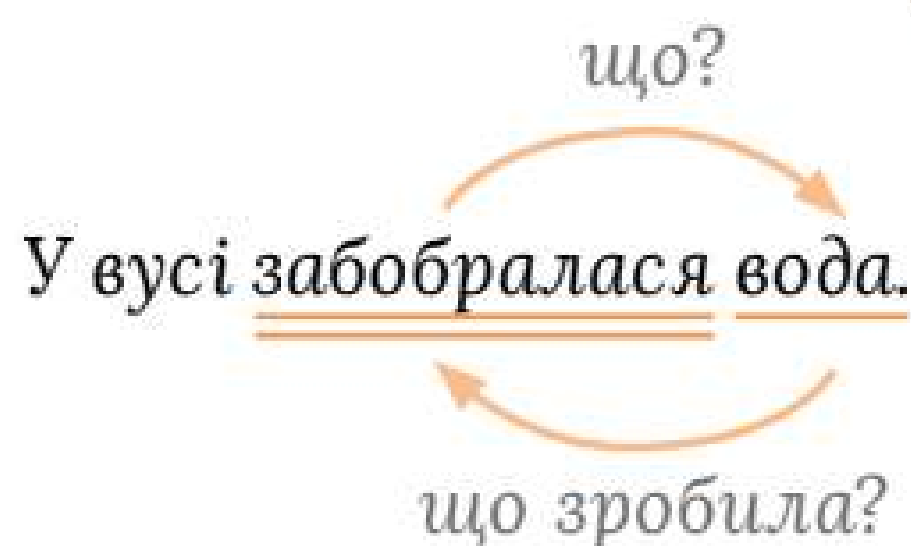
– Стривай, у мене, здається, вода у вусі забобралася, – тато-бобер легенько, щоб не розбудити доньку, постукав лапою по лівому вуху. – Ти сказала, що в нас буде...

– ...бобренья! – закінчила за тата мама-бобриха й упала на стілець, зачепивши хвостом Мартусину рибку-пищалку. Мартуся розплющила оченята, глянула на маму з татом, усміхнулася і знову заснула.

– Що ж, – сказав після невеличкої паузи тато-бобер, – значить, треба шукати нове житло.

3. Прочитай назву твору. Як авторка "погралася" словами? Які ще "боброві" слова є в тексті?
4. Як сприйняв новину тато-бобер? Чи можемо ми дізнатися з уривка про його почуття? А здогадатися?
5. Яка наукова інформація про життя бобрів є в тексті? А що письменниця вигадала, щоб зробити оповідь казковою?

Підмет і присудок – це **граматична основа речення**. Від підмета до присудка і навпаки – від присудка до підмета – можна поставити запитання.

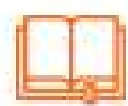
6. Запиши речення, підкресли в кожному підмет і присудок. Запиши запитання, які можна поставити.

Бобри чекають на бобренья.

Стілець упав. Мартуся прокинулася.

Буктрейлер

1. Прочитай, як змінилося життя у великій бобровій родині.

Розділ II, у якому сім'я Бобренків шукає собі нове житло

За повістю Ольги Купріян “Боброго ранку”

Зазвичай у бобрів великі родини. Величезні! Барбара та Борис теж виросли в таких родинках. Ось і в тата-бобра є три старші сестри, які вже мають свої сім'ї, і три молодші брати, що живуть разом із дідом і бабою. І сам тато-бобер, хоча й одружився торік і має

свою сім'ю, мешкає разом із великою родиною поблизу річки Здвиж. Неподалік живуть його сестри й інші родичі.

Є тільки одна проблема: усім їм якось зранку в понеділок стало тісно.

Татові молодші брати подорослішали, дідусь-бобер погладшав, бабуса-бобриха купила нову швейну машинку, Мартуся за ніч виросла, мама-бобриха завагітніла, і татові-бобру врешті довелося спати на підлозі. У малесенькій нірці за книжковою шафою стало так тісно, що, коли тато-бобер розкладав свою ранкову газету, мамі-бобрисі ніде було стати за його спиною, щоб почитати новини.

Тож одного дня, коли Барбара Борисівна повідомила радісну звістку, Борис Борисович зрозумів, що справа невідкладна: треба переїжджати.

Бобренки спакували свої невеликі статки (кілька книжок, татів посібник “Збудуй сам”, мамине креслярське приладдя й Мартусине ліжечко), розпрощалися з рештою родини й подибали шукати придатну для життя річечку.

● Тема 2. Між минулим і майбутнім ●

2. Поміркуйте, як можуть розвиватися події твору, і придумайте свою версію наступного розділу.

3. Випиши з тексту синоніми до слів: “сім’я”, “збільшився”, “чимала”, “сповістила”, “речі”, “термінова”. Склади речення з тими словами, які використовуєш найрідше.

4. Визнач головні та другорядні члени в реченні.

Бобренки шукають нову оселю.

5. Поміркуй, як сказати, коли тобі бракує місця.

– Вставай! Я тут раніше сидів / сиділа.

– Посуньтеся, будь ласка!

– Перепрошую, чи можна мені тут розміститися?

– Тут сидітиму я!

6. Подивись **буктрейлер** про цю книжку.

svitdovkola.org/um3/2025/media5

Якщо стало цікаво, прочитай повість “Боброго ранку” до кінця.

7. Яке враження справив на тебе цей відеоролик? Чи змінилася твоя думка про книжку? Чому?

8. Зніми короткий відеоролик про свою улюблену книжку.

● ● ● ● ● Знайомся: авторка ●

Ольга Купріян народилася на Київщині 23 травня 1988 року й з дитинства мріяла стати письменницею. Зараз Ольга не лише створює книжки, а й навчає хлопчиків і дівчаток, які теж хочуть писати твори.

А ще письменниця розповідає про цікаві літературні новинки для дітей на сайті “БараБука”.

Тема 2. Між минулим і майбутнім

Факт, вигадка чи судження

1. Прочитай вірш про бобрів.

Бобер

У бобра
добра
багато:
і надворі,
і в оборі,
і в коморі,
і у хаті.
Бо охоче
дні і ночі
він робив:
він і сіяв,
він і віяв,
і косив,
і молотив.

А тепер
бобер
на гаті –
вчить маляток-
бобреньток
майструвати.
Тихо-тихо
йде бобриха
через брід.
Бо несе родині
дві хлібини
у хустині
і обід.

Михайло Стельмах

2. Чи вдалося тобі уявити сімейство бобрів? Що автор вигадав про цих звіряток? Чому придумав бобрів-хліборобів?
3. Розрізни серед висловлень факт, вигадку та судження. Що з цього можна приймати на віру? З чим хтось погодиться, а хтось – ні?
 - ☀ Бобри милі й кумедні.
 - ☀ Бобри бридкі та страшні.
 - ☀ Бобри гризуть дерева та роблять греблі.
 - ☀ Бобри вміють говорити

Факти — це перевірена інформація.

Судження — чиясь думка, особисте ставлення.

● Тема 2. Між минулим і майбутнім ●

4. Прочитай дві скоромовки про бобрів. У якій з них більше звуків [б]? Яка з них складніша?

* * *

Бабрались в брудній баюрі
два бобри брунотно-бурі.

- Правда, брате бобре, добре?
– Ду-у-же добре, брате бобре!

Богдан Стельмах

* * *

Бавлять ранньої пори
бобренят старі бобри.
Бубонить бобер до білки:
– Бобреня боїться бджілки.

Олексій Кононенко

5. Прочитай скоромовку, яка тобі більше до вподоби, п'ять разів, а потім спробуй розказати з пам'яті. За потреби напарник / напарниця може підказувати потрібні слова, промовляючи їх без звуку, самими губами.

6. Придумай і запиши свою скоромовку про бобрів.

7. Актори фільму "Cats" ("Коти") вивчали пластику й поведінку котів, щоб рухатися, як вони. Спробуй і ти себе в ролі різних тварин.

- Уяви себе бобром: ходи, як бобер, повертай так голову. Потім додай трохи людських рис: ходи на двох ногах, придумай бобрячий говір, обери собі ім'я й заняття. Наприклад, бобриха Блискавка – спортсменка, бобер Еклер – пекар.
- Поміркуй, характер якої тварини схожий на твій, і "перетворися" на неї. Продемонструй свого персонажа.

Згадай перед канікулами

1. Розглянь інфографіку і пригадай, що ти вже знаєш про текст. За потреби почитай ще раз у підручнику або запитай в однокласників.

2. Напиши короткий текст про свою мандрівку.

- Добери до нього заголовок.
- Перевір, чи доречно текст розділений на абзаци.
- Зафарбуй у тексті зав'язку, розвиток дії, кульмінацію та розв'язку олівцями різних кольорів.
- Визнач, це текст одного типу (якого саме?) чи в ньому поєднані різні типи (які?).

3. Пригадай твори, які ти прочитав / прочитала цієї осені, і дай відповіді на запитання.

- Які персонажі любили вихвалитися?
- У яких творах персонажі мандрували?
- Які відомі особистості талановито робили репортажі й фото?

4. Постав запитання до слів і об'єднай їх у три групи. Традиція, химерний, бобер, захищає, далека, майструвати.

5. Обери два слова з попереднього завдання. Добери до одного з них синонім, а до іншого — антонім. Запиши парами.

6. Добери рими до двох слів із завдання 4. Запиши слова парами або склади віршик.

7. Розіграйте в парі одну із ситуацій. Добирайте ввічливі слова.

- Твоя подруга збирається в мандрівку на канікулах.
- Ти хочеш узяти книжку, яку читає твій однокласник.
- У вашому класі новенька.

8. Згадай вистави, які ви з однокласниками готували протягом двох місяців. Розкажи, яка роль тобі найбільше сподобалася і чому.

9. Яке із завдань тобі було складно виконувати? Чому? Поміркуй, як можна вдосконалити свої вміння.

Тема 3. Чарівні перетворення

Досліджуємо члени речення

1. Згадайте казки, у яких із персонажами відбувалися чарівні перетворення. Складіть список і зазначте: народна казка чи авторська, хто автор, із якої країни. Якщо не знаєте, запитайте у вчителя / вчительки або знайдіть в інтернеті.
2. Прочитай уривок повісті про дівчинку Алісу, у якому йдеться про початок її шляху до великих перетворень.

Униз і вглиб кролячою норою

За твором Льюїса Керрола "Аліса в Країні Див"

Аліса занудьгувала, сидячи на березі без діла. Аж тут повз неї промайнув Кролик – білий, з рожевими очима. Він добув із нагрудної кишеньки годинник й, зиркнувши на нього, поспішив далі. Аліса схопилася на ноги: зроду-віку ще не траплявся їй Кролик із нагрудною кишенькою та ще й з годинником.

Аж тремтячи з цікавості, вона кинулася за ним і з розгону пірнула у велику кролячу нору...

...Униз, униз, униз... От би падати так до нескінченності! Коли це враз – гу-гуп! – і Аліса опинилася на купі хмизу й сухого листя: політ закінчено!

Аліса нітрохи не забила і швидко схопилася на ноги. Довкола було багато дверей, але всі позамикані. Аліса наштовхнулася на маленький скляний столик. На ньому не було нічого, окрім крихітного золотого ключика, й Алісі відразу спало на думку, що це, мабуть, ключ від якихось дверей. Та ба! Чи то замки були завеликі, чи ключик за-

малий – він не підходив до жодних дверей. Однак за другим обходом вона раптом нагледіла маленьку завісочку, а за нею – дверцята заввишки з п'ятнадцять **дюймів**. Аліса засунула золотий ключик у замок і – о, радість! – він підійшов!

Дверцята відчинилися у вузесенький прохід. Аліса стала навколішки й угледіла в глибині небаченої краси сад. І так їй закортіло вибратися з цього темного коридору між оті барвисті квітники та прохолодні водограї! Проте у дверцята не пролазила навіть її голова.

3. Що в тексті здалося тобі найдивовижнішим?

4. Продовж речення.

☀ Аліса помітила...

☀ Маленький ключик...

☀ Кроляча нора...

☀ За дверцятами...

●●●●● **Ось як можна ще сказати!** ●

Уживай яскраві вислови у своєму мовленні.

Аліса ніколи не бачила. – Алісі зроду-віку не траплявся.

Вона подумала. – Їй спало на думку.

5. Розкажи, що тобі не траплялося зроду-віку або яка ідея спала тобі на думку.

6. Порівняй речення. Що спільного в них усіх? А де є другорядні члени?

☀ Кролик промайнув.

☀ Білий Кролик промайнув повз Алісу.

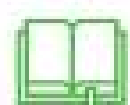
☀ Аж тут повз Алісу промайнув білий Кролик.

7. Хто виконує дію, про яку розповідається в кожному реченні завдання 6? Яка ця дія? Чи змінюється основний зміст речення від додавання нових слів? Запиши одне з речень та підкресли головні та другорядні члени.

Анотація

1. Поміркуй, як Аліса зможе потрапити до омріяного саду.

2. Прочитай продовження пригод Аліси.

Менше й менше

За твором Льюїса Керрола “Аліса в Країні Див”

Аліса повернулася до столика. Цього разу вона вгледіла там маленьку пляшечку (“Раніше її точно не було”, – подумала Аліса) з прив’язаним до шийки папірцем, де гарними великими літерами було видрукувано: “ВИПІЙ МЕНЕ”. Коли тобі пропонують “Випий мене” – це, звісно, чудово, але мудра маленька Аліса не збиралася діяти **зопалу**.

– Ні, – сказала вона собі, – спочатку я гляну, чи нема тут де напису “Отрута”.

Проте на цій пляшечці такого напису не було, тож Аліса відважилася з неї надсьорбнути.

– Цікаве відчуття! – мовила Аліса. – Здається, я стягуюсь, як підзорна труба.

І справді: тепер вона заледве сягала десяти дюймів. Упевнившись, що з нею нічого більше не діється, вона вирішила мерщій податися до саду. Бідна Аліса!.. Біля дверцят вона похопилася, що забула золотого ключика, а коли вернула до столика, то зрозуміла, що тепер до ключика їй не дотягтися. Вона виразно бачила його знизу крізь скло і навіть пробувала вилізти вгору по ніжці, але ніжка була заслизька. Бідолашка сіла й заплакала.

– Годі! Сльозами тут не допоможеш! – наказала вона сама собі. – Раджу тобі зараз же припинити!

● Тема 3. Чарівні перетворення ●

Аж ось її погляд упав на невеличку скриньку: вона відкрила її й побачила там малесеньке тістечко, на якому смородинками були викладені слова: “З’ЇЖ МЕНЕ”.

– А що ж, і з’їм! – промовила Аліса. – І коли від того побільшаю, то дістану ключ, а здрібнію ще дужче, то про-сунуся під дверцятами. Так чи інак, а в садок я потраплю.

3. Опиши почуття, які пережила Аліса.

4. Обери фрази, які можна промовити самому / самій собі у скрутній ситуації. Придумай власні.

– Усе буде добре, треба тільки трохи почекати.

– Ну й незграба, у мене ніколи нічого не вийде!

– Годі! Сльозами тут не допоможеш!

5. Випиши перше й останнє речення цього тексту. Підкресли в кожному граматичну основу.

6. Читася захотіла придбати книжку “Аліса в Країні Див” і знайшла на сайті її опис. Навіщо його написали?

Ця книжка – шедевр дитячої літератури. Ще за життя автора її було переви-дано більше ніж тридцять разів. Герої книжки – Капелюшник, Білий Кролик, Чеширський Кіт стали улюбленими для багатьох юних читачів і їхніх батьків. У захваті від цієї повісті була навіть англійська королева Вікторія.

Анотація – короткий яскравий опис книжки, який має на меті зацікавити й заохотити до читання.

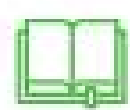

7. Перегляньте кілька книжок із класної бібліотеки, знайдіть анотації. Де вони розташовані? Скільки речень у кожній? Чи захотілося вам прочитати ці книжки?

Визначаємо граматичну основу речення

1. Дізнайся, що трапилося з Алісою далі.

Більше й більше

За твором Льюїса Керрола “Аліса в Країні Див”

– Усе дивасніше й дивасніше! – вигукнула Аліса (з великого зачудування вона раптом забула, як правильно говорити). – Тепер я розтягуюсь, наче найбільша в світі підзорна труба! До побачення, ноги! (Бо ніг своїх вона вже майже не бачила – так хутко вони віддалялися).

– О, бідні мої ноженята, хто ж вас тепер взуватиме, у панчішки вбиратиме? Напевно не я!.. Тепер ми надто далеко одне від одного, щоб я могла дбати про вас: мусите давати собі раду самі...

Тут вона стукнулася головою об стелю. Ще б пак, її зріст сягав тепер дев'яти **ф'ютів**! Бідолашна Аліса! Єдине, що вона могла зробити, лежачи на підлозі, – це зазирнути в садок одним оком. Надії дістатися туди лишалося ще менше, ніж досі. Вона сіла і знову заплакала.

– Як тобі не соромно! – сказала собі Аліса. – Щоб отака велика дівчинка (чим не до речі сказано?) отак розпустила рюмси! **Зараз же припини!**

Але вона плакала й плакала, розливаючись потоками сліз, аж поки наплакала ціле озерце. Тут до її слуху долинуло лопотіння ніг. То повертався Білий Кролик: вишукано вбраний, із парою білих рукавичок в одній руці і віялом у другій.

– Перепрошую, пане... – звернулася Аліса.

Кролик аж звився на місці – кинув віяло й рукавички, і дременув у темряву.

Аліса підняла одне й друге, і стала обмахуватися віялом: задуха в коридорі стояла страшенна.

– Який божевільний день! – сказала вона. – Ще вчора все йшло нормально...

Із цими словами вона опустила очі і з подивом помітила, що, розмовляючи сама з собою, натягла на руку одну з Кроликових білих рукавичок.

– І як це мені вдалося? – майнуло в неї в голові. – **Напевно, я знову меншаю?**

Вона звелася й пішла до столика, аби примірятись: так і є – вона зменшилася до двох футів і швидко меншала далі. Причиною, як незабаром з'ясувалося, було віяло в її руці, тож Аліса прожогом його відкинула: ще мить – і вона зникла б зовсім!

2. Що в цьому уривку було для тебе несподіваним? А про що ти вже здогадався / здогадалася?
3. Уяви себе на місці Аліси. Що б ти відчував / відчувала?
4. Прочитай опис Кролика. Які нові деталі з'явилися?
5. Випиши з тексту фразеологізм, який означає “розплакалася”. Чи вживатимеш ти його? Якщо так, то в яких випадках? Якщо ні, то чому?
6. Перепиши в зошит виділені в тексті речення: спершу питальне, потім розповідне і насамкінець – спонукальне. Пригадай, що ти знаєш про ці типи речень. У перших двох реченнях підкресли граматичні основи.
7. Склади й запиши в зошит одне речення про Алісу, а друге – про Кролика. Знайди в них підмет і присудок, а потім запропонуй зробити це напарнику / напарниці. За спільною згодою підкресліть у реченнях головні члени.

Переказуємо текст

1. Прочитай продовження пригод Аліси.

Знову маленька

За твором Льюїса Керрола “Аліса в Країні Див”

– Ху-у! Ледь урятувалася! – сказала Аліса, вельми налякана цими змінами, але й невимовно рада, що живе ще на світі. – А тепер – до саду!

І вона чимдуж помчала до дверцят. Та ба! Дверцята знову виявилися замкнені, а ключик, як і перше, лежав на скляному столику.

“Кепські справи, – подумала нещасна дитина. – І треба ж отаке лихо на мою голову!” На останньому слові вона посковзнулася і – шубовсть! – по шию опинилася в солоній воді. Спочатку вона подумала, що якимось дивом упала в море. Проте хутко здогадалася, що плаває в озері сліз, яке сама наплакала, ще будучи велеткою.

– І чого було аж так ридати? – бідкалася Аліса, плаваючи туди-сюди в пошуках берега. – За те мені й кара!.. Ще потону у власних сльозах! Ото була б дивина! Щоправда, сьогодні все дивина.

Тут Аліса почула, як поблизу хтось хлюпочеться. Спершу вона подумала, що то гіпопотам, але, згадавши, яка вона тепер маленька, зрозуміла, що то миша, яка теж звалилась у воду.

– О, Мишо, чи не знаєте ви, де тут берег? Я вже дуже стомилася плавати, о, Мишо!

Миша пильно глянула на Алісу й ніби підморгнула їй крихітним очком, але не озвалася й словом.

Переклад з англійської Валентина Корнієнка

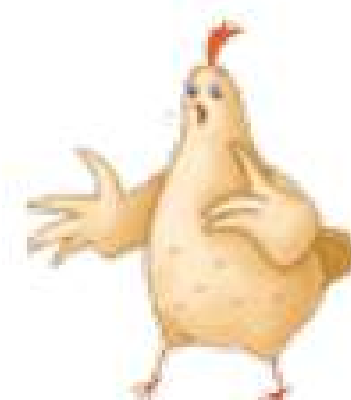
● Тема 3. Чарівні перетворення ●

2. Як гадаєш, чи вдасться Алісі потрапити до чарівного саду? Що там може на неї чекати?
3. Перекажіть одне одному події, які сталися з Алісою. Нехай хтось розповідає від імені кролика, хтось — від імені миші, а хтось — від імені ключа.
4. Перепиши речення в зошит, визнач у них підмет і присудок. Доповни речення другорядними членами.
 - ☀ Аліса плавала.
 - ☀ Хлюпочеться миша.
5. Якщо тобі цікаво дізнатися про інші пригоди Аліси в Країні Див, прочитай цю книжку до кінця. Якщо не маєш такої вдома, то можна купити її в книгарні, узяти в бібліотеці або позичити у знайомих. А ще можна послухати аудіокнигу.

svitdovkola.org/um3/2025/media6

6. Зазвичай у мюзиклах про персонажів розповідають у піснях. Заспівайте імпровізацію про пригоди Аліси на будь-яку мелодію. Наприклад, так: "Одного дня Аліса побачила білого Кролика й побігла за ним. І впала в нору...".

● Знайомся: автор ●

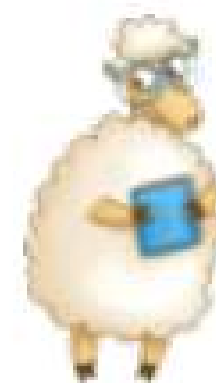
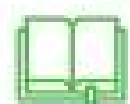
Льюїс Керрол — це псевдонім Чарльза Лютвіджа Доджсона. Письменник народився 27 січня 1832 року в Англії і прожив там усе життя — до 14 січня 1898 року.

Він був професором математики, та страшенно любив малювати й фотографувати, захоплювався театром. Який ще його талант помітний у творі про Алісу?

Слово. Будова слова. Основа й закінчення

1. Які ви знаєте казки чи легенди про козаків, про Запорозьку Січ? Розкажіть одне одному.

2. Прочитай початок казки.

Нічний помічник

За твором Сашка Лірника “Казка про вдову Ганну-Шулячку, чорного козака і страшне закляття”

На околиці нашого села жила собі вдова Ганна. Чоловік її був славний козак Шуляк, та загинув у бою з татарами. Зосталася Ганна сама з маленькою дочкою Явдошкою. Тож люди на селі так і звали Ганну – Шулячкою.

Ганна була молода і вродлива, та ще й роботяща, та хіба багато людина сама зробить? Тяжко Ганні орати. Воли не слухаються, плуг важénний, **леміш** у землю не лізе. Помучилася до ночі, та й уклалася спати з донею на возі.

Вранці прокинулася – що за чудасія? Поле виоране, засіяне і **заскорóджене**. Воли розпряжені – сіно собі жують, та ще й казанок із кулешем на багатті кипить. Подивилася Ганна кругом – нікого не видно. Приїхала додому, а там за ніч хтось тин підправив, ще через ніч дров нарубав. Так, ніби хазяїн у хаті з’явився. Уже Ганні і страшно, і цікаво: хто ж це по ночах у неї хазяйнує, та знаку не подає?

Пробувала Ганна вистежити гостя нічного, але тільки-но ніч наставала, то відразу засинала аж до ранку.

● Тема 3. Чарівні перетворення ●

Уже й місяць минув, уже й другий – а в Ганни все по ночах хтось порядкує.

Пішла Ганна до ворожки, розповіла про таємничого гостя, а та їй і каже:

– Затисни, доню, в руку великодню крашанку, що в церкві святила, то й не візьмуть тебе чари і ти не заснеш.

Зробила Ганна, як ворожка веліла, сіла в садку і чекає. Коли це заходить у двір козак високий, ставний. У руці спис тримає, а на повіді коня веде. Козак весь у чорному – шапка чорна, **кир́е́я** чорна, шаровари чорні, тільки лице біліє та очі горять.

Устромив козак спис у землю, припнув до нього коня, а сам жупан скинув, рукави засукав, та й заходився криничку підправляти. Та так гарно і вправно – робота ніби сама робиться, сокира в руках аж виспіває.

Задивилася Ганна на козака, аж замилювалася. Такий уже гарний та роботящий. А перед ранком заіржав кінь, копитом забив. Козак у сідло скочив, та й гей із двору.

3. Сподобався тобі козак чи видався страшним? Чому?
4. Які старовинні слова трапилися тобі в казці?
5. Випиши з тексту або склади речення про Ганну чи козака. Підкресли граматичну основу.
6. Випиши з уривка всі форми слова “Ганна”, які знайдеш. Виділи в кожному слові закінчення та основу.

●.....Пригадай!.....●

Як речення складається зі слів, так і слова складаються з певних частин.

Змінна частина слова – це **закінчення**. Частина слова без закінчення – **основа**.

Сел[о], сел[а], сел[у], сел[ом], у сел[і], сіл[и].

Деякі слова в певній формі мають нульове закінчення.

Корінь слова. Чергування голосних звуків у коренях слів

1. Прочитай, як розвиваються події в казці далі.

Страшне закляття

За твором Сашка Лірника “Казка про вдову Ганну-Шулячку, чорного козака і страшне закляття”

Розказала Ганна про нічного гостя ворожці.

– Ой, доню, недобрий то знак. Це вже якась нечиста сила до тебе внадилася. Зроби от що – придивись, де він до тебе у двір входить, і на тому місці на землі хреста намалюй. Нечистий якою дорогою зайшов, такою і вийти мусить. А той хрест його не пустить – тут його і впіймаєш.

Діждалася Ганна ночі. Коли чорний козак до роботи взявся, нишком до воріт пробралася і хрест намалювала.

Під ранок козак виїжджає, а у воротах кінь дибки стає, наче на стіну наштовхнувся. Козак глянув – на землі хрест намальований! Зблід іще дужче. Побачив Ганну.

– Отак ти, Ганно, мені за добро платиш? Згубити мене надумала?!

– Не хочу я тебе згубити, козаче, а тільки хочу знати, хто ти, чому мені допомагаєш і чого ховаєшся? Чи не буде мені біди якої від тебе?

– Ні, Ганно, не буде біди. Видно, доведеться розповісти про себе, бо як ти хреста не зітреш і мене ранок застане, то згорю на сонці. Давно те діялося... Гнала наша сотня татар, багато ми їх посікли, та ще більше не встигли. Зупинилися на ніч у цьому лісі, а мене лишили на чатах. По-

Тема 3. Чарівні перетворення

снули козаки, і я задрімав. А серед ночі наскочили татари, порубали сонних запорожців, тільки я й лишився. А отаман наш за те, що через мене вся наша сотня полягла, помираючи, заляв мене страшним закляттям, щоб я світу білого не бачив і щоб сонце на мене не світило. Тож лише вночі я можу по світу ходити, а вдень ховаюся в могилі, де мої братчики лежать. А тебе, Ганно, я примітив, коли ти поле орала, і полюбив одразу. Через те і допомагаю тобі, та й сам за роботою скучив, за життям людським.

Вислухала вдова козака, стало їй його шкода:

– Їдь, козаче, не тримаю я тебе.

Стерла Ганна хреста, і козак з конем щезли, бо сонце вже сходило. Відтоді чорний козак більше не приходив.

2. Чи вважаєш ти справедливим покарання козака за провину? Обґрунтуй свою думку.
3. Прочитай слова у формі однини і множини. Виділи в них корені. Чи однакові вони?

Ніч – ночі.

Річ – речі.

Стіл – столи.

Кінь – коні.

Піч – печі.

Камінь – камені.

Корінь — це спільна частина споріднених слів, яка об'єднує їх за значенням. Щоб визначити корінь слова, треба дібрати до нього спільнокореневі (споріднені) слова.

Ніч, вночі, нічний, ночувати.

У деяких коренях при зміні форми слова чи у споріднених словах можуть чергуватися голосні звуки [o] – [i], [e] – [i].

Не сумнівайся: корінь той самий, просто звук змінився.

4. Зміни слова так, щоб у корені змінився голосний.

Сік, лебідь, осінь, село, слово.

Чергування приголосних у коренях слів

1. Тобі цікаво, як закінчилася казка про чорного козака і вдову? Прочитай!

Геройський вчинок

За твором Сашка Лірника “Казка про вдову Ганну-Шулячку, чорного козака і страшне закляття”

Якось задиміло, загорілося село – орда татарська за яси-ром-полоном примчала. Кинулися на козаків: по четверо-п'ятеро на одного. Хоч як билися хлопці наші, а таки не-сила впоратися. А татари вже по селу женуться, людей арканами ловлять, хати підпалюють. Похапали людей, і Ганну з Явдошкою теж, і погнали Чорним шляхом.

Дісталися ординці до лісу з полоном. Стали на ніч біля могили. І така втома на них напала, що всі поснули. Лише Ганна не спить, бачить, як тінь чорна носить. То її ко-зарлюга на коні поміж ординців літає. Майже всіх напад-ників поклав козак. Ще з десяток лишилося – аж тут сонце сходить. Треба козакові зникати, бо згорить. А він тільки Ганні всміхнувся, вусом повів і шаблю міцніше стиснув.

Зійшло сонце, схопилися татари, побачили чорного ко-зака і кинулися на нього. А козак колесом носить, віт-ряком крутиться, від стріл шаблею відмахується, аркани на списа ловить, ногами **ятагáни** вибиває. Усіх переміг.

Ганна очі затулила, глянути боїться, як козак горітиме. Коли чує, люди радіють. Стоїть перед нею її любий і смі-ється. А сонечко на нього світить, і нічого йому немає!

● Тема 3. Чарівні перетворення ●

Обійняв козарлюга Ганну та й каже:

– Простився мені гріх мій! Пропало страшне закляття – тепер будемо ми разом!

Бо хто крові своєї за людей не шкодує, за правду грудьми стає, землю свою боронить, та ще й любить вірно, того шабля не тне, чари не беруть і кулі від того відскакують!

2. У які моменти читання тобі було страшно? Чи вірилося тоді у щасливий кінець? Перекажи кульмінацію казки.

3. Які слова допоможуть тому, хто боїться?

– Не бійся, я з тобою!

– Нічого страшного тут немає! Чого ти трясешся?

4. Що в цій оповіді казкового, а що могло бути насправді?

5. Поспостерігай, як змінюється останній звук у корені слів.

Козак – козаче – козацький.

Берег – на березі – бережок.

Вухо – у вусі – вушко.

У коренях деяких слів можуть чергуватися приголосні звуки: [к] – [ц'] – [ч], [г] – [з'] – [ж], [х] – [с'] – [ш].

Рі^к – ро^ці – рі^чний. Дру^г – дру^зі – дру^жба.

Му^ха – му^сі – му^шка.

6. Зміни слова так, щоб у корені з'явився інший приголосний.

Вовк, горох, восьминіг.

7. Послухай, як розповідає казку про Ганну-Шулячку автор.

svitdovkola.org/um3/2025/media7

Які твої враження від слухання? Що сподобалося?

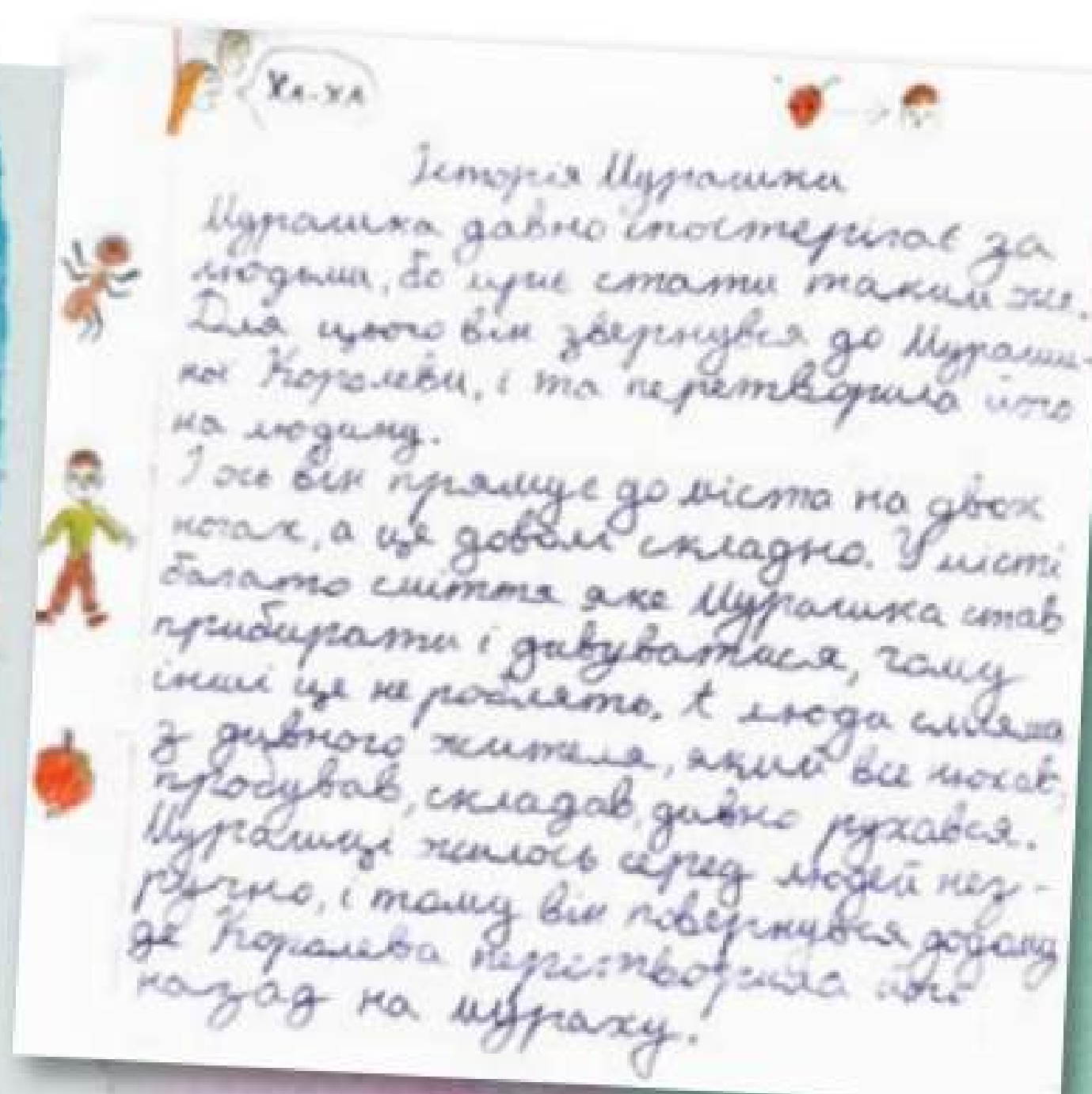

Чарівні перетворення персонажа

Новий розділ твоєї книжки буде про чарівні перетворення! Мої запитання допоможуть тобі "зв'язати" сюжет. Пригадай елементи сюжету, зазирнувши на с. 33.

- ▶ Що буде перетворюватися: сам персонаж, його друг або знайомий чи щось із речей?
- ▶ Ці перетворення будуть приємні чи не дуже?
- ▶ Що стане причиною перетворень: чарівний предмет (пиріжок, чарівна паличка, чарівна шапка) чи чарівна істота (ворожка, шаман, джин)?
- ▶ Які переваги здобуде персонаж або предмет, що перетворився? А які незручності чекають на нього?
- ▶ Чи легко всі сприймуть зміни? Як відреагують: дивуватимуться, сміятимуться чи й жахатимуться?
- ▶ Чи розчаклується персонаж наприкінці глави? Як саме?

● Тема 3. Чарівні перетворення ●

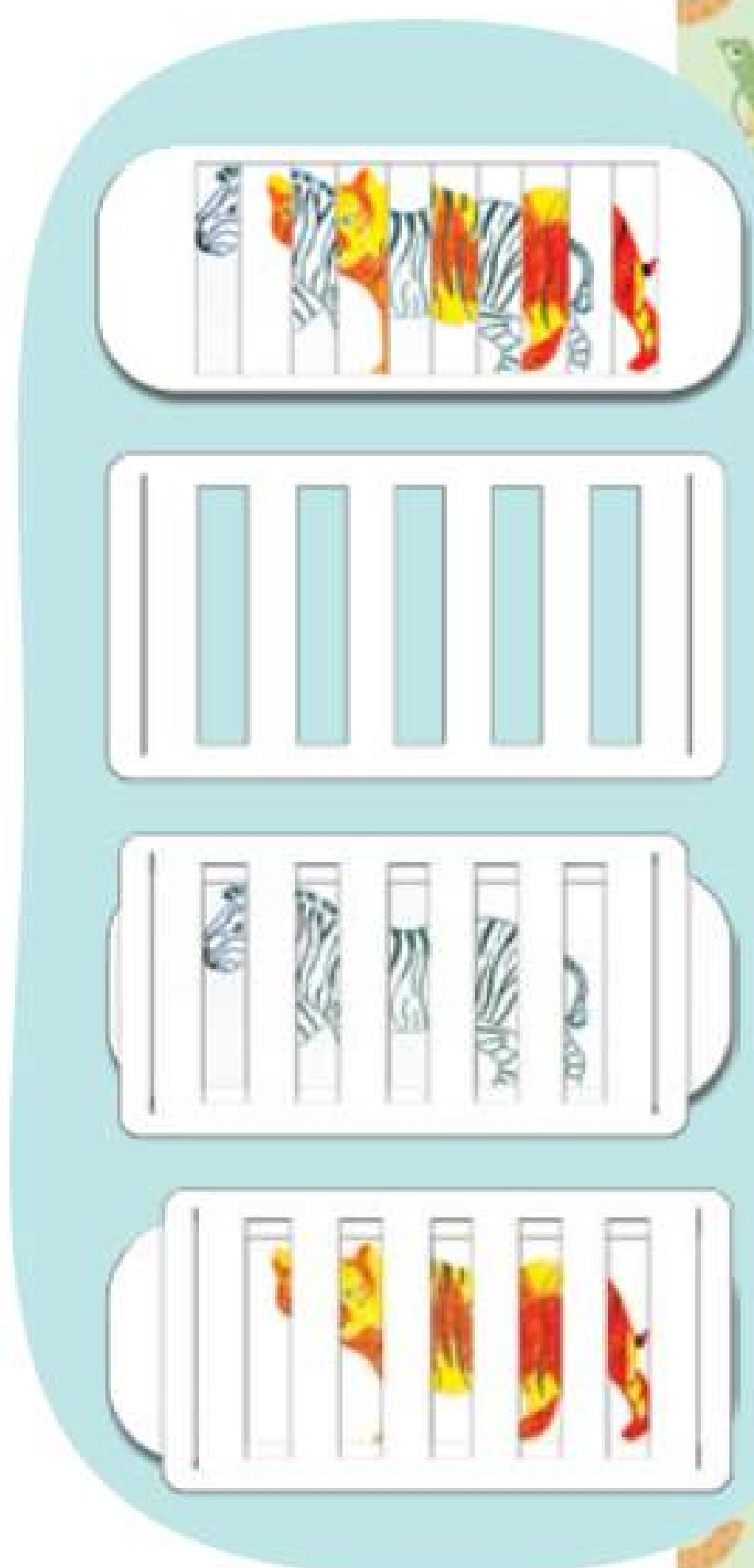
● ● ● ● ● ● ● Цікава ідея ● ● ● ● ● ● ●

Картинки, що змінюються

Хочеш, щоб перетворення відбувалися просто у твоїй книжці? Можеш зробити рухому вставку.

Підготуй: картон, папір, лінійку, ножиці, клей, канцелярський ніж, фломастери.

- На двох однакових аркушах (10 × 5 см) намалюй персонажа до перетворення і після.
- Розріж кожен малюнок на смужки завширшки 1 см.
- Наклей ці смужки на картонну основу (15 × 5 см 5 мм) так, щоб вони чергувалися: смужка від першого малюнка, упритул до неї — від другого, знову від першого і так далі.
- Виріж із картону рамку (10 × 6 см). Канцелярським ножом зроби в ній через кожен сантиметр отвори завширшки 1 см, а по краях — прорізи.
- Устав основу в рамку і, рухаючи її вліво–вправо, змінюй зображення!

Уживай яскраві слова у своїй розповіді!

перевтілився
чудернацький
розрегotalися ОВВА
сполохав ДИВОВИЖА
несподівано чудасія
обернулася химерна

Будова слова. Префікси і суфікси

1. Запишіть і намалюйте три найдивовижніші, на вашу думку, перетворення в природі. Презентуйте роботу в класі.
2. Прочитай вірш про те, як літо перетворюється на осінь.

Літо

Літо прострибало жабкою,
 пролетіло метеликом.
 Літо пробігло мишкою,
 проповзло мурашкою.
 Літо проквітло квіткою,
 пристигло ягідкою.
 Літо проплюскотіло річкою,
 прокрапало дощиком.
 Літо пропахло травою,
 просюрчало цвіркуном.
 І сховалося літо від мене
 під жовтий кленовий листочок.

Оксана Луцевська

3. Що ти уявляв / уявляла, читаючи вірш? Чи з'явилося у твоїй уяві те, про що в ньому йдеться?
4. Зверни увагу на струнку будову вірша. Що в ньому повторюється? Який ефект це справляє на читача? Чому в кінці вірша повтори зникли?
5. Напишіть схожий вірш про осінь, яка невдовзі сховається від нас.
6. Прочитай вірш знову, промовляючи всі дієслова, що починаються з "про", без цієї частинки. Наприклад, замість "прострибало" кажи "стрибало". Який відтінок значення додає слову частинка "про"?

Тема 3. Чарівні перетворення

Одного разу Пишеня завітало до Мовознай та побачило, що той упорядковує свою колекцію слів.

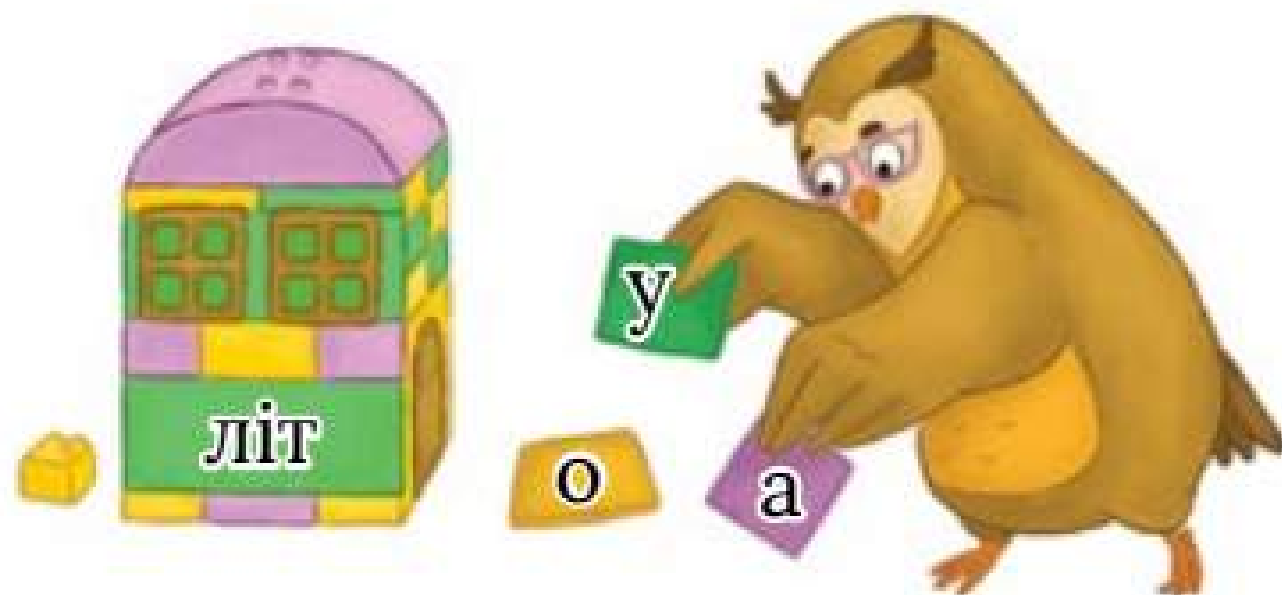
– Кожне слово – це будиночок. Фундамент, стіни і дах – це **основа слова**. Вони стоять міцно, не змінюються.

А от килимок на вході – **закінчення** – можна змінити. Поглянь!

Було: літо, буде: літа.

Які ще килимки можуть тут бути?

Потім Мовознай почав робити з одних будинків інші! Додаючи до фасаду – **кореня** – різні деталі. І щоразу утворювалися нові слова – спільнокореневі! Наприклад, перед коренем додавав балкончики – **префікси**.

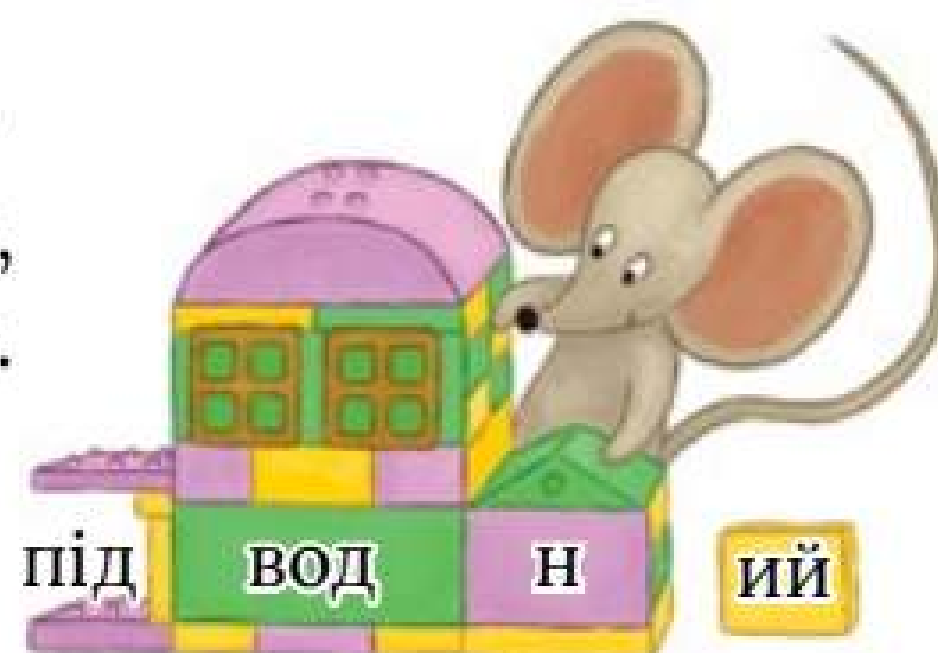
Повзе – приповзе, ліс – праліс.

Після кореня додавав верандочки – **суфікси**.

Дош – дощик, вода – водний.

– А можна додати і балкончик, і веранду? – поцікавилось Пишеня. А потім саме придумало слово:

– Підводний!

7. Які частини слова тобі вже були відомі? Які нові для тебе?

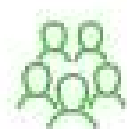
8. Які частини слова належать до основи, а яка – ні?

9. Пограйте з частинами слів, як Мовознай і Пишеня. Запишіть утворені слова.

Про-, пере-, гриб-, -літ-, -н-, -ак-, -а, -ий, -є.

Визначаємо префікси

1. Намалюйте схему розвитку будь-якої рослини від весни до весни. Пронумеруйте й підпишіть етапи. Чи однакові вони в різних рослин? Порівняйте свою схему з роботами інших груп.

2. Прочитай про несподівану долю однієї насінини.

Пригода на рівному місці

За твором Юлії Смаль “Казка про Горошку”

Коли пригріло сонечко, а ранкова роса напоїла городніх мешканців, у зеленому стручку народилася маленька Горошка. У неї було ще п'ять сестричок-горошинок. Разом вони росли, дозрівали, мріяли про те, що робитимуть, коли покинуть домівку. І от, коли всі зелені горошинки вирости в поважних жовтуватих пань, дбайлива рука господині збрала їх у миску, щоб підсушити до зими.

Горошка вже приготувалася стрибнути в миску, аж раптом підсохлий будиночок зігнувся і вистрелив її невідомо куди. Вона спочатку не зрозуміла, що сталося, лежала і чекала, поки підіймуть. Минав час, настав вечір, Горошці було дуже незатишно одній на порожньому городі. Проте було тепло, і поступово прийшов сон.

- Ой, перепрошую, – на Горошку впала важка Крапля.
- Я зовсім не хотіла вас розбудити.
- Та нічого, – усміхнулася Горошка до Краплі. – Бачте, ще й умили мене.
- А чому ви тут самі?
- Не знаю. Про мене забули.
- Напевно, вам дуже сумно самій?

● Тема 3. Чарівні перетворення ●

- Сумно, – похнюпилася Горошка.
- Хочете, я побуду з вами, поки мене не покличуть на хмаринку?
- Це було б чудово.

Крапля розповідала про далекі краї:
 – Уявіть, у Африці зовсім немає гороху. Але є океани. Там дуже багато води! І зовсім немає землі.

– Напевно, мені було б там дуже затишно... – замріяно прошепотіла Горошка.

– Що ви, що ви! Там дуже солоня вода.

Вони балакали так, поки сонечко не пригріло, тоді Краплі довелося повертатися додому – з хмаринки вже кликали. А Горошка лишилася мріяти про далекі краї і про величезні океани, де зовсім не можна посадити город.

Відтоді Крапля щоранку будила подругу, вони розмовляли, жартували, а потім прощалися.

3. Обговоріть: чи добре, що Горошці випала інакша доля, ніж її сестрам? Як можуть розвиватися події?

4. Збери колекцію префіксів, виділивши їх у словах.

Підсушити, замріяно, пригріло, дозрівали, вирости.

5. Додай префікси з попереднього завдання до інших слів й утвори нові слова. Запиши їх.

Префікс — частина слова, що стоїть перед коренем.

За допомогою префіксів утворюються нові слова.

Гріти — пригріти, підгріти, відгріти, перегріти.

6. Утвори всі можливі слова, додавши до слова “летіти” ці та інші префікси. Як змінюється значення слова зі зміною префікса?

При-, пере-, по-, від-, ви-, з-, за-, до-, ...

Пишемо префікси без помилок

1. Прочитай про подальші пригоди горошинки.

Затишна зимівля

За твором Юлії Смаль “Казка про Горошку”

Якось після особливо холодної ночі Крапля не прийшла. Горошка сумно виглядала подругу, все глибше ховаючись від холоду в землю. Так минув день, другий, третій. Горошка зовсім заглибилась, дуже хотілося спати.

– Що ти тут робиш? – почула вона сварливий голос. – Бач, що вигадала, проростати на зиму. Хто ж так робить?

– Я не навмисно, – спробувала захищатися Горошка. – Просто було волого і корінчики самі почали рости.

– Ой, і що ж з тобою робити? – це була Мишка. – І з’їсти – не з’їси, і не дати ж тобі загинути від морозів. Зробимо ось що: я посаджу тебе у своїй нірці, там тепло, ти не замерзнеш, а навесні ростимеш собі далі.

Мишка обережно дістала лапками корінчики Горошки, потім опустила її в гарненький помаранчевий горщик, присипала землею і поставила в куток затишної нірки.

– Добре, хоч не самій зимувати, – задоволено пропищала Мишка. – А ввечері ми з тобою питимемо чай.

– Дякую, пані Мишко, – усміхнулася Горошка. Їй було тепло й затишно. І вона знала, що навесні зможе рости далі – пускати коріння, цвісти й виростити стручки з маленькими горошинками.

А ще навесні Горошка зустріне свою подругу Краплю. І вони знову розмовлятимуть про далекі подорожі, про моря й океани.

“А ще, виявляється, миші зовсім не страшні”, – уже дрімаючи, подумала горошинка.

● Тема 3. Чарівні перетворення ●

2. Придумайте, як могла продовжитися пригода, якби Горошку знайшла ворона, дівчинка Маринка, песик Гавчик чи взагалі ніхто не знайшов. Розкажіть свою версію іншій групі.
3. Знайди в першому абзаці тексту й випиши слова з префіксами *при-*, *с-*, *за-*. У п'ятому абзаці — слова з префіксами *за-*, *по-*, *при-*. Поміркуй, яких помилок можна припуститися у правописі цих префіксів.

Познайомся з “префіксами-братами” **з-** та **с-**.

Я стою лише перед буква-ми: “к”, “ф”, “п”, “т”, “х”!

А я перед цими літерами ніколи не стою!

Не плутайте нас!

4. Додай префікс *с-* чи *з-* до поданих слів. Запиши утворені слова. Познач префікси.

Ховаємо, ловив, ламаний, творимо, шию, фотографований, пекти, лізти, робила, казати.

5. Знайди в тексті прикметник, що позначає колір. Які два синоніми є в цього слова?

●... Ось як можна ще сказати! ...●

Слово **помаранчевий** прийшло до нас із італійської мови, **оранжевий** — з англійської. Обидва походять від слова “апельсин”. А наше українське слово — **жовтогарячий**. Уживай той із синонімів, який тобі більше до вподоби.

Розрізняємо префікси та службові слова

1. Згадайте тварин, з якими протягом життя відбуваються дивовижні перетворення. Складіть список і прочитайте іншим групам.
2. Прочитай про перетворення, що відбуваються в жуків.

Велике перевтілення

За твором Валентини Вздольської

Посеред осіннього лісу стоїть дуб. Він дуже старий, от-от упаде.

- Стр-р! Стр-р! – лунає з його стовбура.
- Усередині дуба вже давно живе личинка.
- Стр-р! – стрекоче вона лапками.

Ліс із жовтого стає бурим, а тоді потроху осипається. Личинка змінюється теж. Вона обертається на лялечку з “ріжками” і ніжками.

Факт. У стані личинки жук-олень живе 4-6 років. Потім перетворюється на лялечку, яка за формою вже трохи схожа на майбутнього жука.

У лісі страшна завірюха. Звірі поховалися в нори й дупла. А лялечка спить собі в трухлявому стовбурі. Їй затишно й тепло.

Навесні ліс оживає, зеленіє, квітне. Після довгого сну лялечка поволі прокидається. Але вона знову змінилася!

По стовбуру вгору лізе справжній красень. У нього величезні “роги”. Це жук-олень. Жук посмакував соком, що витік із дуба. Тепер він готовий до невеличкої подорожі. Жук озирає свою колишню домівку, а тоді розпрямляє крила й летить.

– Тр-р-р!

● Тема 3. Чарівні перетворення ●

На сусідньому дереві жук-олень бачить самичку. Але в нього є суперник. Доведеться по-змагатися за її увагу.

Старий дуб досі зеленіє. У його дуплі вилупилися з яєць нові личинки. Скоро на них теж чекатиме велике перевтілення.

Факт. Жука-оленья занесено до Червоної книги України.

Щоб цей красень не зник, його слід оберігати.

3. Яка інформація з тексту була для тебе новою? Чи захотілося дізнатися більше про цих чи інших тварин?
4. Намалюй схему перетворень жука-оленья, розкажи про це.
5. Деякі префікси дуже схожі на службові слова. Прочитай речення і знайди в них цих "близнюків". У чому відмінність між ними?

☀ Жук підліз до гілки.

☀ Мама змила пляму.

☀ Стежка веде під ліс.

☀ Ми зробили піну з мила.

Службове слово пишеться окремо від інших слів, а префікс є частиною слова. Як дізнатися, що саме — службове слово, а що — префікс? Дуже просто: між службовим словом і наступним можна вставити інше слово! Наприклад, прикметник.

Стежка веде під *старий* ліс. Ми зробили піну з *рідкого* мила.

6. Запиши в зошит речення, додавши префікси чи службові слова, сховані за осінніми листочками.

☀ стовбуру вгору лізе жук-олень.

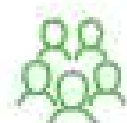
☀ Жук розправив крила і летів.

☀ Лялечка в дуплі спить весни.

☀ Лялечка чекалася весни і перетворилася на жука.

Апостроф після префіксів

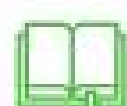
1. Щодня ми власноруч здійснюємо чимало перетворень. Складіть їх список.

1. Перетворюю брудні тарілки на чисті.
2. Роблю порожню чашку повною.

2. Прочитай про хімічні перетворення на кухні.

Хімія та їжа

За твором Юлії Смаль “Цікава хімія”

Ти, мабуть, і не здогадуєшся, що вже став справжнісіньким хіміком-експериментатором? Тож слухай. Якщо людина хоч раз у житті підсмажила чи зварила яйце, приготувала м'ясо чи картоплю, навіть по-солила суп чи забула на ніч на столі склянку молока, і воно скисло, – то вже здійснила справжнє хімічне перетворення.

Бо суть хімічної реакції, хімічного перетворення полягає у зміні властивостей речовини.

Атоми однієї речовини, об'єднані певним способом, змінюють своє розташування та оточення, і утворюється нова речовина з інакшою структурою та зовсім інакшими властивостями! Не віриш?

Варячи картоплину, ми можемо спостерігати хімічну реакцію зі зміною властивостей речовини: смаку, запаху, твердості, навіть кольору. Наприклад, твердість картоплі під час варіння зменшується в десять разів!

Видатні хіміки часто вивчали куліна́рію, розмірковували, чим можуть прислужитися мистецтву куховарства вони, науковці, які знають таємниці розчинів, структуру **молекул** і **кристалів**.

Тема 3. Чарівні перетворення

Антуан Лоран Лавуазьє, один із засновників учення про розчини, дослідив залежність якості м'ясного бульйону від його густини (напевно, це він перший сказав: що густіший бульйон, то він смачніший).

Його співвітчизник, Огюст Пармантьє, батько сучасного хлібопечення, навчив людей консервувати овочі й запропонував користуватися справжнім рослинним цукром (буряковий цукор, яким ми солодимо чай, – саме такий).

Звісно, це не всі досягнення хіміків у кулінарії, але тепер ти можеш упевнено сказати: “Усе на світі є хімією, навіть варіння яйця”. До речі, варіння яйця – це процес **денатурації** білка, коли прозора речовина біліє і густішає.

3. Що ти раніше знав / знала про хімію? Яку нову важливу інформацію отримав / отримала з тексту?
4. Поміркуй, які префікси змінюють значення слова на протилежне. Запиши пари слів. Познач префікси.

Приїхати – поїхати.

⚙ Відчинити –

⚙ Відсунути –

⚙ З'єднати –

⚙ Зайти –

5. У яких словах із попереднього завдання є апостроф? Що він позначає на письмі?

Апостроф пишеться після префіксів із кінцевим твердим приголосним перед “я”, “ю”, “є”, “ї”.

З'їзд, під'їхати, об'єднати, роз'яснити.

6. Утвори за допомогою префіксів слова. Запиши їх, ставлячи апостроф там, де потрібно.

з- пере- до- об- від- по- ви- про-
 істи явитися

Записуємо рецепт

1. Розкажіть одне одному, які страви ви вмієте готувати самостійно чи допомагаєте готувати дорослим. Які емоції ви відчуваєте при цьому?
2. Прочитай рецепти.

Страви з яєць

З книжки Абігайл Вітлі “Кулінарна школа”

Яйця готуються дуже швидко й легко, з них можна приготувати безліч смачних і поживних страв. Окрім того, вони є у складі багатьох рецептів.

Варене яйце

1. Наповни каструлю водою до половини, постав на вогонь і дочекайся, поки почне кипіти.

2. Візьми по одному яйцю на кожну особу. Ложкою виклади яйця в каструлю. Коли кипіння стане сильним, зменш вогонь.

3. Готуй яйця 1 хвилину, якщо любиш твердий білок і м'який жовток. Щоб зварити яйце накруто, потрібно 5–6 хвилин.

Порада від шефа. За 30 хвилин до приготування дістань яйця з холодильника.

Омлет

Складники: 1–2 яйця і 1 столова ложка молока на кожну порцію, невеликий кубик вершкового масла, сіль, перець.

1. Розбий яйця і вилий у мисочку.
2. Додай молока, трохи солі й перцю.
3. Ретельно збий виделкою.
4. Розтопи масло у сковорідці на невеликому вогні. Вилий туди яєчну суміш і помішуй 2–3 хвилини, поки вона не стане однорідною.

Порада від шефа. Можеш додати інгредієнти, які збагатять смак твого омлету: трохи тертого сиру, смужки нарізаної шинки чи бекону, шматочки солодкого перцю та помідора, зелень.

Переклад з англійської Віри Наливаної

3. Які особливості має запис рецепта?
4. Дізнайся в дорослих чи в інтернеті рецепт своєї улюбленої страви та запиши його.
5. Обери фрази, які варто казати тому, хто їсть. Скористайся ними сьогодні щонайменше 4 рази. Поспостерігай за реакцією людей.

– Дай і мені!	– На здоров'я!
– Смачного!	– Всяк ласий на чужі ковбаси.

6. Запиши кілька речень про те, які страви сьогодні вживали ти, твої друзі й рідні, використавши дієслово “їсти” з префіксом. Чи потрібен у цьому слові апостроф?
7. Пограйте в гру “Одного разу на кухні”.

- Згадайте цікаві чи кумедні ситуації, які траплялися з вами під час приготування або вживання їжі. Оберіть ту, яку покажете іншим групам.
- Розподіліть ролі.
- Поміркуйте, як інтонацією та мімікою передати почуття вашого персонажа.
- Покажіть сценку іншим групам.

Створюємо плакат

1. Прочитай текст про трагічні часи, які довелося пережити українському народу.

Коли не стало хліба

За твором Зоряни Живки “Ангел на ймення Грушка”

З найперших моїх дитячих споминів золотою ниткою простують пахощі свіжого хліба. Чудовий, неповторний запах чарівною хмарою розлітався по всьому обійстю й виманював мене навіть із найцікавішої забавки. Але я не любила їсти. І снідати, і обідати, й вечеряти видавалося мені непосильною працею. Здавалося, я ніколи не була голодна.

Бабуся моя знала все на світі. Крім казок. А я того вечора ніяк не хотіла засинати без казки. Урешті не витримала й вигукнула:

– Ну то прочитайте! Мама ж книжку лишила!

Але бабуся відповіла зовсім дивно:

– Та я, дитинко, не вмію читати...

Я завмерла. То була якась геть нечувана річ: БАБУСЯ НЕ ВМІЛА ЧИТАТИ!

– Бабусю, так не буває, щоб людина не вміла читати! Усі вміють читати! Навіть я.

– А я от не вмію...

– Хіба вас мама не вчила читати?

– І мати моя теж неписьменні були.

– А чого ж ви до школи не пішли?

Бабуся закам'яніла. У її завжди теплих сонячних очах застигла скорбота, така сива й гірка, мов полин.

– Не питай, дитино... – бабуся дивилася вже не на мене, а в якусь далеку далину, далину минувшини. – Тоді

прийшло на людей страшне лихо. Голод прийшов...

Від слів “прийшло лихо” я зіщулилася під ковдрою, скорбючись клубочком, як наші кошенята. Я уявила те Страшне Лихо – високе, сіре, кошлате – як воно прийшло в село й налякало всіх: і дітей, і дорослих, і котів-собак.

– Бабусю, як це “голод прийшов”?

– Не стало, що їсти...

– Як це “не стало, що їсти”? Хіба ви не мали поля, не мали городу? Хіба тоді не садили картоплі?

– Садили, дитино, сіяли... І родила земля наша, рясно родила. Та прийшли лихі люди й усе забрали, до зернини забрали. А тоді прийшов голод.

– Й у вас не було хліба?

– Не було хліба...

Я дивилася на бабусю широко розплющеними очима і ніяк не могла зрозуміти: як це можна, щоб у дітей не було хліба. Можна жити без шоколаду, хоча й тяжко, можна протриматися без бананів і помаранчів... Але без хліба? Бабуся раптом подивилася на мене:

– Ой дитино! Що це я тобі проти ночі розказую... Спи.

Я лежала, згорнувшись під ковдрою, і мріяла, що колись винайду машину часу й на всі гроші куплю в крамниці хліба – свіжого, теплого, чорного й білого, і віднесу тим людям, що жили, коли моя бабуся була дівчинкою.

2. Як змінювалися твої почуття від початку до кінця тексту? Намалюй у зошиті послідовність **емоджі**.

3. Що ти знаєш про Голодомор в Україні? Хто тобі розповідав про це? Чому важливо знати про те, що відбувалося в нашій країні колись?

4. Намалюйте плакат до Дня пам'яті жертв голодоморів, що припадає на четверту суботу листопада. Які слова доречно написати на плакаті? Що намалювати?

Тема 3. Чарівні перетворення

Прислів'я та приказки про хліб

1. Прочитайте прислів'я та приказки про хліб. Які з них показують велику пошану українців до хліба? Знаючи про Голодомори, які влаштовували в нашій країні росіяни, ти можеш зрозуміти, що хліб — то не лише буденна їжа, а символ життя та добробуту для українців.

☀ Як хліб буде, то й усе буде.

☀ Хліб — усьому голова.

☀ З **поло́ви** хліба не спечеш.

☀ Зварили нічого та й з'їли без хліба.

☀ Відрізану скибку хліба не зліпиш до купи.

☀ Землі кланяйся низько — до хліба буде близько.

2. Яке прислів'я означає, що маючи недостатньо ресурсів, неможливо зробити якісний результат?
3. Яке прислів'я означає, що той, хто працюватиме, матиме достатньо, щоб забезпечити себе?
4. Яке значення мають слова "голова" та "кланяйся" — пряме чи переносне?
5. Знайди в прислів'ях службові слова, схожі на префікси, та слова з такими префіксами.
6. На що вказує службове слово "до"? Чи можна його переплутати з префіксом? Чи відрізняється їхній правопис зі словами?

..... Секретний код

Розгадай шифровку. Запиши вислів у зошиті. Як ти його розумієш?

î∞\ξ— ⊙=∕O ∕∧L∧\⊙ ∽ ∟ξ =O<O ∟∧
∥ξ\⊙⌘

7. Прочитай вірш про секрети малої зернинки.

Зернина

У пшеничній зернині
більше як сто казок, –
у пшеничній зернині
схований колосок.

А в тім колоску – пів жмені зерна.
А з того зерна колоски довжеленні
знову добуде сила земна.

А з тих колосків – решето зерен,
а з решета зерен – зерен мішки.
А далі, а далі світ ясен і зелен
вінком обів'ють золоті колоски.

І хліб наш, і хлібом осяяна пісня,
і місто, й веселка нового моста,
і все те, що є і що буде опісля,
в зернині було, із зернини зроста.

Дмитро Павличко

8. Що ховається у пшеничній зернині? Як із неї можна отримати мішки зерен? А ціле місто?

● ● ● ● ● Знайомся: автор ● ●

Дмитро Павличко – видатний поет і перекладач. Народився 28 вересня 1929 року на Івано-Франківщині.

Для дітей написав збірки віршів “Плесо”, “Де найкраще місце на землі”. А ще він автор слів популярної пісні “Два кольори”. Чи доводилося тобі її чути?

Театр рук

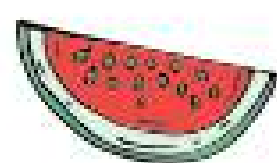
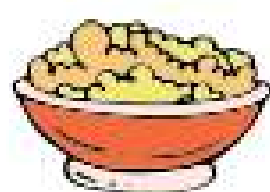
На сцені — театр рук! Зробіть ляльки, інсценуйте вірші про тих, хто по-різному ставиться до їжі.

Про дівчинку, яка нічого не їла

Молодці в нас малюки:
з'їли борщ і пиріжки,
борщик зі сметанкою,
коржики гречані,
пиріжки з капустою,
свіжі та рум'яні!
Тільки Віточка мала
сумно сіла край стола.
Не схотіла борщику,
не поїла коржика.
Стане Віта, як пушинка,
як пушинка-порошинка.
Сильний вітер як дмухне,
зразу Віту дожене.
Вітер плаття надимає,
Віту вгору підіймає.
Ой, летить вона, летить
до найвищих верховіть!

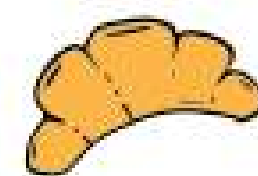

Доганяють Віту діти,
а навстріч пілот іде.
– Ой, рятуйте нашу Віту!
Наша Віта пропаде!
Тут пілот в літак сідає,
швидко Віту переймає.
– Що ж ти, дівчинко, така?
Ти ж, як пір'ячко, легка!
Стали діти всі радіти:
– Повернулась наша Віта!
А Вітуса каже їм:
– Я тепер усе поїм!
З'їла борщик, з'їла кашку
і компоту цілу чашку,
цілу пляшку молока,
не забула й пиріжка!

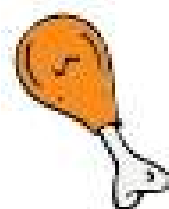

За Наталею Забілою

Не давайте мені їсти

Я наївся досхочу –
тільки дихаю й мовчу,
бо уже мені до рота
не пролізе навіть шпрота,
навіть макова зернинка
чи зернинки половинка.

І не встати, і не сісти,
тож я змушений сказати:
не давайте мені їсти –
ще хвилин, приблизно, п'ять.

Григорій Фалькович

● Тема 3. Чарівні перетворення ●

● ● ● ● ● ● ● Майстерня лялькаря ● ● ● ● ● ● ●

Лялька на руку

Підготуй: нитки для плетіння; дерев'яні палички від морозива; клаптики фетру; гумки для волосся; клейовий пістолет; клаптики хутра, тканини, старі сережки, намистинки тощо.

- Придумай образ ляльки. Хто це? Дівчинка чи хлопчик? А може, яскравий хробак чи допитлива качка?
- За допомогою клейового пістолета зафіксуй гумку, яка триматиме ляльку, посередині дерев'яної палички.
- Приклей попередньо вирізані носик, очка, вушка.
- Заздалегідь зроби волосся: нещільно намотай нитки на руку чи книжку, перехопи ниткою і зафіксуй посередині двома вузлами. Переріж нитки навпроти фіксації — і кріпи зачіску на основу. Додай деталі до образу.

Як “оживити” ляльку?

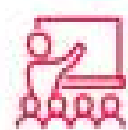
- Надягни ляльку на руку так, щоб усі пальці, крім великого, були просунуті в гумку. Трохи рухай рукою і стискай та розтискай кулачок — лялька “говоритиме”. Але не забувай при цьому говорити й сам / сама.
- Інсценуючи ці вірші, можна “годувати” ляльку, вкладаючи їй у рот намальовані чи бутафорні продукти!
- Подивіться інсценівки, які підготували різні групи. Обговоріть, як актори передавали емоції персонажів.

Тема 4. Енергія

Ненаголошені голосні звуки в коренях слів

1. На кожну літеру абетки спробуйте дібрати назву того, що може рухатися. Запишіть у вигляді списку.

А – автобус. Б – бумеранг. В – ...

2. Прочитай уривок вірша, спробуй почути в ньому рух.

Паротяг

Старий паротяг на пероні пітніє,
аж ллється із нього маснюща олія,
посопує, мліє.

Тяжкий і великий, він дише і дмуха,
жар з розпашілого черева буха:
Бух-ух-ух! Пуф-уф-уф! Чух-пах-пах, ПУХ!
Пурхає пара, як хмара, як пух!..

Раптом – СВИСТ!
І знову – СВИСТ!
Пара – БУХ!
Колеса – в РУХ!

Спершу, немов череПАха бляШАна,
РУшила
маШИна

ЗАспано

по ШПАлах,

ШАрпнула ваГОни – і тягне наТУжно –
кр-р-рутяться, кр-р-рутяться колеса
дружно!

ЧАхкають, БАхкають щораз гучніше
і мчаться вони все прудкіше й прудкіше!..
Куди ж вони їдуть? Куди ж то? А прямо –

по рейках, по рейках, по рейках, полями,
по горах – лісами – через мости –
кваплять, бо треба, щоб поїзд устиг!
А ПОїзд, а ПОїзд поТУркує сТУкотом –
ТАК-то-то, ТАК-то-то, ТАК-то-то, ТУК-то-то...
Та що то за поїзд – куди і чого?
І ЩО-то-там, ЩО-то-там штурха його, –
аж весь трясеться, аж БУха – бух-бух!..
То пара гаряча зчинила той рух!..
Й веселі колеса потуркують стукотом –
ТАК-то-то, ТАК-то-то, ТАК-то-то, ТУК-то-то...

За Юліаном Тувімом. Переклад з польської Івана Малковича

3. Які звуки ви почули на початку вірша? Що в цей час відбувається з паротягом? Який звук пролунав, перш ніж паротяг почав їхати? Як поет передав звучання руху потяга? Прочитайте рядки вголос і проплескайте ритм.
4. Прочитай слова, у яких деякі букви заховалися за клубами пари. Чи всі голосні звуки вимовляються у них чітко?

На п^роні, в^ликий, ч^рпаха, зч^нила, в^селі.

5. Запиши слова з попереднього завдання. Чи виникає в тебе сумнів, яку літеру писати на місці пари? Перевір себе, знайшовши ці слова у вірші. Виділи в записаних словах корені й познач наголоси.

Ненаголошені звуки [е] та [и] в коренях слів звучать нечітко. Під час вимови [е] наближається до [и] – [е^и], а [и] до [е] – [и^е], тому й виникає сумнів, яку літеру писати. Правопис слів із сумнівними голосними треба запам'ятати або перевіряти.

Шукаємо перевірні слова

1. Обговоріть, як рухаються різні види транспорту. Про який з них ви знаєте найменше чи хочете дізнатися більше? Як це можна зробити?
2. Прочитай статтю з дитячої енциклопедії.

Що рухає поїзд?

Поїзд — це зчеплені вагони, які тягне рейковим шляхом локомотив. Один локомотив здатний тягнути десятки й десятки вагонів; деякі поїзди мають довжину до півтора кілометра.

Локомотив їде завдяки мотору. Він постачає енергію, яка обертає колеса, рухаючи локомотив і вагони.

Які мотори в локомотивів?

Мотори в локомотивів можуть бути електричними або комбінованими з дизеля й електродвигуна.

Електромотори використовують лише в поїздах, які їздять на короткі відстані. Вони отримують електроенергію від дротів чи спеціальних контактних рейок. Так їздять електрички, тролейбуси, трамваї, поїзди метро.

Дизельні електродвигуни здатні рухати поїзди з важкими вантажами на великі відстані.

Як працює дизельний електродвигун?

Дизельне пальне згорає у двигуні й запускає генератор, який виробляє електрику. Завдяки ній працюють мотори, що рухають колеса.

Яке пальне використовують на залізниці?

Дизельне пальне виробляють із нафти, як і бензин. Але бензин більш очищений, тому коштує дорожче.

Коли дизельного пального ще не було, локомотиви рухала гаряча пара, яку отримували, спалюючи в топках вугілля чи дрова.

3. Яка інформація була для тебе новою? Про що ти хочеш дізнатися більше?
4. Перепиши в зошит пари слів. Познач у них корені й наголоси. Що ти помітив / помітила?

Колесо – колеса.

Крило – крила.

Обертає – обернений.

Паливо – палити.

Щоб перевірити сумнівний голосний у слові, треба дібрати до нього **перевірне слово**. Є два способи.

1. Змінити слово так, щоб ненаголошений звук став наголошеним. Наприклад, змінити форму слова з однини на множину або навпаки.

Книжкí – кн^ижка. Селó – с^ела.

2. Дібрати спільнокореневе слово, у корені якого наголос падатиме на сумнівний звук.

Свисті́ти – св^ист. Весéлий – в^есело.

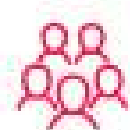
5. Запиши слова в зошиті, уставивши потрібні літери. До деяких знайди перевірні слова, а правопис інших можеш перевірити в тексті.

З^брно, с^стра, в^всокий, б^бнзин, диз^дль, пл^пта, гр^гби,
дв^дгун, в^вликий, в^всна.

● Тема 4. Енергія ●

Читаємо інфографіку

1. Обговоріть, які способи подання інформації ви знаєте.

..... Пригадай! ●

Інфографіка — це інформація, подана у вигляді зображень: схем, діаграм, графіків, малюнків.

2. Розглянь інфографіку про використання джерел енергії в Європейському Союзі (ЄС) в різні роки.

3. Які джерела енергії використовують у Європейському Союзі? Яке з них використовували найбільше у 2000 році? Чи зменшилася його частка у 2023? Як гадаєш, чому? Частка якого джерела енергії суттєво зросла? Чому?
4. Прочитай текст, що доповнює відомості з інфографіки.

Із 2000 року використання сонячної енергії у країнах ЄС зросло у 500 разів. А використання нафти зменшилося в 4 рази.

5. Як тобі зручніше отримувати інформацію — з інфографіки чи з тексту?
6. Яким може бути розподіл джерел енергії у 2050 році? Обговоріть і створіть свою інфографіку.
7. Запам'ятай вірш-підказку про те, яку літеру писати в словах з ненаголошеними [е] та [и].

* * *

Все важливе в нашій мові,
ось, приміром, річ така:
“Е” чи “И” писати в слові —
часто сумнів виника.
Щоб уникнуть зайвих мук,
ти під наголос, мій друже,
зразу став сумнівний звук.
Звук виразно зазвучить —
як писать тебе навчить.

За Дмитром Білоусом

8. Потренуйтеся шукати перевірні слова й запишіть пари в зошити. Позначте корені та наголоси.

М❄️док, т❄️хенький, з❄️ма, в❄️шневий, ш❄️поче.

9. Обведи в записаних парах слів іменники жовтим кольором, дієслова — синім, прикметники — зеленим.

●●●●● Секретний код ●●

Розгадай шифровку. Запиши вислів у зошиті.

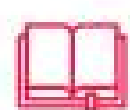
∧ ∞ Z □ { 7 ⊕ + ∧ ⊗ ⊗ — ∼ / ξ ⊗ ∇ ∧ ⊗ ⊗ — ∞

Зашифруй назви п'яти об'єктів, які тобі важливо зберегти.
Передай шифровку комусь із однокласників: нехай розгадає.

Створюємо комікс

1. Обміняйтеся думками щодо різних джерел енергії, які використовує людство. Знайдіть переваги й недоліки кожного.

2. Прочитай казку, яку написали твої однолітки.

Найкращі друзі

За публікацією в журналі “Колосок”

Жили собі друзі: Сонце, Вода, Камінь і Вітер. Якось вони посперечалися, хто з них наймогутніший.

Сонце промовило:

– Я даю Землі тепло і світло, можу обігріти або спалити! Без мене немає життя.

Вода зауважила:

– А от і ні, це без мене жодна істота не може жити! Я перетворюю камінь на пісок, обертаю велетенські електричні турбіни і даю людям енергію!

Камінь спинив Воду і твердо мовив:

– Я можу перегородити річку і створити повінь.

Налетів Вітер і просвистів:

– От хвальки! Я на всіх вас знайду управу: зруйную кам'яні гори, нажену хмари і закрию Сонце, здійму шторм.

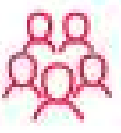
Так вихвалялися природні сили, доки не зустріли в пустелі Людину, яку мучила спрага. І попросили, щоб вона їх розсудила. Вислухавши їх, Людина відповіла:

– Дякую тобі, Сонечку, що випарувало Воду з моря. Дякую тобі, Вітре, що приніс хмари. Дякую тобі, Каменю, що на тобі **сконденсува́лася** водяна пара. Завдяки вам усім я змогла вгамувати спрагу. Усі ви могутні й важливі, кожен – по-своєму.

Відтоді Сонце, Вода, Камінь і Вітер стали добрими друзями й часто допомагають Людині.

Команда “Маки” літньої школи “Колосок”,
Волинська область

3. Що в цій розповіді казкове, а що — реальне? Чому слова “Сонце”, “Вода”, “Камінь”, “Вітер” і “Людина” написані з великої літери? Придумай свій варіант заголовка.
4. Вибери з тексту речення, запам’ятай його та продиктуй напарнику / напарниці. Перевірте, чи все записано без помилок. Чи трапилися слова із сумнівними голосними? Чи вдалося дібрати до них перевірні слова? Як бути, якщо ні?
5. Об’єднайтеся в 4 групи: Сонця, Води, Каменю, Вітру. Увімкніть відповідну музику та виконайте свій танець.

svitdovkola.org/um3/2025/media8

Намагайтеся рухатися так, щоб передати особливості стихії, яку ви зображаєте. Обговоріть, як ви почувалися, коли танцювали.

●...● **Ось як можна ще сказати!** ...●

Чи знаєш ти, як говорять у народі про вірних друзів?

*Вірні друзі — друзі нерозливвода, водою не розіллєш,
два чоботи пара, з одного тіста, водять хліб-сіль,
гличка не поб’ють.*

6. Склади речення про друга чи подругу, використавши фразеологізм, який тобі сподобався. Запиши речення на аркушик, уживши звертання, і передай записку адресатові.
7. Придумай кульмінацію до казки, де сили природи посварилися й почалися стихійні лиха. Що або хто їх помирив? Як потім вони допомогли людям? Намалюй комікс.

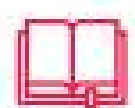
Дізнаємося про різні традиції

1. Прочитайте приказки про дружбу й наведіть приклади із власного життя, які їх підтверджують.

- ☀ Сила птаха в крилах, а людини – у дружбі.
- ☀ Дружний табун і вовків не боїться.
- ☀ Друг не той, хто медом маже, а той, хто правду каже.
- ☀ Справжній друг пізнається в біді.

2. Прочитай початок оповідання про друзів.

Знайомство із сусідами

За твором Нузета Умерова “Мій друг Руслан”

Ми з Русланом – нерозлучні друзі. Він приїхав до Криму з Узбекистану. Сім'я в них велика, п'ятеро осіб: Руслан, сестричка Айше, бабуся Фатима і тато з мамою.

Ми не лише друзі, а й сусіди. Згадую, коли батько Руслана тільки будував дім, йому допомагали інші татари. Вони привезли маленьку бетономішалку, пісок, цемент, **камінь-черепа́шник**. Стіни почали рости на очах, ряд за рядом. Руслан працював нарівні з усіма. Він завантажував бетономішалку піском, цементом, наливав воду, умикав – і за кілька хвилин розчин був готовий.

Я не витримав:

– Можна я допомагатиму тобі?

Ми готуємо розчин, наповнюємо тачку, а батько Руслана возить її нагору. Усе як на справжньому будівництві!

Поки ми працюємо, Русланова мама варить у великому казані плов. Тоді покликала до обіду. Я хотів потихеньку піти додому, але Русланова мама перепинила мене:

– Ти куди? Працював, працював, а як їсти – так додому? Іди, мий руки і сідай за стіл.

Ніколи в житті я не їв такого смачного плову. Потім пили чай з гарних узбецьких **пі́ал**. І чай був не такий, який

ми п'ємо вдома. Мені він сподобався. П'ю чай і слухаю, як татари розмовляють поміж собою.

Після обіду Русланова мама наповнила пловом касу – велику піалу, з якої їдять, і подала мені:

– Візьми, Сергійку, віднеси батькові й матері, нехай і вони покуштують.

Удома мама посварила мене, мовляв, треба було відмовитися. Я їй усе пояснив:

– Розумієте, мамо, я відмовився, але тітка Надія сказала, що в них звичай: якщо ти бачив, як готують страву, якщо до тебе дійшов її запах, ти обов'язково маєш покуштувати й оцінити: смачно чи ні.

Мати покуштувала плов. Їй він також дуже сподобався. У відповідь вона звеліла віднести сусідам помідорів з нашого городу.

Ось так я познайомився з родиною Руслана.

3. Чи є серед ваших друзів або знайомих люди різних національностей? Що цікавого ви дізналися про їхні традиції та звичаї?

4. Як варто реагувати на те, що люди дотримуються не таких традицій, як ти? Обери фразу і додай свій варіант.

- Ну ти й дивак! Нормальні люди так не роблять.
- Цікава традиція! Розкажи, будь ласка, про неї.
- Ніколи про таке не чула!

5. Випиши з тексту останнє речення. Підкресли граматичну основу. Які ще слова можуть стати підметом у цьому реченні, якщо ти переказуватимеш текст?

Складаємо план

1. Визначте, які висловлення є фактами, а які — судженнями. Що з них варто брати на віру? А щодо чого треба сформувати власну думку?

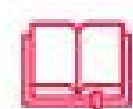
☀ Татарська національна страва — плов.

☀ Татари — чудові сусіди.

☀ Татари — погані сусіди.

☀ Татари п'ють чай із піал.

2. Прочитай продовження оповідання про друзів.

Новосілля

За твором Нузета Умерова “Мій друг Руслан”

Коли сусіди збудували будинок, нас запросили на новосілля. Ми пішли всією сім'єю. Русланова бабуся подала нам у маленьких чашечках гарячу каву і дрібно поколотий цукор. У них так заведено. Якщо приходять гості, їх щонайперше пригощають гарячою кавою. Звичай.

А ще бабуся Фатима ворожить на кавовій гущі. Уважно роздивляється малюнок на денці чашечки й каже, що тебе незабаром очікує. Мамі вона наворожила гостей. Сказала, що до нас поспішають двоє великих людей. Мама розсміялась і підтвердила, що мають приїхати її брат з дружиною. А вони обоє високі й **огрядні**.

Руслан показав мені альбом із фотографіями. На першій сторінці альбому записано, хто, коли, якого дня, місяця і року народився. І місце народження зазначене. Другою в списку була бабуся Фатима. Через два роки їй виповниться 80 років. Я з інтересом розглядав пожовклі від часу фотографії. Ось бабуся Фатима ще молода і дуже вродлива. Вона сидить у кріслі, а в неї за спиною четверо військових. Це її сини. Усі четверо воювали у Другій світовій війні. Троє загинули на фронті.

Поки ми гортали альбом, кімнату заповнили гості. Усіх посадили за довгий стіл. Їли **чебурéки**, пили вино, виголошували тости. Нам з Русланом вина не дали, налили компоту.

Після застілля всі вийшли надвір, увімкнули магнітофон і почали танцювати “Хайтарму”. Танець веселий і танцювати його зовсім не важко: здіймаєш руки вгору та починаєш підстрибувати в такт музики. Я відразу ж навчився. Після дорослих танцювали діти. Я також танцював. Під час танцю нам давали гроші. Виявляється, у них так заведено: усім, хто танцює, дають гроші. Чудовий звичай. Я десять гривень заробив.

Ми з Русланом навчаємося в одному класі, сидимо за однією партою. Інколи сваримося, але ненадовго.

3. Додай пропущені пункти плану і перекажи уривок.

План уривка

1. ...
2. Ворожіння на кавовій гущі.
3. Фотоальбом.
4. Застілля.
5. ...
6. Ми – друзі.

●●●●● Знайомся: автор ●

Нузет Умеров народився 13 листопада 1931 року в Криму. Коли йому було 13 років, його родину, як і всіх татар, примусово виселили з Батьківщини. Вони змогли повернутися до рідного краю лише тоді, коли Україна здобула незалежність, а Нузетові був уже 61 рік.

Усе своє життя письменник присвятив тому, аби люди пізнавали культуру народів, що мешкають у Криму.

Будова слова. Суфікс

1. Згадайте ситуації, коли ви не могли порозумітися з другом чи подругою. Розкажіть, чим усе закінчилося.
2. Прочитай вірш-діалог.

Ми розбили склянку з чаєм

- Ти розбив!
- Ні, ти розбила!
- Ти штовхнув!
- Ні, ти впустила!
- Ти тюхтій.
- А ти незграба.
- Баобаб!
- Ти баобаба!

Вже школярка,
наче хмарка –
очі повні сліз.

Школярка
дмухає на пальчик свій.

– Обпекла?
– А ти радій!
Та школярик посмутнів:
– Я... ти вибач, не хотів,
я штовхнув.
– А я впустила.
– Я розбив.
– Це я розбила.

Оксана Сенатович

3. Які образливі слова говорили діти одне одному? А які слова допомогли помиритися?
4. Потренуйтеся читати вірш у ролях. Зверніть увагу, як змінюються емоції персонажів. Поміркуйте, як можна передати це за допомогою інтонації.

5. Пригадай будову слова. Як називається частина основи, яка стоїть між коренем і закінченням?

Суфікс — частина слова, що стоїть після кореня. Якщо в слові є закінчення, то суфікс стоїть між коренем і закінченням. За допомогою суфіксів утворюються нові слова.

Школа – школяр, школярка, шкільний, школярик.

6. Поспостерігай, як суфікс утворює нові слова. Виділи в кожному слові корінь і суфікс.

Ліс – лісник. Хмара – хмарка. Гарячий – гаряченький.

7. Згадайте й запишіть інші слова із суфіксами, які ви виділили в попередньому завданні. Чи є щось спільне у значенні всіх слів з однаковим суфіксом?

8. Утвори нові слова від слова "друг" за допомогою суфіксів -б-, -н-. Чи відбулися зміни в корені? Які?

9. Випиши з вірша слова, що відповідають цим моделям:

10. Обери, що доречно сказати, коли хтось щось розлив, розбив, розсипав.

- От незграба криворука!
- Не біда. Допомогти тобі прибрати?
- Хто ж так робить?
- Не хвилюйся, з усіма трапляється.

11. Подивись мультфільм про дружбу. Яка мета цього медіатексту? Кому він адресований? Запиши три важливі для тебе думки з нього.

svitdovkola.org/um3/2025/media9

Наш театр

Створення афіші

Нумо продовжувати українські традиції! На Різдво здавна робили вертеп. Це урочиста вистава з колядками й добрими побажаннями. Почнімо підготовку вертепу, який читатимемо наступного тижня.

- Розгляньте дві афіші. Яка з них вам більше подобається? Чому? Якої інформації бракує в одній з афіш? Чи бачите ви недоліки в оформленні?

Запрошуємо всіх
учнів молодшої
школи та вчителів
на різдвяний вертеп!

Вхід безкоштовний

Запрошуємо всіх на виставу “Український вертеп”

22 грудня
о 13 годині

Актова зала (2 поверх)

- Оберіть дату вистави і зробіть афішу. Візьміть до уваги свої висновки щодо створення афіш.

Підготовка вистави

- Об'єднайтеся в три групи і створіть декорації до різних сцен вертепу: пасовище, стайню, де народився Ісус, палац царя Ірода.
- Вивчіть колядку.
svitdovkola.org/um3/2025/media10
- Упродовж наступного тижня читайте текст вертепу і запам'ятовуйте всі слова. Наприкінці тижня можете обрати актора, акторку чи акторів на кожну роль, провести кілька репетицій, а тоді вже влаштуйте виставу.
- Зробіть відеозапис вертепу та подивіться його разом із тими, хто не зміг завітати на прем'єру.

Український вертеп

1. Розкажіть одне одному, що ви знаєте про українські традиції святкування Різдва.

Одна з українських різдвяних традицій — **вертеп**. Це особливий вид народного театру, який показує історію народження Ісуса Христа. Спочатку вертеп був ляльковим театром у переносній коробці. А потім перетворився на вуличне дійство.

2. Прочитай першу сцену вертепу.

На пасовищі

Український народний вертеп. Сцена 1

Пасовище, пастушки та овечки сплять. Виходять ангели, дзвонять у дзвіночки та виносять зірку.

Ангел 1

У кожен куточок, у кожну оселю
Приносимо нині ми звістку веселу.

Ангел 2

У Вифлеємі Христос народився,
Сам Божий Син на землі воплотився.

Ангел 3

Цю звістку пророки віками чекали,
Молилися щиро і Бога благали!

Ангели співають колядку. Прокидаються пастухи.

Пастух 1

Що за пісня лине світом,
Що мене змогла збудити?

Пастух 2

Друже, я і сам не знаю.
Сплю, аж чую: хтось співає,

Та так любо, так привітно...
Все, мов навесні, розквітло.

Пастух 1

Звідки ж пісня ця лунає?
Часом не з самого раю?

Ангели підходять до пастухів.

Ангел 1

Так, це ангели співають,
Сина Бога прославляють.
Він сьогодні народився,
Щоб навіки світ змінився!

Пастух 1

Нехай Господнє ім'я святиться!

Пастух 2

Це все насправді? Чи, може, сниться?

Ангел 2

Облиште сумнів, сталось диво!
Повірте, звістка ця правдива.

Ангел 3

Йдіть за зорею в щасливу хвилину
Щиро вклоніться ви Божому Сину.

Пастухи вклоняються ангелам, усі йдуть зі сцени.

3. Яку звістку принесли ангели? Яку емоцію вона викликала в пастухів?

4. До якого роду літератури належить цей твір? (Див. с. 41).

5. Спиши слова. Порівняй їх. Виділи корені та суфікси. Підкресли букву, що позначає приголосний звук у корені, який змінюється.

Ангел – ангелик, слон – слоник, пастух – пастушок,
фартух – фартушок, пиріг – пиріжок.

6. Складіть і запишіть речення зі словами із завдання 5.

Читаємо в ролях

1. Потренуйтеся читати попередній уривок у ролях. Хай кожен у групі спробує побути і пастушком, і ангелом. Обговоріть, кому яка роль краще вдається.

2. Прочитай продовження вертепу.

У стайні

Український народний вертеп. Сцена 2

Марія та Йосип схилилися над яслами, у яких лежить маленький Ісус (лялька). Поруч стоїть Ангел із зіркою.

Марія та Йосип (по черзі)
 Спи, Дитятко, спи, любове!
 Радість Ти приніс чудову.
 Будем Тебе колисати,
 Будем Бога прославляти.
 Зараз спи. Коли ж зростеш,
 Всіх людей від зла спасеш.

Заходять пастухи, співають колядку. Сідають.
 Заходять троє **волхвів**.

Волхв 1

Ось ми й прийшли до Вифлеєму –
 Вклонитися Царю своєму.

Усі троє низько вклоняються.

Волхв 2

Ми довго радість цю чекали.
 Ясна зоря нам шлях вказала
 До ясел, де Дитятко спить,
 Яке врятує цілий світ.

Волхв 3

Прийми, Ісусе, від нас дари,
 Які здаля Тобі ми несли.

Волхв 1

Прийми від мене ладан пахучий.

Волхв 2

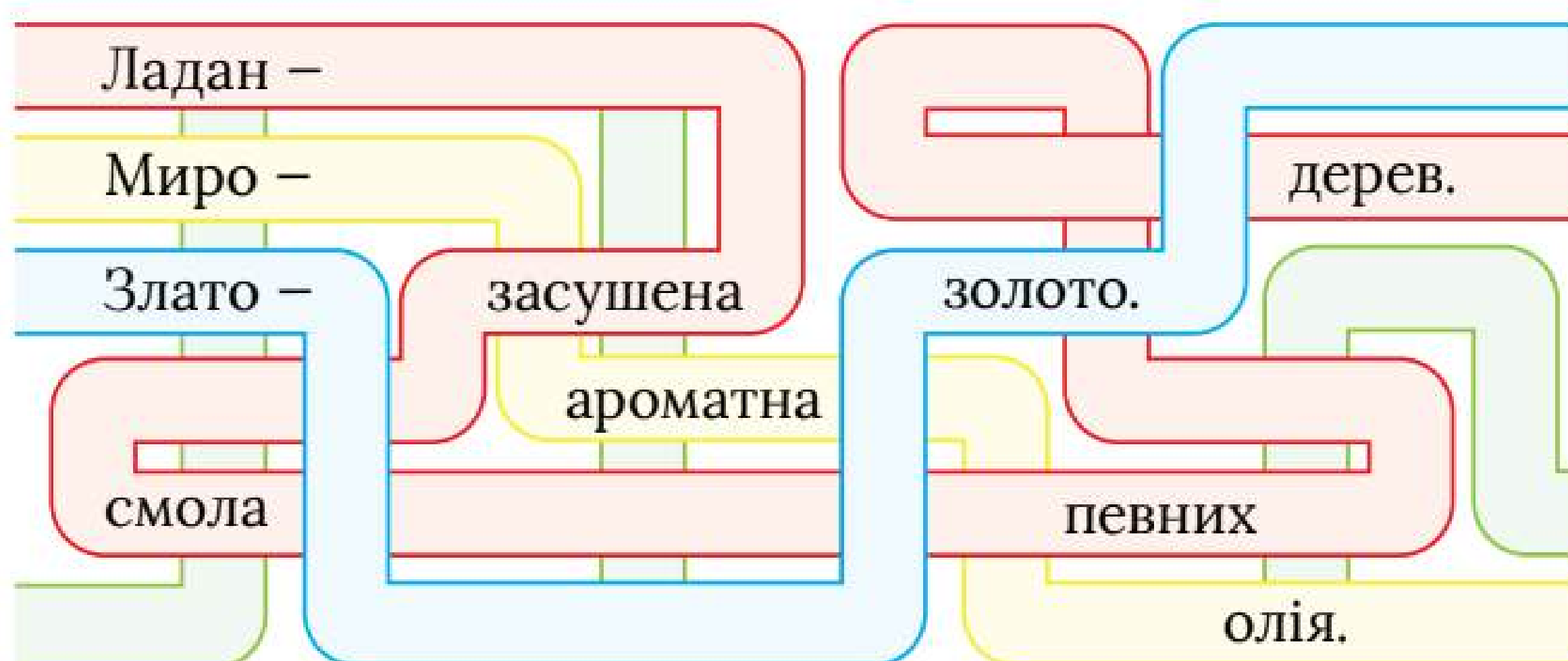
Від мене, Спасе, – миро цілюще.

Волхв 3

Від мене, Боже, – злато блискуче.

Ставлять дари біля Марії, уклоняються і йдуть.

3. Маленького Ісуса прийшли провідати пастухи, а ще волхви – мудреці з далеких країн. Вони принесли дорогі дари. Пройди лабіринт та дізнайся значення слів.

4. Продовж речення та підкресли в них граматичні основи.

- ⚙ На наш вертеп завітають...
- ⚙ Ми вже підготували...
- ⚙ Глядачам сподобається...

5. Обери фрази, які варто казати, коли тобі щось дарують.

- Дуже дякую!
- Ну так в мене вже є.
- Спасибі! Мені дуже приємно.

6. Спробуйте уявити себе в ролі волхвів. Потренуйтеся поважно ходити по сцені, кланятися та підносити дари.

Готуємося до виступу

1. Прочитай кульмінацію та розв'язку вертепу.

Палац царя Ірода

Український народний вертеп. Сцена 3

Вартовий

Розступіться! Цар Ірод іде!

Ірод

Невже народилось на світ Немовля,
Якому поклониться ціла земля?

(Гукає) Книжнику, скажи мені:

Правда це чи, може, ні?

Книжник (читає)

У Вифлеємі родилось Дитя,

Котре принесло вічне життя!

Як сяє та зірка вгорі над зірками,

Так хлопчик у яслах – цар над царями!

Ірод

Наді мною буде теж?!

Воїни, несіть мій меч!

Позбутися маю цього Месії –

Він владу мою повалить не посміє!

(До вартових) По усьому краю йдіть,
Всіх малих хлоп'ят знайдіть.

Їм не жити. Зрозуміло?

Час вам братися до діла.

А не здійсніте наказ –

Смерть чекає на всіх вас!

Заходить Смерть з косою.

Смерть

Ось і я, прийшла з косою.

Хто питає тут за мною?

Ірод

Я, цар Ірод. Смерте, мила,
Ти завжди мені служила
І косила ворогів –
Всіх, кого лиш я велів.

Смерть

І кого тепер скосити?

Ірод

Вороги не сміють жити!

Та насамперед отого,
Бога ти скоси малого.

Смерть (відступає)

Ні, цього не буде, царю!
Я Дитятко те не вдарю.
Ця малесенька Дитина
Владу в світі має нині.
Мушу я Йому служити,
А тебе прийшла убити.

*Смерть забирає Ірода, Книжник та вартові йдуть
за ними. Заходять усі добрі персонажі.*

Ангели, пастухи, волхви (по черзі)

Слава Богу, слава Богу!
Вже царя немає злого!
Ісус маленький усміхається,
І світ увесь йому вклоняється.
Всім людям Він приніс спасіння
І Божее благословіння.
Ми на тому, добрі люди,
Вирушати далі будем.
Щастя й долі вам бажаєм!
Хай вас лихо обминає!
Хай всім Господь добро дає –
Різдво Христове настає!

Співають разом колядку.

2. Чому Ірод так злякався маленького Ісуса?
3. Історія народження сина Божого завжди дарувала людям віру в те, що добро та любов переможе зло. А учасники народних вертепів та колядники поширювали цю звістку та вітали усіх з Різдвом. Тепер це зможе-те зробити і ви! Успішної вистави!

Читаємо листи

1. Розкажіть одне одному, як ваші родини зазвичай святкують Різдво та Новий рік.
2. Щороку напередодні Різдва діти англійського письменника Джона Рональда Руела Толкіна отримували лист від Різдвяного Діда. Він описував і змальовував у картинках свій будинок, друзів і події, що відбувалися на Північному полюсі. Прочитай один із листів.

Лист, що приходить раз на рік

За твором Джона Рональда Руела Толкіна
“Листи Різдвяного Діда”

Наскельний Будинок,
Вершина Світу,
Поблизу Північного полюса,
Понеділок, 20 грудня 1926 року.

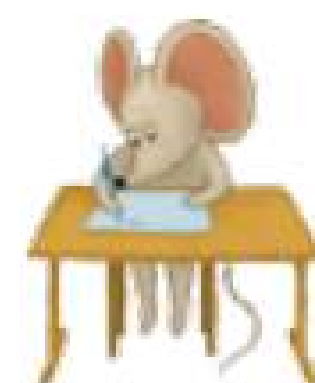
Мої любі хлопчики!

Цього року я тремчу ще більше, ніж завжди. І все з вини Північного Білого Ведмедя! То був найгучніший вибух у світі й найстрахотливіший з усіх феєрверків. Через це Північний полюс ПОЧОРНІВ і зірки зсунулися зі своїх місць, Місяць розбився на чотири шматки – і Місячанин упав з неба в мій садок. Він з'їв чимало моїх різдвяних шоколадок, аж поки сказав, що йому покращало, і поліз назад на Місяць – лагодити його і давати лад зорям.

Тоді я виявив, що північні олені, запряжені в сани, зірвалися з прив'язі. Вони носилися по всіх усюдах, рвучи віжки та підпруги й розкидаючи навсідіч подарунки. Розумієте, усе було спаковане й готове до відправлення, – а ця халепа, авжеж, трапилася саме сьогодні вранці: то

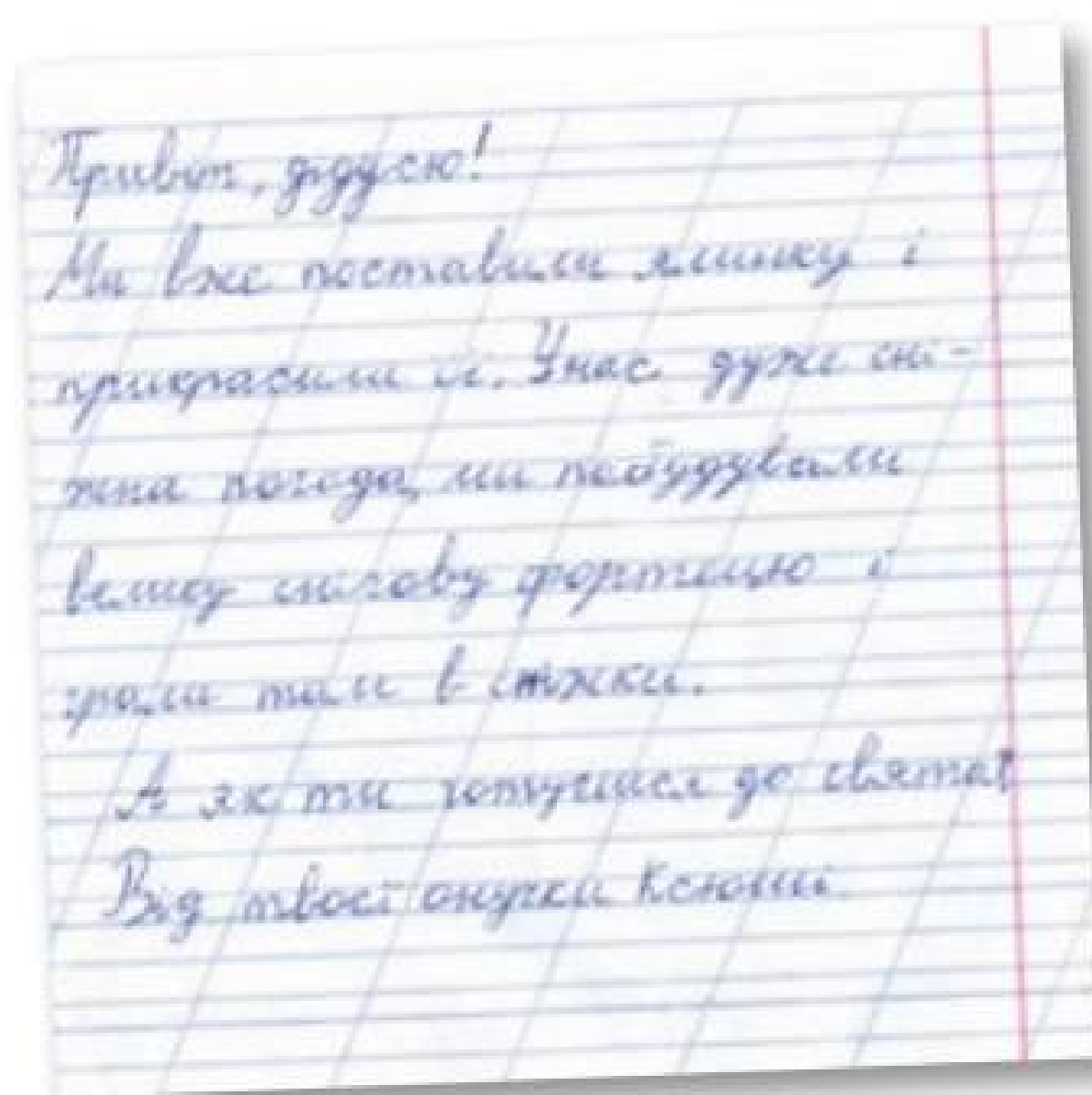
були сани з вантажем шоколадних фігурок, які я завжди заздалегідь надсилаю до Англії. Сподіваюся, ваші шоколадки не дуже потовклися.

3. Які відчуття викликав у тебе опис подій на Північному полюсі?
4. Що ви дізналися з листа про Різдвяного Діда, Білого Ведмедя та Місячанина? Запишіть по одному факту про кожного з них.
5. Поміркуй, кому ти можеш написати лист напередодні свят. Це буде паперовий лист у конверті чи електронний? Чому ти обираєш той чи інший спосіб листування? У чому переваги кожного з них? У чому недоліки?

Користуйся електронною поштою під наглядом близьких дорослих!

6. Склади текст листа на чернетці, перевір його, потім виправ помилки й передай чи надішли адресатові.

кому: alina@gm.com

Аліно, привіт! Які маєш плани на канікули? Чи приїдете з мамою до нас у село? Я дуже скучив. Хочу пограти з тобою в гру "Вірю – не вірю", яку мені приніс святий Миколай. Твій двоюрідний брат Микита.

Пишемо лист

1. Прочитай продовження листа від Різдвяного Діда.

Ведмежа послуга

За твором Джона Рональда Руела Толкіна
“Листи Різдвяного Діда”

Ну хіба ж Північний Білий Ведмідь не дурненький? Але він і не думає вибачатися. Атож, це його лап справа. У підвалі мого старого будиночка лишився вмикач феєрверків “Полуничне Сяйво” (тобто північне сяйво). Північний Білий Ведмідь знав, що йому в жодному, в жодному разі не можна його чіпати. Я вмикаю його лише в особливі дні, як-от Різдво.

Так чи інак, але сьогодні вранці він увімкнув північне сяйво – одразу на всю потужність, передбачену на два роки. Ви ніколи не чули й не бачили нічого подібного. Я намагався зобразити це, але надто тремчу, аби зробити це як слід, та й ви також не можете намалювати сліпуче світло, правда?

Гадаю, Північний Білий Ведмідь дещо зіпсував мій малюнок – звісно, він не здатен малювати своїми великими товстими лапами, – додавши, як я женуся за північними оленями і як він з мене сміється. Він таки сміявся. І я теж, коли побачив, як він забруднив чорнилом свої білі лапи.

Різдвяний Дід мав поспішати і доручив мені закінчити. Він уже старий і непокоїця, коли трапляється щось кумедне. Ви б теж сміялися! Думаю, я добре зробив, що засміявся. То був чудовий феєрверк. Північні олені цього року швиденько помчать до Англії. Вони й досі схарапуджені!..

Мені треба йти помагати з пакуванням подарунків. Незнаю, що б різдвяний дід без мене робив. Він

Грубіян! Я здатен — і коли я пишу, лапа в мене не тремтить. — П.Б.В.

завше забуває, як багато я для нього пакую. Цього року адреси на конвертах надписує снігова людина. Це садівник різдвяного діда, але в нас тут неросте майже нічого. Він завше пише білим, просто власним пальцем...

З побажаннями веселого Різдва
північний білий ведмідь
І з любов'ю до вас усіх – Різдяний Дід.

Переклад з англійської Олени О'Лір

2. Яке судження Різдяного Діда образило Ведмедя?
3. Пошукай помилки в записах Ведмедя. Чому автор книжки не виправив їх? Яке це справило враження на тебе? Чому в інших випадках ми намагаємося писати грамотно?

●●●●● Ось як можна ще сказати! ●●

Ведмежа послуга – це фразеологізм, який означає допомогу, яка, попри добрі наміри, завдала шкоди.

4. Напишіть лист Різдяному Діду про вашу підготовку до свята. Хай кожен / кожна почне свій лист, а інший / інша його продовжить від імені якоїсь тварини.

●●●●● Знайомся: автор ●●

Джон Рональд Руел Толкін – англійський письменник, автор “Гобіта” та “Володаря перснів”. Народився 3 січня 1892 року, а помер 2 вересня 1973 року.

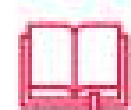
“Листи Різдяного Діда” – реальні листи письменника, які він протягом 23 років писав своїм чотирьом дітям – Джону, Майклу, Крістоферу і Прісциллі.

Зимові вірші

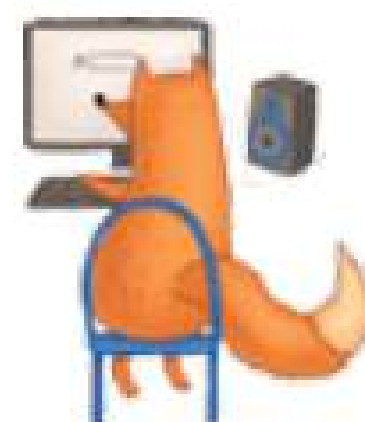
1. Складіть список усіх атрибутів різдвяних і новорічних свят. Без чого для вас свято — не свято?

2. Прочитай і послухай вірш.

svitdovkola.org/um3/2025/media11

Ялинка

Раз я взувся в чобітки,
одягнувся в кожушинку,
сам запрягся в саночки
та й поїхав по ялинку.
Ледве я зрубати встиг,
ледве став ялинку брати,
а на мене зайчик — плиг!
Став ялинку відбирати.
Я — сюди, а він — туди...
“Не віддам, — кричить, —
нізащо!”

Ти ялинку посади,
а тоді рубай, ледащо.
Не пущу, і не проси!
І цяцьками можна
гратись.

Порубаєте ліси —
ніде буде і сховатись.
А у лісі скрізь вовки,
і ведмеді, і лисиці,
і ворони, і граки,
і розбійниці-синиці!”
Страшно стало...

“Ой, пусти,
не держи мене за **пóли**!
Бідний зайчику, прости, —
я не буду більш ніколи!”
Низько-низько я зігнувсь,
а ще нижче скинув шапку...
Зайчик весело всміхнувся
і подав сіреньку лапку.

Олександр Олесь

3. Що додало зайчику наснаги?

4. Чому персонажеві вірша стало страшно? Чому він вирішив не рубати ялинки?
5. Прочитай вірш, який підкаже, як мати ялинку на свято, не рубаючи її.

Зростати разом

Підроста в дворі ялинка
під віконечком Яринки,
стрімко тягнеться до неба.
Підрости їй дуже треба,
щоб прийдешнього Різдва
з нею сталися дива,
щоб прикрасили ялинку
мама з татом для Яринки
просто неба біля хати
і не здумали зрубати!
Щоб росли удвох – ялинка
і малесенька Яринка
від Різдва і до Різдва –
хай завжди отак трива!

Віра Правоторова

6. Зробіть плакат, який закликатиме не рубати живі дерева на святá. Де варто його розмістити?

Зимівля персонажа

Напиши, як твій персонаж зустрічає зиму!
Якщо хочеш, скористайся моїми підказками.

- ▶ Твій персонаж радіє чи нудьгує? Які справи робить узимку? Які зимові зміни йому чи їй до вподоби, а які засмучують чи дратують?
 - ▶ Як він чи вона готується до свят? Чи прикрашає оселю, подвір'я, ялинку? Чи готує ласощі й подарунки?
- ▶ Чи потрапляв твій персонаж у ситуацію, коли щось загрожувало природі? Чим це закінчилося?

Я Трог. Я проводив зиму у ко-
мірці. Я там знайшов зимові штани,
шляпку і рукавички. Я там пере-
ховувався доти, доки гноми
не упали у зимову сплячку.
А потім гуляв по дому і бе-
шкетував.

Уживай яскраві слова
у своїй розповіді!

осяйна
урочиста
спекатися
прикро сердечне
спантеличений
стурбований
цілковите навздогін
умостився

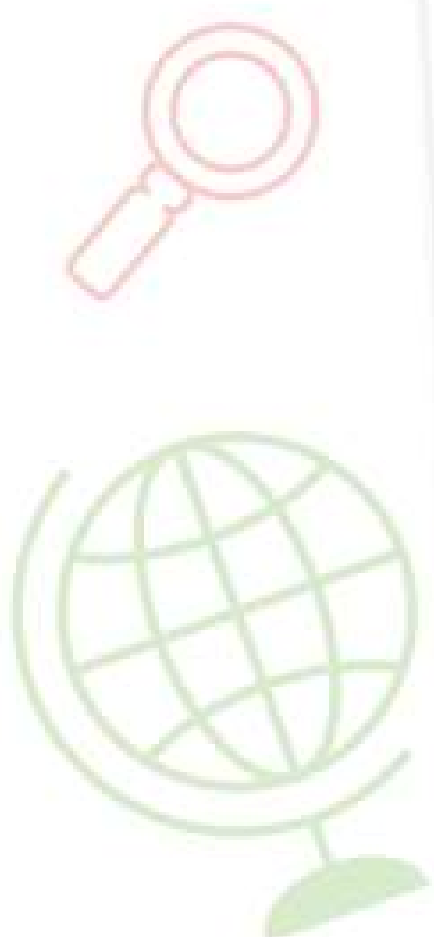
Презентація книжки

Влаштуйте в класі читання ваших творів. Сядьте в коло, тримаючи в руках свої книжки. По черзі зробіть коротенькі презентації. Потім кожен може підійти до іншого й попросити почитати книжку.

Моя книжка розповідає про пригоди робота Громика-4. Він уміє ремонтувати все на світі, тому до нього всі звертаються. Але він не любить котів і нечемних відвідувачів. У книжці багато малюнків, є комікс. Але написано не дуже розбірливо, бо в мене поганий почерк.

Згадай перед канікулами

1. Погортайте сторінки підручника та пригадайте літературні твори, які ви читали. Розкажіть одне одному, чим вони вам сподобалися, хто їх написав. Зазначте, це були художні чи науково-популярні тексти, проза чи вірші.

2. Прочитай анотації та здогадайся, до яких вони творів. Запиши назви та авторів.

Ця книжка, читачу, про те, що оточує тебе, а також про те, що ти не можеш побачити... Про світ атомів, молекул, речовин та їхніх перетворень. Найдрібніші атоми, кольори, таємничі реакції, вибухи, смішні та цікаві історії – усе, що я могла б тобі розповісти про хімію – усе тут. Читай, навчайся та дізнавайся.

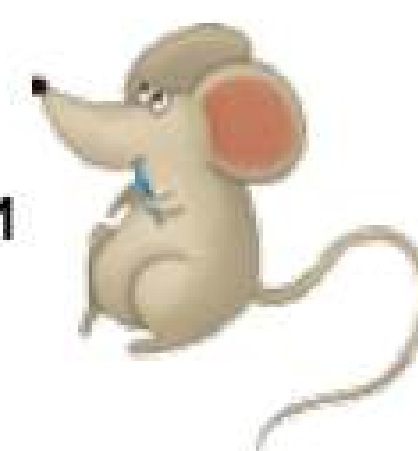
Жук-олень – найбільший жук України. За своє життя цей красень зазнає дивовижних перетворень. Готові вирушити в лісову мандрівку разом із ним? Захоплива історія, барвисті ілюстрації та цікаві факти цієї пізнавальної книжки допоможуть дітям та дорослим більше дізнатися про чарівний світ природи та її мешканців.

3. Додай до речення другорядні члени й запиши доповнене речення. Підкресли підмет і присудок. Постав до них запитання.

Діти прикрасили.

4. Зміни слова “дорога” і “рука” за зразком, розбери їх за будовою. Чим особливі корені цих слів?

Яблуко – на яблуці – яблучко.

5. Утвори нові слова від поданих, додавши префікси. Виділи їх у словах.

6. Утвори від поданих слів нові, додавши різні суфікси. Виділи їх у словах.

Лис, вода, заєць.

7. Знайди в тексті 6 помилок і виправ їх, дібравши перевірні слова. Запиши слова парами.

*Мій друг дуже виселый. Він
любить четати кнежки. Разом
ми часто ходемо до озера,
де росте вирба, там рибалимо
та вигадуємо цікаві історії.*

8. Інсценуйте в парі розмову, яка могла б відбутися в одній із таких ситуацій.

- Твоя однокласниця боїться брати участь у шкільних змаганнях.
- Твій однокласник ненавмисне перекинув склянку води на твій гарний малюнок.
- Хтось із твоїх друзів святкує Різдво не того дня, що ти.

9. Які завдання на цьому уроці ти виконав / виконала з радістю? А твій друг чи подружка?

10. Згадай ваш вертеп. Які його елементи подарували глядачам святковий настрій?

Тлумачок

А́том (с. 96) – найдрібніша частинка речовини, яку неможливо поділити хімічним шляхом.

Буктре́йлер (с. 67) – короткий відеоролик про книжку.

Волхв (с. 124) – мудрець.

Гі́рло (с. 47) – місце, де річка впадає в озеро, море або в іншу річку.

Горі́лиць (с. 12) – обличчям догори.

Денатура́ція (с. 97) – втрата хімічною речовиною її природних властивостей під час нагрівання чи заморожування або внаслідок інших впливів.

Джу́ра (с. 38) – зброєносець у козацької старшини.

Дю́йм (с. 73) – традиційна британська й американська одиниця вимірювання довжини. 1 дюйм = 25,4 мм.

Емо́джі (с. 101) – смайлики, які зазвичай використовують в електронних повідомленнях.

Заскоро́джений (с. 80) – оброблений бороною чи граблями (про ґрунт).

Зо́палу (с. 74) – у стані сильного збудження; необачно.

Ка́мінь-черепа́шник (с. 114) – гірська порода, яка складається переважно з уламків черепашок (мушель) морських мешканців.

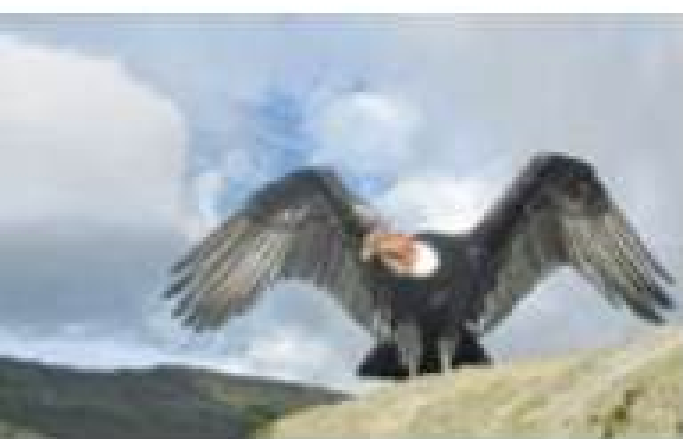
Кире́я (с. 81) – давній верхній одяг у вигляді плаща без рукавів з хутряним коміром.

гирло

кирея

кондор

Кóндор (с. 34) – великий хижий птах з голою головою та шиєю, що водиться в Південній Америці.

Кристáл (с. 96) – тверде тіло, у якому атоми чи молекули розташовані впорядковано.

Лемі́ш (с. 80) – частина плуга або іншого землерийного знаряддя, що підрізує шар землі знизу.

Лимáн (с. 46) – затока з морською водою в гирлі річки або озеро поблизу моря.

Молéкула (с. 96) – це найменша частинка речовини, що зберігає її хімічні властивості. Складається з атомів.

Обсерваторі́я (с. 29) – наукова установа, яка веде астрономічні та геофізичні спостереження й дослідження.

Огрядний (с. 116) – міцний поставою, товстий, кремезний.

Осо́ння (с. 58) – незатінене місце, що освітлюється та обігрівається сонцем; або бокова частина будівлі, освітлювана сонцем.

Осте́нь (с. 48) – риболовецьке знаряддя, схоже на вила, із зазубреними різками для утримування настромленої риби.

Піа́ла (с. 114) – кругла посудина для пиття у вигляді невеличкої розширеної доверху чашки без ручки.

По́ли (с. 132) – нижня частина одягу, найчастіше – сукні, спідниці, шуби.

кристал

леміш

остень

Поло́ва (с. 102) – лушпиння з обмолоченого зерна.

Приплі́д (с. 20) – молодняк, народжений твариною, потомство, виводок.

Псевдо́ні́м (с. 27) – несправжнє, вигадане ім'я.

Русло́ (с. 29) – заглиблення в ґрунті, по якому тече річка.

Рябе́ць (с. 47) – те саме, що шуліка, великий хижий птах родини яструбиних з довгими крилами і загнутим дзьобом.

Сконденсува́тися (с. 112) – перетворитися з пари на рідину.

Стернува́ти (с. 31) – керувати рухом судна, човна.

Ті́зер (с. 43) – (від англійського слова “teaser” – бешкетник) реклама-дражнилка, зроблена як загадка, що містить частину інформації про продукт, але не називає його.

Торо́ваний (с. 24) – прокладений (про шлях, дорогу, стежку).

Фу́т (с. 76) – традиційна британська й американська одиниця вимірювання довжини. 1 фут = 30 см 48 мм.

Чебу́реки (с. 117) – пиріжки з прісного тіста з м'ясною начинкою – національна страва кримських татар.

Ятага́н (с. 84) – старовинна турецька зброя, що має фігурний вигин, увігнуте лезо.

русло

рябець

ятаган

Зміст

ТЕМА 1. ПОДОРОЖУЄМО І ВІДКРИВАЄМО СВІТ

В. Нестайко “Одиниця з обманом”.

М. Хоросницька “Знаєш рідний край?”. В. Правоторова “Мрійник”.

Л. Мовчун “Хитрунець”. К. Пакхем “Дивовижні мандрівки тварин”.

А. Хромова “Софія Яблонська”. Леся Українка “Прощай, Волинь!”.

Т. Янссон “Комета прилітає”

Пригадуємо: звуки
і букви, склад, наголос . . . 4	Текст 20
Пригадуємо: слова
та їхні значення 6	Абзац. План тексту 22
Пригадуємо: будова
слова, іменник,
прикметник, дієслово . . . 8	Стилі текстів.
Науково-популярний
текст 24
Пригадуємо: речення
і текст 10	Художній текст 26
Складаємо списки 12	Казкова повість 28
Українська мова.
Моє мовлення 14	Пишемо смс 30
Вірші та проза 16	Сюжет художнього
твору 32
Моя книжка. Про кого
буде моя книжка? 18	Розповідаємо
про емоції 34
	Наш театр.
Пластилінова вистава . . 36

ТЕМА 2. МІЖ МИНУЛИМ І МАЙБУТНІМ

Олександр Олесь “Микита Кожум’яка”. Легенди “Діти Лимана”,
“Дніпро і Десна”. Р. Кіплінг “Як було написано перший лист”.
А. М’ястківський “Осінь”. Зоряна Живка “Осінній вірш про прогноз
погоди”. О. Купріян “Боброго ранку”. М. Стельмах “Бобер”.
Б. Стельмах “Бабрались в брудній баюрі...”,
О. Кононенко “Бавлять ранньої пори....”

П’єса	38	Типи текстів	54
Роди літератури	40	Пишемо текст	56
Порівнюємо
мультфільм і п’єсу	42	Осінні вірші	58
Наш театр.		Моя книжка.	
Лялькова вистава	44	Минуле персонажа	60
Легенда	46	Речення.	
Ілюстрації	48	Члени речення	62
Інструкція без слів	50	Підмет і присудок	64
Обкладинка книжки	52	Буктрейлер	66
		Факт, вигадка
чи судження	68
Згадай перед канікулами			70

ТЕМА 3. ЧАРІВНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ

Льюїс Керрол “Аліса в Країні Див”. Сашко Лірник “Казка
про вдову Ганну-Шулячку, чорного козака і страшне закляття”.
О. Луцевська “Літо”. Ю. Смаль “Казка про Горошку”, “Цікава хімія”.
В. Вздольська “Велике перевтілення”. Абігайл Вітлі “Кулінарна
школа”. Зоряна Живка “Ангел на ймення Грушка”.
Д. Павличко “Зернина”. Н. Забіла “Про дівчинку, яка нічого не їла”.
Г. Фалькович “Не давайте мені їсти”

Досліджуємо члени
речення	72	Визначаємо граматичну
основу речення	76
Анотація	74	Переказуємо текст	78

Слово. Будова слова.	
Основа й закінчення . . .	80
Корінь слова.	
Чергування голосних	
звуків у коренях слів . . .	82
Чергування приголо-	
сних у коренях слів.	84
Моя книжка.	
Чарівні перетворення	
персонажа	86
Будова слова.	
Префікси і суфікси	88

Визначаємо префікси . .	90
Пишемо префікси	
без помилок.	92
Розрізняємо префікси	
та службові слова.	94
Апостроф після	
префіксів.	96
Записуємо рецепт	98
Створюємо плакат.	100
Прислів'я та приказки	
про хліб.	102
Наш театр. Театр рук . . .	104

ТЕМА 4. ЕНЕРГІЯ

Ю. Тувім "Паротяз". Д. Білоус "Все важливе в нашій мові".

Н. Умеров "Мій друг Руслан". О. Сенатович "Ми розбили склянку з чаєм". Український народний вертеп.

Дж. Р. Р. Толкін "Листи Різдвяного Діда". Олександр Олесь "Ялинка".

В. Правоторова "Зростати разом"

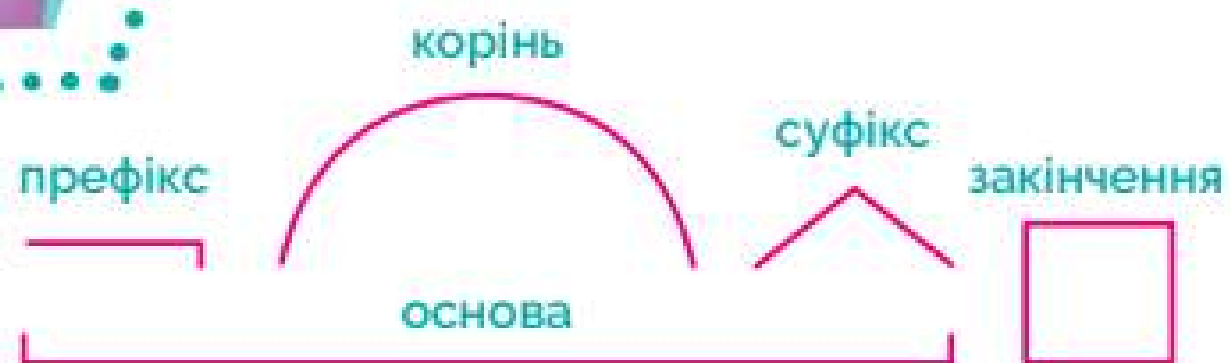
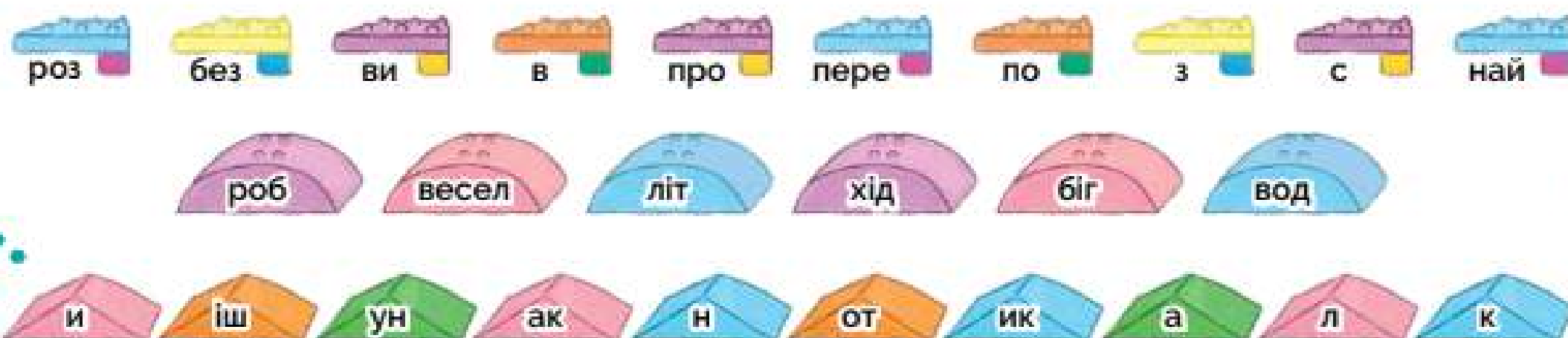
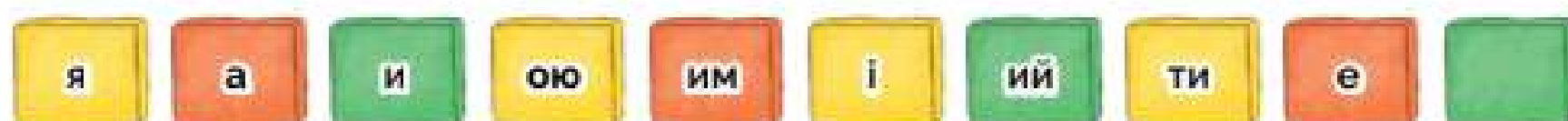
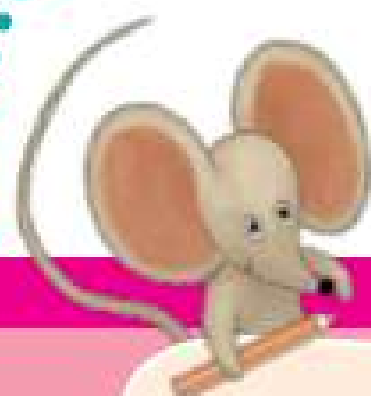
Ненаголошені голосні	
звуки в коренях слів . . .	106
Шукаємо перевірні	
слова	108
Читаємо інфографіку . . .	110
Створюємо комікс	112
Дізнаємося про різні	
традиції	114
Складаємо план	116
Будова слова. Суфікс. . .	118

Наш театр.	
Створення афіші	120
Український вертеп . . .	122
Читаємо в ролях	124
Готуємося до виступу . .	126
Читаємо листи.	128
Пишемо лист	130
Зимові вірші.	132
Моя книжка.	
Зимівля персонажа . . .	134

Згадай перед канікулами	136
Тлумачок	138

Це — конструктор слів.
Перш ніж гратися з ним,
пригадай будову слова.

Можна сконструювати слово з різних частин,
як будиночок. Збери якомога більше слів
із запропонованих частин!

Одне слово може мати кілька форм,
які різняться закінченнями.

Це — наш секретний код!

Аа Бб Вв Гг Гг
 ^ ^ ^ ^ ^ ^

Дд Ее Єе Жж Зз Ии Іі Її Йй Кк
 ^ ^ ^ ^ ^ ^ ^ ^ ^ ^

Лл Мм Нн Оо Пп Рр Сс Тт Уу Фф
 ^ ^ ^ ^ ^ ^ ^ ^ ^ ^

Хх Цц Чч Шш Щщ ь Юю Яя
 ^ ^ ^ ^ ^ ^ ^ ^

! ? — : : " " ()
 ^ ^ ^ ^ ^ ^ ^ ^

Подивись, які символи придумало Пишеня для літер і розділових знаків. Які закономірності ти бачиш?

Розгадуй шифровки в підручнику і створюй власні. Можеш вигадати свій код для супертаємного листування з друзями.

